

АБЫЛАЙ ХАН АТЫНДАҒЫ ҚАЗАҚ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАР ЖӘНЕ
ӘЛЕМ ТІЛДЕРІ УНИВЕРСИТЕТІ

4 (47) 2017
ISSN 2411-8745

Абылай хан атындағы ҚазХҚ және ӘТУ

ХАБАРШЫСЫ

“ФИЛОЛОГИЯ ҒЫЛЫМДАРЫ” сериясы

© “Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдері университеті” Акционерлік қоғамының “Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ Хабаршысы-Известия” ғылыми журналының “Филология ғылымдары” сериясы таралымы, Қазақстан Республикасының Инвестициялар мен даму жөніндегі министрліктің Байланыс, ақпараттандыру және ақпарат комитетінде тіркелген. Тіркелу куәлігі 10.04.2015 жылғы № 15194-Ж

Бас редактор

Құнанбаева С.С., филология ғылымдарының докторы, профессор,
ҚР ҰҒА-ның академигі, Алматы, Қазақстан

Жауапты редактор

Исмагулова Б.Х., филология ғылымдарының докторы, профессор,
Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ, Алматы, Қазақстан

Редакция алқасының мүшелері

Акишина Т., профессор, Оңтүстік Калифорния Университеті,
Лос-Анджелес, АҚШ

Рысалды Қ.Т., филология ғылымдарының докторы, профессор,
Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ, Алматы, Қазақстан

Бердичевский А.Л., педагогика ғылымдарының докторы,
Айзенштадта халықаралық экономикалық қатынастар институты,
Айзенштадт, Австрия

Солдатенкова Т., профессор, Лёвен католикалық университеті,
Лёвен, Бельгия

Исабеков С.И., филология ғылымдарының докторы, профессор,
Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ, Алматы, Қазақстан

Красных В.В., филология ғылымдарының докторы, профессор,
М.В.Ломоносов атындағы ММУ, Мәскеу, Ресей

Карасик В.И., филология ғылымдарының докторы, профессор,
Волгоград мемлекеттік техникалық университеті, Ресей

Асанова Г.С., PhD, Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ, Алматы,
Қазақстан

РЕЦЕНЗЕНТТЕР

Кульгильдинова Т.А., педагогика ғылымдарының докторы,
профессор, Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ, Алматы, Қазақстан

Есеналиева Ж.Ж., филология ғылымдарының докторы, доцент
Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ, Алматы, Қазақстан

© Научный журнал “Хабаршысы-Известия” КазУМОиМЯ имени Абылай хана серия “Филологические науки” Акционерного общества “Казахский университет международных отношений и мировых языков имени Абылай хана” зарегистрирован в Комитете связи, информатизации и информации Министерства по инвестициям и развитию Республики Казахстан. Регистрационное свидетельство № 15194-Ж от 10.04.2015 г.

Главный редактор

Кунанбаева С.С., доктор филологических наук, профессор, академик НАН РК, Алматы, Казахстан

Ответственный редактор

Исмагулова Б.Х., доктор филологических наук, профессор КазУМОиМЯ имени Абылай хана, Алматы, Казахстан

Члены редакционной коллегии

Акишина Т., профессор, Университет Южной Калифорнии, Лос-Анджелес, США

Рысалды К.Т., доктор филологических наук, профессор КазУМОиМЯ имени Абылай хана, Алматы, Казахстан

Бердичевский А.Л., доктор педаг. наук, Институт международных экономических связей Айзенштадта, Айзенштадт, Австрия

Солдатенкова Т., профессор, Лёвенский католический университет, Лёвен, Бельгия

Исабеков С.И., доктор филологических наук, профессор, КазУМОиМЯ имени Абылай хана, Алматы, Казахстан

Красных В.В., д.ф.н., профессор МГУ им. М.В.Ломоносова, Москва, Россия

Карасик В.И., доктор филологических наук, профессор Волгоградского государственного технического университета, Россия

Асанова Г.С., PhD, КазУМОиМЯ имени Абылай хана, Алматы, Казахстан

РЕЦЕНЗЕНТЫ

Кульгильдинова Т.А., доктор педагогических наук, профессор КазУМОиМЯ имени Абылай хана, Алматы, Казахстан

Есеналиева Ж.Ж., доктор филологических наук, доцент КазУМОиМЯ имени Абылай хана, Алматы, Казахстан

© Scientific Journal “Bulletin of Kazakh Ablai khan University of International Relations and World Languages”. Series “Philological sciences” of JSC “Kazakh Ablai khan University of International Relations and World Languages” is registered in Communication, Informatization and Information Committee of the Ministry on Investment and Development, Republic of Kazakhstan. Certificate N 15194 – G, 10.04.2015.

Executive editor

Salima S. Kunanbayeva

Academician of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, Doctor of Philology, Professor, Almaty, Kazakhstan

Responsible editor

Ismagulova B.H., *doctor of philological sciences, professor, Ablai khan KazUILandWL, Almaty, Kazakhstan*

Members of editorial board

Akishina T., *professor, University of Southern California, Los Angeles, USA*

Rysaldy K.T., *doctor of philological sciences, professor, Ablai khan KazUILandWL, Almaty, Kazakhstan*

Berdichevskiy A.L., *doctor of pedagogical sciences, Institute of International Economic Relations named after Aizenshtadt, Aizenshtadt, Austria*

Soldatenkova T., *professor, Leuven Catholic University, Leuven, Belgium*

Isabekov S.I., *doctor of philological sciences, professor, Ablai khan KazUILandWL, Almaty, Kazakhstan*

Krasnykh V.V., *doctor of philological sciences, professor, Moscow State University named after M.V. Lomonosov, Moscow, Russia*

Karasik V.I., *doctor of philological sciences, professor of Volgograd State Technical University, Russia*

Asanova G.S., *PhD, Ablai khan KazUILandWL, Almaty, Kazakhstan*

REVIEWERS

Kulgildinova T.A., *doctor of pedagogical sciences, professor Ablai khan KazUILandWL, Almaty, Kazakhstan*

Esenaliyeva Zh.Zh., *doctor of philological sciences, associate professor, Ablai khan KazUILandWL, Almaty, Kazakhstan*

МАЗМҰНЫ / СОДЕРЖАНИЕ / CONTENTS

1 Бөлім.

ЛИНГВИСТИКАЛЫҚ ЗЕРТТЕУЛЕРДІҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Раздел 1.

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ЛИНГВИСТИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЙ

Part 1.

CURRENT ISSUES OF LINGUISTIC RESEARCH

Давидюк А. Сериал «Демон Революции»: теории заговора как один из способов фальсификации памяти	7
Davidyuk A. The series «The Demon of the Revolution»: conspiracy theories as one of the ways of falsifying memory	7
Есеналиева Ж.Ж. Шетелдік когнитивтік лингвистикасының негізгі бағыттары.....	15
Esenalievа Zh.Zh. The main directions of foreign cognitive linguistics	15
Насырова А.Ж. Экономикалық дискурс пен оның терминологиясының негізгі сипаттамалары	20
Nasyrova A. Zh. The main characteristics of economic discourse and their terminology	20
Рысалды К. Т., Лапко Т.В. Контекстуальный анализ произведений Бернарда Шоу как основополагающая единица моделирования концепта «Бернард Шоу».....	25
Rysaldy K. T., Lapko T.V. The contextual analysis of the of Bernard Shaw's works as the basic unit for modeling the concept «Bernard Shaw»	25

2 Бөлім.

АУДАРМАНЫҢ ҚАҒИДА МЕН ТӘЖІРИБЕДЕГІ ЗЕРТТЕУЛЕР

Раздел 2.

ИССЛЕДОВАНИЯ В ОБЛАСТИ ТЕОРИИ И ПРАКТИКИ ПЕРЕВОДА

Part 2.

RESEARCHES IN THEORY AND PRACTICE OF TRANSLATION

Абселемова А.С. Баспасөз конференцияларын ілеспе аудару барысында қолданылатын аударма стратегиялары	31
Abseleмова A.S. The translation strategies used in simultaneous interpretation by press conference	31
Айдарханов А.М. Ағылшын тілінен қазақ тіліне саяси сұхбат аудармаларында қолданылатын аударма стратегиялары	38
Aidarkhanov A.M. Interpretation strategies for interpreting political interviews from english into kazakh	38
Асанова А.Р. Стратегии синхронного перевода в политическом дискурсе	46
Asanova A. R. Strategies of simultaneous translation in political discourse	46
Әлмұғамбетова М.С. Ағылшын тілдік саяси дискурста қолданылатын фразеологизмдерді ілеспе аударма барысында қазақ тіліне аудару жолдары	51
Almugambetova M. S. Methods of translation of phraseology from english language into kazakh during simultaneous translation in political discourse	51
Иманғалиева А.М. Испан саяси дискурсын ілеспе аудару барысындағы алдын-ала ықтималды болжау стратегиясы	57
Imangaliyeva A.M. The strategy of probabilistic forecasting in simultaneous interpretation of spanish political discourse	57

Қуанышбаева А.Н., Есенжан Д.Ә. Экономикалық дискурсты қазақ тіліне аударуда қолданылатын сығымдаудың түрлері	66
Kuanyshbayeva A.N., Essenzhan D.A. Types of speech compression while interpreting economic discourse into kazakh language	66
Нысанбаева Ж.Н. Особенности применения стратегии вероятностного прогнозирования во время синхронного перевода	77
Nyissanbayeva Zh.N. Features of simultaneous interpretation by using the strategy of probabilistic forecasting	77
Сыздықбаев Н.А. Транскультурное мышление переводчика	82
Syzdykbayev N.A. The transcultural thinking translator	82
Утегенова К.Ч. Ағылшын тілінен қазақ тіліне саяси сұхбат аудармаларында қолданылатын аударма стратегиялары	89
Utegenova K.Ch. The role of translator in translation of emotive lexis	89
Утемисова А.У. Қытай тілінен қазақ тіліне ілеспе аударма барысындағы лексикалық трансформациялау тәсілдері	93
Utemissova A.U. The types of lexical transformations from chinese into kazakh during the simultaneous interpretation	93

3 Бөлім. ӘДЕБИЕТТАНУ: ДӘСТҮР МЕН ЖАҢАШЫЛДЫҚ

Раздел 3. ЛИТЕРАТУРОВЕДЕНИЕ: ТРАДИЦИЯ И СОВРЕМЕННОСТЬ

Part 3. LITERARY STUDIES: TRADITION AND MODERNITY

Houria Yekhlef. XVII Үзізілда turk-islam edebiyatı	98
Хуріе Екхлеф. XVII ғасырдағы түрік-ислам әдебіеті	98

4 бөлім.

ШЕТ ТІЛДЕРДІ ОҚЫТУДАҒЫ ҒЫЛЫМИ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ЗЕРТТЕУЛЕР

Раздел 4.

НАУЧНО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ РАЗРАБОТКИ В ОБУЧЕНИИ ИНОСТРАННЫМ ЯЗЫКАМ

Part 4.

SCIENTIFIC AND PEDAGOGICAL DEVELOPMENS IN FOREIGN LANGUAGE TEACING

Таірбекова Л.Н., Амірова Ж.Г. Роль самостоятельной работы студента в обеспечении профессионально направленного трилингвизма	105
Tairbekova L.N., Amirova Zh. G. The role of student's unassisted work to ensure professional directed linguistic trinity	105
Хавайдарова М.М. Современные образовательные технологии в обучении иноязычному общению как форма реализации компетентностного подхода	112
Khavaidarova M.M. Modern educational technologies in teaching foreign languagecommunication as a form of realization teacher of department of teoretical and applied linguistics	112

1 Бөлім.
ЛИНГВИСТИКАЛЫҚ ЗЕРТТЕУЛЕРДІҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ
Раздел 1.
АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ЛИНГВИСТИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЙ
Part 1.
CURRENT ISSUES OF LINGUISTIC RESEARCH

МЕЖДУНАРОДНЫЙ ПРОЕКТ
«СТУДЕНЧЕСКИЕ ПУБЛИКАЦИИ»

С ноября 2017 года реализуется совместный проект КазУМОиМЯ имени Абылай хана с европейскими вузами (Цюрихским университетом – Швейцария и Констанцским университетом – Германия) «Студенческие публикации». «Известия КазУМОиМЯ им. Абылай хана» открывают этот проект статьей начинающего исследователя из Германии.

THE SERIES «THE DEMON OF THE REVOLUTION»: CONSPIRACY
THEORIES AS ONE OF THE WAYS OF FALSIFYING MEMORY

Davidyuk A.¹

¹студентка факультета славистики
Констанцский университет, Германия
e-mail: anastasiia.davydiuk@uni-konstanz.de

The article presents an actual medial analysis of the modern Russian TV series. The newest theories of conspiracy and historical oblivion receive a new historical and culturological reading in the work. The work also produced a specific intermedial analysis of the series «The Demon of the Revolution.»

Keywords: historical memory, cultural policy, medial space, media text, conspiracy theory.

УДК 81'42: 801.7
МРНТИ 16.21.33

СЕРИАЛ «ДЕМОН РЕВОЛЮЦИИ»: ТЕОРИИ ЗАГОВОРА
КАК ОДИН ИЗ СПОСОБОВ ФАЛЬСИФИКАЦИИ ПАМЯТИ.

Давидюк А.¹,

¹студентка факультета славистики
Констанцский университет, Германия
e-mail: anastasiia.davydiuk@uni-konstanz.de

В статье представлен актуальный медиальный анализ современного российского сериала. Новейшие теории заговора и исторического забвения получают в работе новое историческое и культурологическое прочтение. В работе также произведен

конкретный интермедиаальный анализ сериала «Демон революции».

Ключевые слова: историческая память, культурная политика, медиальное пространство, медиатекст, теория заговора.

*Я слово длинное с нерусским окончанием нашел нечаянно
в рассказе для детей и отвернулся я со странным содроганьем.
В том слове был извив неведомых страстей: рычанье, вопли,
свист, нелепые виденья, стеклянные глаза убитых лошадей,
кривые улицы, зловеющие строенья, кровавый человек, лежащий
на спине, и чых-то жадных рук звериные движенья...*

(Владимир Набоков)

Это стихотворение было написано в 1917 году восемнадцатилетним Владимиром Набоковым, сыном известного в России юриста, политического деятеля и журналиста Владимира Дмитриевича Набокова. Семья Набоковых покинула революционный Петроград в том же 1917, а в 1919 году навсегда уехала из России. Начитанный молодой человек не застал, конечно, самые тяжелые после переворота дни и, возможно, строки этого пророческого стихотворения навеяны не менее страшными событиями 1905 года, а может, и книгами о французской революции. Важно не это. Я хочу обратить внимание на следующую строку: «... и отвернулся я со странным содроганьем». Любое историческое событие может и должно переосмысливаться. О важности памяти не раз напоминает немецкий историк и культуролог Алейда Ассман, многие из работ которой посвящены *коллективной памяти и забвению*. В своей книге «Новое недовольство мемориальной культурой» она пишет: «Событие приобретает статус исторического факта, принадлежащего прошлому, когда это событие перестаёт быть частью [...] коллективного „мы“: о нём можно забыть, отдав его на откуп историкам. В противном случае действует формула: „Мы не вправе забывать это как граждане своей страны“» [1, с.8]. Говоря словами Набокова, но перефразируя его, можно утверждать: мы не можем отвернуться, как бы нам ни хотелось.

Алейда Ассман предупреждает о том, что память и история – не одно и то же, и процесс мифотворчества в истории в угоду тем или иным политическим интересам исключает самокритику и «признание исторической ответственности» [1, с.23].

В этой статье и пойдет речь о том, каким образом Россия пытается «забыть» и может - оправдать себя, когда дело касается такой болезненной для бывшей империи темы, как падение самодержавия и убийство царской семьи. Но главный вопрос, на который нужно попытаться ответить: почему это происходит сейчас? Цель этой статьи не в том, чтобы досконально разобраться в истоках «забвения» исторической действительности и итогов революции в современном российском обществе, и не в том, чтоб однозначно выяснить, как и

почему изменилось отношение к этим событиям в России, но в том, чтоб пока лишь обозначить данную тенденцию как существующую и активно развивающуюся.

То, что в другое время осталось бы незамеченным, сегодня вызывает широкий интерес. А именно – изменение отношения к Революции 1917 года в России, и это – на фоне постоянных деструктивных политических и социальных процессов, происходящих во всём мире. В России идеи заговора в массовой культуре стали эксплуатироваться после 1991 года. Одним из исторических событий, ставших благодатной почвой для всякого рода версий, стали навсегда изменившие страну события 1917 года. Отношение к Октябрьской революции в современной России неоднозначно как в правящих кругах, так и среди народных масс. С 1991 года празднование годовщины Октября постепенно «затиралось». С 1996 по 2004 год просуществовал День Согласия и Примирения. В 2004 году его сменил День Народного Единства. Постепенно и 7 ноября (25 октября) перестало быть выходным днём. Иначе говоря, по каким-то причинам происходит то, что эти события подвергаются изменениям в коллективной памяти народа. Для истории 100 лет – не так уж много, тем более если учесть, что фотография и кинематограф отчасти запечатлели те события, тем самым давая возможность будущим поколениям постоянно актуализировать их. Согласитесь, говорящий с трибуны Ленин на кадрах кинохроник – совсем не то, что недвижимый Наполеон, смотрящий на нас с холста. Но люди помнят и, более того, хотят помнить – общество не так лабильно, как изменчивая политика. Наоборот, с 1991 года усилилось противостояние тех, кто позитивно оценивает революцию, и тех, кто категорически не приемлет позитивную оценку данного факта. Первые настаивают на правильности коммунистических идеалов и оправдывают произошедшее последующими научными и экономическими успехами советского государства. Вторые, наоборот, не могут простить коммунистам «красного террора» в отношении духовенства. Таким образом, пропагандируемого примирения и единства в вопросе оценки последствий революции не случилось. Но наиболее жесткие расхождения происходят в двух точках: отношение к политике царственного страсотерпца Николая II и к политике Иосифа Сталина, а именно – к Большому террору 1937 – 1938 годов. Такие сложные и решающие исторические события, особенно приведшие к многочисленным жертвам, не всегда являются тем, что хотелось бы помнить, потому что память о них не всегда соответствует нашему представлению о самих себе и об истории народа и страны, к которому мы принадлежим. Поэтому и возникает *умолчание* или *забвение*. На такой почве идеи о том, что виновных в том или ином событии стоит искать не

внутри страны, что исторические события были обусловлены влиянием неких внешних, недоброжелательных сил, приобретают особую популярность в широких кругах. Так что же такое конспирологическая теория, или *теория заговора*? В широком смысле теория заговора представляет собой попытку объяснить какие-либо события тайным сговором заинтересованных, часто богатых и/или влиятельных лиц или корпораций, которые преследуют свои собственные эгоистичные, корыстные цели, идя нечестным, часто преступным путём. Американский философ Брайан Кили охарактеризовал теорию заговора как попытку объяснения причин тех или иных исторических событий и феноменов [2]. Стоит отметить, что официальная наука скептически относится даже к самому определению «теория заговоров», поскольку в противовес любой научной теории, она не является системой каких-либо научных идей и принципов, построенных на практическом опыте и вытекающей из него. Конспирология нашла своё отражение и в массовом искусстве. В русскоязычном культурно-литературном пространстве в эту группу я бы выделила известные широкому кругу читателей псевдоисторические романы Бориса Акунина, многие из которых были экранизированы и завоевали своего зрителя. Ярким примером художественной обработки теорий заговора являются известные американские сериалы «Твин Пикс» и «Секретные Материалы». В ту же категорию я бы отнесла и борьбу супергероев американских комиксов против унифицированного Зла. Действительно, что как ни извечна дихотомия Добра и Зла, она способна пробудить интерес в зрителе? А если к тому же положить ее в красивую обёртку, то эффект усилится многократно. Карл Поппер во втором томе своего труда «Открытое общество и его враги» критикует идею глобальных заговоров, хотя и не отрицает возможность их существования. Согласно идее Карла Поппера, гипотетически любой масштабный заговор неосуществим (или осуществим лишь частично), поскольку, по его собственному выражению, несмотря на то, что человек в некоторой степени научился предвидеть последствия своих действий, социальные структуры очень уязвимы и подвижны и «всегда будет существовать множество таких следствий, которые мы предвидеть не смогли». Он называет теорию заговора «результатом секуляризации религиозных предрассудков» [3]. Как тут не вспомнить знаменитое вольтеровское *Si Dieu n'existait pas, il faudrait l'inventer*. Действительно, подобная интерпретация исторических и социальных событий с точки зрения жертвы очень похожа на религиозное мировосприятие и восходит своими истоками к языческим временам: существование некоего Божественного начала служит своего рода оправданием, то есть облегчает бремя ответственности. В этом году вышло сразу несколько

кинолент – художественных и документальных, которые так или иначе освещают поворотные для России события, последовавшие за отречением последнего царя от трона. В одном из них, документальном фильме «Западня для России» разбирается конспирологическая теория о следе американских денег в русской революции 1905 года – революции, которая подготовила почву для окончательного поражения империи [4].

Примечательным является тот факт, что создатели фильма, по их утверждению, опираются на уникальные документы из архива Министерства иностранных дел Японии и Библиотеки Конгресса США. Главная мысль фильма заключается в том, что революция в России была спровоцирована извне и на большие иностранные средства, по аналогии с «цветными революциями» нашего времени. Для Елены Чевчевадзе, автора сценария и создателя фильма, это не первая работа на подобную тему: ею также были сняты такие документальные фильмы, как «Лев Троцкий: тайна мировой революции» (2007) и «Кто заплатил Ленину?» (2004). По признанию Елены Чевчевадзе, именно в её фильмах впервые появляется фигура некоего Александра Парвуса (Израиля Гельфанда), закулисного «гения» революции, о котором до этого никто или практически никто не знал [5]. Именно эта неоднозначная личность, наравне с Владимиром Лениным, является главным действующим лицом в шестисерийном художественном фильме-сериале «Демон революции» (2017) режиссёра Владимира Хотиненко, на котором мне бы хотелось остановиться подробнее. Сериал бы остался практически незамеченным на фоне огромного, длиною в год, ажиотажа вокруг другой драмы, создатели которой позиционируют её как историческую – фильма «Матильда», сюжет которой разворачивается вокруг отношений царя Николая II и польской балерины Матильды Ксешинской. Но всё-таки премьера этого сериала в годовщину революции 1917 притянула к нему внимание зрителей и критиков.

Сюжет «Демона Революции» разворачивается вокруг событий, предшествующих гражданской войне в России, а именно вокруг организации Октябрьской революции. Сам режиссёр не скрывает своих убеждений в существовании идей заговора, как и того, что идея картины взята из документа «Меморандум Доктора Гельфанда» – источника, который действительно существует, но который, по мнению историков, не так масштабно отразился на ходе революционного движения в России, как хотят представить это авторы картины. В центре сюжета – работа и усилия крупного теоретика марксизма, создателя партии большевиков и будущего создателя первого в мире социалистического государства Владимира Ульянова-Ленина и социал-демократа Александра Парвуса по свержению российского монарха. С находящимся в Швейцарии Лениным

пытается найти контакт и наладить взаимопонимание авантюрист Парвус, который берется обеспечить финансирование революции на деньги немецкого правительства. Не забыли авторы и о любовной линии, которая проходит, правда, лишь вскользь – это треугольник Крупская – Ленин – Арманд и Парвус – Руднева – Мезенцев [5]. Пожалуй, именно изображение интимной жизни героев помогает их лучше понять и охарактеризовать. Ленин – целеустремлённый, осторожный, для своей жены он так же искренне самоотвержен, как и для своих последователей. Парвус – эгоистичный, ветреный, самоуверенный, женщинами вертит так же легко, как окружающими. Отсюда, пожалуй, и эта метафоричность в названии фильма – «демон» революции, по замыслу режиссера это, без сомнения, Парвус. Эта метафора подчеркивает его талант искушать и находить рычаги давления на людей, которые либо не замечают этого, либо замечая, как Ленин, всё равно не могут устоять перед искушением.

В отличие от Ленина, запачкаться он не боится, чистоплотность – не из разряда его достоинств. Интересно, что реальный Александр Парвус совсем не был так гениален, и в один разряд с Троцким и тем более с Лениным его поставить нельзя. Создатели фильма не обошли своим вниманием и миф о «пломбированном вагоне», в котором ехал Ленин из Швейцарии через Германию в Россию. «Пломбированный вагон» здесь используется именно как метафора заговора – а кто же еще может ехать в запечатанном вагоне, как не заговорщики? В 5 серии за шахматной партией с представителем кружка дадаистов, имя которого не раскрывается, но которого Ленин называет «господин дадаист», происходит следующий занятный диалог:

- Всё хочу спросить вас, герр Ульянов, а что вам до этой революции? Зачем она лично Вам?

- А зачем Вам ваши акции? Кидание в ад и вот все эти ваши «Дада»? [...].

- «Дада» – это абсолютная беспспорная вера во всякого бога, который рождается из спонтанности. Нужно всё вымести, вычистить: чистота индивида начинается после состояния безумия. Безумия полного, агрессивного. А чего хотите вы? [...] Может быть, власти?

- Власти? Почему, например, не мести?

- Мести кому? А... вашему русскому царю?

- Нет, не царю – старому миру. Вот почему, к примеру, я не могу мстить всем тем, кто убил моего брата?

- Совершить революцию из мести за брата?! Да это же парадокс, а я люблю парадоксы. Нет, вы положительно наш брат дадаист, герр Ульянов!

- [...] Это всего лишь одно из объяснений.

Ленин четко определяет здесь свою мотивацию в деле революции –

«мечь старому миру». А вот мотивы Парвуса так и останутся неясными. Также можно найти схожесть философии дадаистов с философией идеологов революции. В этой шахматной партии Ленин жертвует ферзём, чтоб загнать короля в патовую ситуацию. А в реальной жизни царю Николаю II ничего не остается, как сложить полномочия – пат. Сами создатели фильма подчеркивают то, что фильм не претендует на роль главы из учебника истории и лишь художественно преобразует одну из версий – версию, по их мнению, достоверную. Историю в фильме рассказывает вымышленный персонаж Алексей Мезенцев, имевший реального прототипа. Скорей всего, речь идёт о Борисе Никитине, который во время описываемых событий был начальником императорской контрразведки [6]. И хотя в сериале отсутствуют конкретные даты, повествование от первого лица в форме дневника и вставки из известных исторических видеоматериалов апеллируют к достоверности, тем самым подкупая зрителя и заставляя его *верить*.

Так есть ли связь между памятью и теориями заговора? Для того, чтобы ответить на этот вопрос, вернёмся к началу. «Память – это осовременивание прошлого» и «Память нуждается в репрезентации» [1, с. 218-219] – что значат эти два тезиса, выдвинутые Ассман? Под *осовремениванием* она подразумевает актуализацию истории в контексте настоящего и *селективное* отношение к ней: в зависимости от «потребностей и целей индивида» [1, с. 219] одни факты выдвигаются на передний план, другие подвергаются забвению. Теории заговора как раз и представляют собой селективную интерпретацию реальных исторических событий. Понятно, что в первую очередь, человек отказывается помнить то, что неприятно или как-то его компрометирует; он пытается оправдать себя, выставить в лучшем свете. То же верно и в отношении коллектива. Конспирология паразитирует на нашем незнании и использует эмоциональный фактор как почву для укоренения в памяти, тем самым фальсифицируя её. Теперь о репрезентации. *Репрезентация* – это «медийно опосредованная трансформация прошлого» [1, с. 219]. Исторические факты перерабатываются, обретают форму – будь то музейная экспозиция, фильм или театральный перформанс. Они перестают восприниматься по отдельности, становятся частью дискурса. На мой взгляд, именно соединение репрезентации и селективизма по отношению к истории и порождают псевдодокументальный медиапродукт, так популярный на рынке. Безусловно, развитие теорий заговора поддерживает политику «задвигания» причин и последствий революции на второй план. На первый план выходят не социальные причины, порождающие движения сопротивления в государственной политике, а образ «внешнего врага», который заинтересован в любых

действиях, направленных против действующего руководства. В таких условиях негативное восприятие мифа о «внешнем враге» переносится и на любые действия, которые могут привести к смене власти. Как следствие, революция (сопротивление) становится нежелательной темой для дискуссий, а её вред уже не ставится под сомнение. Так происходит смещение акцентов в отношении исторических событий; всё больше оправдывая себя, общество забывает о настоящих причинах и последствиях, начинает верить в иллюзию. Не зная своего объективного прошлого, его положительных и негативных сторон, невозможно сделать правильные выводы для будущего – в этом и заключается главная опасность «подправления» памяти.

ЛИТЕРАТУРА

- 1 Ассман А. Новое недовольство мемориальной культурой. – М., 2016. – 232 с.
- 2 Keeley, Brian L. Of Conspiracy Theories // The Journal of Philosophy. – 1999. - № 3. – P.116.
- 3 Поппер К. Открытое общество и его враги, Т. 2. Время лжепророков: Гегель, Маркс и другие оракулы. – М., 1991. – С.528
- 4 Государственный Интернет-Канал «Россия» 2001 – 2017 /ВГТРК; Революция. Западня для России. Документальный фильм. – Режим доступа URL: https://russia.tv/brand/show/brand_id/62282/- (дата обращения: 28.11.2017).
- 5 Бульчук Н.В. Революция. Западня для Росси //Электронное периодическое издани «Радонеж.ру». – Режим доступ URL: <http://radonezh.ru/analytics/revolyutsiya-zapadnya-dlya-rossii-175421.html> - (дата обращения: 28.11.2017).
- 6 Nikitine B.V. The Fatal Years. Fresh Revelations on a Chapter of Underground History.- London: Hodge, 1938. - 312 p.

«РЕВОЛЮЦИЯНЫҢ ДЕМОНЫ» СЕРИЯСЫ: КОМПИЛЯЦИЯ ТЕОРИЯЛАРЫ ЖАДТЫ БҮРМАЛАУДЫҢ БІР ТҮРІ.

Давидюк А.¹

¹славистика факультетінің студенті
Констанц университеті, Германия
e-mail: anastasiia.davydiuk@uni-konstanz.de

Мақала қазіргі ресейлік телехикаялардың нақты медиальдық талдауын ұсынады. Дәлелдеу мен тарихи ұмытудың ең жаңа теориясы жұмыста тарихи және мәдениеттану тұрғысынан жаңа пайымдауын алады. Сондай-ақ, бұл жұмыста «Революция демоны» сериясының нақты интермедиялық талдауы жасалды.

Тірек сөздер: тарихи жады, мәдени саясат, медиа кеңістік, БАҚ мәтіні, компиляция теориясы.

Статья поступила 05. 12.2017 г.

THE MAIN DIRECTIONS OF FOREIGN COGNITIVE LINGUISTICS

Esenalieva Zh.Zh¹.

¹doctor of philological sciences of Ablai Khan KazUIRandWL,
Almaty, Kazakhstan, e-mail: prof.esenalieva@mail.ru

In the article the main directions of modern foreign cognitive linguistics are analyzed. In particular, the main trends of cognitivism of the 1990s are considered. The problems of modern cognitive linguistics are analyzed as: the study of the processes of production and understanding of natural language, the study of the principles of linguistic categorization, the study of the types of conceptual structures and their linguistic correspondences, the study of cognitive semantic supercategories, the study of spatial relations and the types of conceptualization of motion in language, and language, the study of metaphorical and metonymic relations in the language.

Keywords: consciousness, language, category, categorization, language communication, conceptualization, conceptual metaphor.

ӘӘЖ 811.111

ҒТАМА 16.21.33

ШЕТЕЛДІК КОГНИТИВТІК ЛИНГВИСТИКАНЫҢ НЕГІЗГІ БАҒЫТТАРЫ

Есеналиева Ж.Ж.¹

¹ф.ғ.д., доцент, Абылай хан ат. ҚазХҚжӘТУ,
Алматы, Қазақстан, e-mail: prof.esenalieva@mail.ru

Мақалада қазіргі шетелдік когнитивтік лингвистиканың негізгі бағыттары жан-жақты талданады. Атап айтқанда, ХХ ғасырдың 90-жылдары когнитивизмде орын алған негізгі бағыттары қарастырылады. Қазіргі кездегі когнитивтік лингвистиканың бөлімдері: табиғи тілдің түсінілуі және жасалу процесін зерттеу, тілдік категоризация ұстанымын зерттеу, ұғымдық құрылым мен оның тілдік қатынасын зерттеу, когнитивті – семантикалық суперкатегорияларды зерттеу, тілдегі қозғалыстың концептуализациялау типтерін және кеңістік қатынастарын зерттеу, адам санасы мен тілінің денелік базисін зерттеу, тілдегі метафоралық және метонимиялық құбылыстарды зерттеу мәселелері талданады.

Тірек сөздер: сана, тіл, категория, категоризация, тілдік қатынас, концептуализация, концептуалды метафора.

Заманауи когнитивтік лингвистика теориясы 5-6 ғалым тұжырымдаған бірнеше жеке зерттеу программасынан тұрады. Бірақ ол жеке зерттеу программасы когнитивтік лингвистикада бірізді теорияны бермейді.

ХХ ғасырдың 90-жылдары когнитивизмде 4 негізгі бағыт орын алды:

1. Реакция мен стимулдың бір-біріне әсерін түсіндіретін ментальды механизмді түсіндіру және суреттеу.
2. Ойлау жүйесін жүзеге асыруда негізгі рольді субъект атқарады; ол - барлық істі жүргізетін инициатор.
3. Адамның ішкі ойлау табиғатын зерттеу.
4. Аффект кезіндегі когнитивтік процестерді зерттеу.

Сана – тілдің көмегімен адамдардың өзара қарым-қатынасында, қоғамдық еңбек іс-әрекеті үрдісінде пайда болатын психиканың жоғары түрі. Сана адамға табиғат пен қоғамның заңдарын жан-жақты білуге көмектеседі. Осы заңдарды білуге сүйене отырып, адам қоршаған ортаға қажеттілігі мен керегін қанағаттандыру үшін өзгереді және бейімделеді. Демек, сана - бейнелеудің белсенді танымдық және өзгертуші түрі.

Тіл – адам санасының көрсеткіші. «Тіл – мәдениет – этнос» мәселесінде этномәдени сананың орны ерекше. Этномәдени сана – белгілі бір қоғам үшін әлеуметтік мәні ерекше болатын білімдер жиынтығы, ол тіл арқылы көрініс тауып, сақталып отырады. Себебі, тіл, мәдениет, этнос - өзара тығыз байланысты.

Адам мен халықтың дүниетанымын бейнелейтін адамзат санасы мәдениеті мен тілі арқылы көрініс табады. Әр адам белгілі бір ұлттың өкілі болғандықтан ұлттық дәстүрі, тілі, тарихы, әдебиеті бөлек болады. Әр тіл дүниені өзінше бейнелейді. Адам болмысты тілі арқылы таниды. Этномәдени ақпарат санада шифр, код түрінде көрініс табады. Сол арқылы этнотілдік санада тілдік мәндерде кодталған әлем бейнесі көрінеді. Ғаламның тілдегі көрінісі осы тілде сөйлейтін халықтың ұжымдық шығармашылығы болып табылады.

Зерттеушілердің көрсетуінше, қазіргі кезде шетелдік когнитивтік лингвистика іштей бірнеше бөлімдерден тұрады.

1. Табиғи тілдің түсінілуі және жасалу процесін зерттеу: Тарихи жағынан біршама бұрынғы зерттеу түрі. Мәтіннің туылуы мен түсінілуін компьютерлік модельдеуге бағытталады. Кей кезде бұл бөлімді жасанды интеллект қалыптастырумен де салғастырады. Табиғи тілдің жасалу мен түсінілу процесін компьютерлік модельдеуге, адам тілін түсініп, оған табиғи түрде жауап қайтара алатын компьютерлік программа жасауға бағытталған бұл бөлім негізінен америкалық лингвист ғалым Уоллес Чейф еңбектерінде баяндалады [1-3].

Уоллес Чейф (Wallace Chafe) – ХХ ғасыр лингвисті, тілдің сөйлеу әрекетіндегі орны туралы пайымдаулардың авторы. «Тілдің мәні мен құрылымы» атты еңбегінде (1967) тілді түсіну фонетикадан семантикаға, ал табиғи тілдегі мәтінді жасап шығару семантикадан фонетикаға қарай бағытталады деп көрсеткен [4].

2. Тілдік категоризация ұстанымын зерттеу: Бұл салада Э.Роштың идеяларын ілгері дамыту арқылы Дж.Лакофф біршама табыстарға қол жеткізді. Э.Рош категория туралы дәстүрлі түсінікті (Аристотельден бастау алған) жоққа шығарып, категориялардың мүшелері бірыңғай белгілермен сипатталатынын эксперимент арқылы дәлелдеді.

Э. Роштың жетістіктерінің 2 жағы бар: классикалық категоризация теориясына қарсы ойларды топтастырды; прототиптік эффектер

мен базалық деңгей эффекттерінің бар болуы туралы эксперименттер жүргізді. Э.Роштың категория теориясының табиғатына көзқарасы “прототиптер теориясы мен базисті деңгей категориясы” атымен белгілі [5].

Джером Брунер – американдық психолог және педагог, Гарвард университетіндегі когнитивтік зерттеу орталығының жетекшісі, «Оқыту процесі» (М., 1962), «Когнитивтік саланың дамуын зерттеу» (М., 1971) секілді еңбектердің авторы, осы Дж.Брунер түзген психологиялық модельдің негізінде (ойлау моделі, есте сақтаудың қалыптасуы, тұтастай алғанда, баланың интеллектуалды дамуы) категоризация процесі жатыр. Категоризация – қабылдаудың негізгі сипаттамаларының бірі ғана емес, жалпы танымдық қасиет. Дж.Брунер әлемді дамытып, өзара әрекеттесу арқылы адамның тек пассивтік дүниетанымын көрсетіп қана қоймай, «әлем үлгісін» қалыптастырады деп есептейді.

Психологияда категоризациялау «ауызша және ауызша емес мағыналар, символдар, әлеуметтік стереотиптер, мінез-құлық үлгілері болатын» бір объект, оқиғалар немесе психикалық үдеріс ретінде анықталады. Категоризациялау процесінің объектісі кең таралған, атрибутивті сипаттамалардан тұратын категориялар болып табылады. Бір жағынан, категоризациялау механизмі категорияларға (тұжырымдарға) негізделген, ал екінші жағынан, категориялар (ұғымдар) анықтау процесінің нәтижесі. Категоризациялау тұжырымдамалық жүйенің негізгі механизмі болып табылады, өйткені ол әлем туралы біліміміз (энциклопедиялық білім) үшін жауап береді.

3. Ұғымдық құрылым мен оның тілдік қатынасын зерттеу. Бұл жұмыстар да жасанды интеллект шеңберінде (олардың өкілдері фрейм және сценарий сияқты негізгі категориялардың авторлары – М.Минский, Р.Шенк, Р.Абельсон) қалыптасып, одан кейін Ч.Филлмор еңбектерінде лингвистикалық зерттеулердің қажетіне қарай жалғастырылған. Бұл жағдайда когнитивтік лингвистика зерттеуі әлеуметтанумен және мәдениеттанумен іргелес жүргізеді [6].

4. Когнитивті-семантикалық суперкатегорияларды зерттеу. Бұл мәселе әсіресе реттелген иерархиялық форма түзуші жүйе – категорияларды анықтауды мақсат еткен Л.Талми еңбектерінен көрінеді [7]. Категориялар арқылы табиғи тіл шындық болмыстың (когнитивтік жағдай категориясы, конфигурациялық құрылым категориясы олардың әрқайсысы күрделі құрылым болып табылады) концептуалдық құрылымын қалыптастырады. Бұл мәселелер Дж.Лакофф және Р.Лэнекер еңбектерінде басқаша қарастырылады.

5. Тілдегі қозғалыстың концептуализациялау типтерін және кеңістік қатынастарын зерттеу. Бұл когнитивтік лингвистиканың

негізгі бағдарламаларының түйісетін жері. Мәселен, тілдік сәйкестіктерді көрсететін образды схема (image-schema) ұғымын және оның типтерін қарастырған Дж.Лакофф зерттеулері; форма түзуші жүйе – категорияларды анықтауды, яғни конфигурациялық құрылым категориясын жан-жақты зерттеген Л.Талми еңбектері; кеңістік қатынастарындағы сананы зерделеген Джэкендофф және Р.Лэнекердің зерттеулері.

6. Адам санасы мен тілінің денелік базисін зерттеу. Бұл мәселенің негізі концептің нақты іске асуы (conceptualembodiment) идеясы. Адамның ұғымдық әлемі (табиғи тілдің семантикасымен қоса) адамның биологиялық табиғатына және оның әлеуметтік әлеммен қарым-қатынасына байланысты. Дүниені қабылдау, оның тілде бейнеленуінің аралық шеңберінде адамның денесі мен тілі тұрады. Осындай идеяға негізделген теорияны шет елдерде Дж.Лакофф, М.Джонсон, Ф.Варель, Э.Рош негіздесе, Ресейде осындай идея тілдің антропоцентристігі (Ю.Д.Апресян) терминімен аталатын теория түрінде қалыптасқан. Концептуалды нақты іске асыру доктринасы практика жүзінде семиотикалық зерттеулермен сәйкеседі.

7. Тілдегі метафоралық және метонимиялық құбылыстарды зерттеу. Дж.Лакоффтың философ М.Джонсонмен бірлесіп жазған «Біз метафорлармен бірге өмір сүреміз» атты еңбегінде метафораны тілде көрініс табатын жаңа когнитивтік ұғымдарды қалыптастырудың құралы ретінде сипаттайды [8].

А.Ченки «метафора – өнім, метафора – процесс» деп, мәтіндегі метафора мен концептуалды метафораның ара жігін ажыратады.

Тілдегі метафоралық құбылыстарды зерттеумен **концептуалды метафора теориясы** (conceptual metaphor theory) қысқаша СМТ айналысады.

Концептуалды метафора ұғымды, түсінікті категоризациялап қана қоймайды, сонымен бірге, ол жинақталған білімді еске сақтауды қамтамасыз етеді.

Когнитивтік лингвистикаға когнитивтік ғылымның көрнекі өкілдері психологтар – Э.Рош, Д.Слобин, С.Палмер; философтар – М.Джонсон, ДЖ.Серл, П.Черчланд; жасанды интеллект бойынша мамандар, нейрофизиологтар – П.Черчланд және А.Дамасио өздерінің іргелі зерттеулерімен үлестерін қосты.

Тарихи тұрғыда когнитивтік лингвистика Н.Хомскийдің генеративизіміне альтернатив ретінде пайда болды. Қазіргі когнитивтік лингвистика да екі теориялық бағытқа жіктеліп отыр. Бірі ол теорияны қабылдаса, екіншісі Хомскийдің теориялық ұстанымын мүлде қолдамайды.

Қазіргі таңда когнитивтік лингвистиканың басты орталығы - Калифорния университетінің Беркли және Сан-Диего бөлімдері, сондай-ақ, Буффалодағы Нью-Йорк университетінің Когнитивті ғылымдар орталығы. Европада когнитивті лингвистика әсіресе Голландияда, Германияда ерекше дамуда. Үнемі халықаралық конференциялар өткізіліп тұрады.

Ресейде когнитивтік лингвистика бағыты бойынша А.Н.Баранов, Е.С.Кубрякова, В.И.Карасик, Н.Н.Болдырев т.б. ғалымдар аса маңызды зерттеулер жүргізуде және бүгінгі таңда «когнитивтік лингвистика» лингвистиканың ерекше бағытының біріне айналды.

ӘДЕБИЕТ

1 Wallace, Chafe. Seneca Morphology and Dictionary. Smithsonian Contributions to Anthropology. vol. 4. – Washington: Smithsonian Institution, 1967.

2 Wallace, Chafe. Meaning and the Structure of Language. – Chicago: The University of - Chicago Press, 1970.

3 Чейф У.Л. Значение и структура языка. / Пер. с англ. Г.С.Щура, послесл. С.Д. Кацнельсона. – М.: Прогресс, 1975.

4 Wallace, Chafe. Phonetics, semantics and language // Language. - № 38. – P. 335-344.

5 Rosch E. Natural categories // Cognitive Psychology. – 1973. - V. 7. – P. 328 - 350.

6 Charles J. Fillmore. Frame semantics and the nature of language. – L., 1976.

7 Talm, Leonard. Toward a Cognitive Semantics. – A Bradford Book; ILL edition, 2000.

8 Лакофф Д., Джонсон М. Метафоры, которыми мы живем. – М., 2004.

ОСНОВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ ЗАРУБЕЖНОЙ КОГНИТИВНОЙ ЛИНГВИСТИКИ

Есеналиева Ж.Ж.¹

¹д.ф.н., доцент КазУМОиМЯ имени Абылай хана
Алматы, Казахстан, e-mail: prof.esenalieva@mail.ru

В статье анализируются основные направления современной зарубежной когнитивной лингвистики, в частности рассматриваются основные тенденции когнитивизма 90-х годов XX века: исследования процессов производства и понимания естественного языка, исследования принципов языковой категоризации, исследования типов понятийных структур и их языковых соответствий, исследования когнитивно-семантических суперкатегорий, исследования пространственных отношений и типов концептуализации движения в языке, исследования телесного базиса человеческого сознания и языка, исследования метафорических и метонимических отношений в языке.

Ключевые слова: сознание, язык, категория, категоризация, языковая коммуникация, концептуализация, концептуальная метафора.

Статья поступила 27. 10. 2017 г.

THE MAIN CHARACTERISTICS OF ECONOMIC DISCOURSE AND THEIR TERMINOLOGY

Nassyrova A. Zh.¹

¹MA student in Translation Studies, interpreter
KazUIRand WL, Almaty, Kazakhstan
e-mail: botawka_milawka@mail.ru

In this article the notion of discourse, especially business discourse, and also the role of terminology in a language and urgency of economic terms in business discourse are considered. There are classifications of economic terms of different authors according to the content of a term (economic terms of subject, process, size and its units), due to the content (semantic) structure (monosyllabic and polysyllabic) and from the point of view of semantics (free word-combination, steady word-combination, root, derivative and complicated) and also their equivalents in French. On the base of this article one can make the conclusion that difficulties by translation of economic terms in business discourse are the main obstacle for communication in the sphere of economic sciences.

Keywords: discourse, term, economic discourse, economic terms.

ӘӨЖ 81
ҒТАМА 10.02.19

ЭКОНОМИКАЛЫҚ ДИСКУРС ПЕН ОНЫҢ ТЕРМИНОЛОГИЯСЫНЫҢ НЕГІЗГІ СИПАТТАМАЛАРЫ

Насырова А.Ж.¹

¹Ілеспе аудармамамандығының 2-ші курс магистранты;
Абылай хан атындағы ҚазХҚжәне ӘТУ, Алматы, Қазақстан
e-mail: botawka_milawka@mail.ru

Бұл мақалада жалпы дискурс мағынасы, оның түрлері, жіктелуі, сонымен қоса экономикалық дискурс мағынасы, тілдің терминологиядағы алатын орны мен бизнес-дискурстағы экономикалық терминдердің өзектілігі қарастырылады. Мақалада әртүрлі авторлардың экономикалық терминдерге берген классификациясы келтіріледі, олар терминдердің мазмұны бойынша (процестердің, өлшемдердің экономикалық терминдері), құрылымы бойынша (бір мәнді және көп мәнді), семантикалық мазмұны бойынша (еркін комбинациялар, туынды, тұрақты тіркестер, фразалар) жіктеледі және олардың француз тіліне аудармасы берілген. Осы мақаланың негізінде сөзді экономикалық дискурс терминдерін аудару кезіндегі семантикалық қиындықтар экономика саласындағы қарым-қатынас үшін басты кедергі болмақ деп қорытындылауға болады.

Тірек сөздер: дискурс, термин, экономикалық дискурс, экономикалық терминология.

Дискурс термині француз тілінде «discours» – сөйлеу, ал ағылшын тілінде – талқылау, лебіз, сөйлеу деген мағынада қолданылып, кейіннен «айтушыға, сөйлеушіге меншіктелген сөз» деген жаңа мағынада қолданылады. Орыс тіл білімінде дискурс ұғымы дискурс, сөйлеу, сөз, мәтін деп айтылып жүр. Дискурс термині американдық лингвист З. Харрестің 1952 жылы жарияланған «Дискурс-анализ» атты мақаласында тұңғыш рет көрініс тапқан болатын.

Дискурс – белгілі бір мақсатқа бағытталған тілдік акт. Оның негізгі мақсаты тыңдаушысының эмоциясына, ерік-жігеріне, интеллектісіне, белгілі бір шешім қабылдауына әсер ету болып табылады.

Дискурс жайында Н.Д. Арутюнованың зерттеуінде: «Дискурс – тілден тыс, прагматикалық, әлеуметтік мәдени, психологиялық факторларды біріктіретін байласымды мәтін, оқиғалық аспектідегі мәтін, белгілі мақсатқа бағытталған әлеуметтік әрекет ретінде қаралатын сөйлеу (сөз). Адамдардың когнитивтік санасында өзара қарым-қатынас механизміне қатысатын компонент. Яғни дискурс, бұл «өмірмен біте қайнасқан сөз» – деп берілетін болса [1, б.370], ал Т.Милевская: «дискурс – бұл сөйлеушінің танымымен, дүние туралы ұғымымен және оны қабылдауымен байланыстылығын көрсететін және реципиенттің ғаламның тілдік бейнесін жаңғыртуымен байланысты жүзеге асырылатын ойлау әрекеттерінің жиынтығын көрсететіндігін» жан-жақты дәлелдей түскен [2, б.97].

Дискурс өз алдына екі жақты құбылыс болып келеді. Бір жағынан алғанда, ол - когнитивті құбылыс, яғни білімді беру ісімен байланысты, ал екінші жағынан қарағанда, дискурс – коммуникативті құбылыс болып табылады. Себебі, дискурс жүйесінде ақпарат тек коммуниканттар арасында ғана жүріп отырады. Дискурстар мәтін түрінде кездеседі. Осы жайында Т.Дейк «...дискурс оқшауланған мәтіндік не диалогтық құрылым емес. Бәрінен бұрын ол коммуникацияға қатысушылар туралы да, ақпараттың қабылдану процесі туралы да ұғым беретін әлеуметтік контексті қамтитын күрделі коммуникативтік құбылыс» деген тұжырым жасайды [3, б.310].

М.Стаббс дискурсқа тән үш белгісін көрсетеді: 1) формальды тұрғыдан дискурс - бұл тілдік бірлік, яғни сөйлемнің көлеміне байланысты болады; 2) дискурс тілдің әлеуметтік контекспен қарым-қатынасын қарастырады; 3) өзінің ұйымдастырылуында дискурс диалог түрінде болып келеді [4, б.55].

Қазіргі таңда дискурсты бірнеше түрге бөліп жүргендігі белгілі. Дискурс түрлеріне: ғылыми дискурс, әскери дискурс, іскери дискурс, шешендік дискурс, поэтикалық дискурс, балалық дискурс, масс-медиа дискурсы, жарнама дискурсы, экономикалық дискурс, педагогикалық дискурс, электрондық дискурс және т.б.жатады.

Осы орайдан экономикалық дискурс коммуникативті экономикалық салада мәртебелі қарым-қатынастардың ерекше жүйесі болып табылады.

Экономикалық дискурс институционалды дискурстың бөлек түрі ретінде, бүгінгі таңда қоғамда аса сұранысқа ие, маңызды дискурс түрі болып табылады.

Экономика (гр. *Oikonomia* – үй шаруашылығын жүргізу өнері) - материалдық игіліктерді өндіру, айырбастау, бөлу және тұтыну үрдісі

кезінде адамдар арасында пайда болатын өндірістік қатынастар, яғни осы экономикалық қатынастар өзге қоғамдық қатынастарды айқындайды, олардың негізі болып табылады [5, б.111].

Экономикалық дискурстың өзге дискурстардың құрамдас бөлігі бола алатындығы маңызды ерекшелік болып табылады. Саяси дискурс сияқты экономикалық дискурс өзге маңызды дискурстар арасында басым позицияны иеленеді. Ол – дамытушы салалардың бірі. Экономикалық дискурс түрлі мәтіндер мен оның фрагменттері ретінде кең мағынада түсініледі. Кейбір ғалымдар экономикалық дискурсты журналистер, кәсіпқойлар мен әуесқойлардың экономика туралы жазған барлық пікірлеріне сүйене отырып сипаттайды, сондай-ақ ол экономикалық дискурсты экономикалық кәсіпорынның ішіндегі коммуникация ретінде анықтаған. Сондай-ақ, экономика барлық дерлік салаларды қамтығандықтан экономикалық дискурстың қоғам үшін аса маңыздылығын атап өткен жөн.

Экономикалық дискурсты зерттеу қиындығы, ол экономикалық дискурстың пайдалану саласында анық шектеу орнату өте қиын екендігімен байланысты.

Экономикалық дискурс – қоғамдық өмірдің экономикалық саласын қамтитын бірыңғай тақырып бойынша біріккен коммуникативтік іс-шара, егжей-тегжейлі мәлімдемелер жүйесі .

Экономикалық секторға байланысты экономикалық дискурс аясында дискурстарға бөлінеді: қаржылық дискурс (қаржы және несие), бухгалтерлік дискурс (бухгалтерлік есеп және аудит), салық дискурсы (салық және сақтандыру), бизнес дискурсы (кәсіпкерлік және сауда).

Экономикалық дискурс ішінде бірқатар кәсіби дискурстар көрсетілген: сауда- экономикалық, қаржылық-экономикалық, өнеркәсіптік-экономикалық, экономикалық-теориялық, экономикалық-статистикалық.

Сондай-ақ экономикалық дискурс өз алдына экономикалық терминологиясымен сипатталады. «Термин» сөзінің көптеген анықтамалары бар. Осы орайдың, термин (лат. terminus - шек, шеті, шекарасы деген мағынада) дегеніміз – ғылыми ұғымға айқын анықтама беретін, оның мағыналық шегін дәл көрсететін сөздер. Л.Буянованың айтуынша: «Барлық сөздер термин емес, бірақ барлық терминдер сөздер болып табылады» [6, б.185]. М.Володинаның пікірі бойынша, «терминдер өз алдына кәсіби-ғылыми білім болып табылады және олардың мақсаты – кәсіби-ғылыми (арнайы) тілдесуді қамтамасыз ету» [7, б. 23].

Лингвистикалық тұрғыда экономикалық терминдер тілдің лексика-грамматикалық бірлігі болып табылады, және жалпы әдеби мемлекеттік тіл мен экономикалық ғылым жүйесінде жұмыс істейді. Сонымен қоса

тілдің лексика-грамматикалық бірлігі ретінде экономикалық термин жалпы әдеби тілдің лексикалық бірліктеріне тән сипаттамаларға ие, атап айтқанда: семантикасы және мағынасы. Экономикалық терминде сөзге тән барлық функциялар бар: номинативті, сигнификативті, коммуникативті және прагматикалық

Экономикалық терминнің ерекшеліктері, яғни ғылыми білімдер бірлігі ретінде, мыналар: бірегейлік, дәлдік, жүйелілік, синонимдердің жоқтығы, эмоционалдық болмауы, қысқа болуы. Білімнің жекелеген бағыттары бойынша аталмыш нысанға арналған терминдердің жіктелуі (классификациясы) терминдердің ең егжей-тегжейлі жіктелуі (классификациясы) болып табылады.

Терминдерді мағыналы жіктеу (классификациялау) – терминмен белгіленетін тұжырымдаманың логикалық санатына сәйкес. Яғни олар:

- субъектілердің экономикалық терминдері (devises-unités – ақша бірліктері);
- процестер (contrôle – бақылау, le commerce – сауда);
- белгілер, қасиеттер (l'asset turnover – активтер айналымы);
- саны мен олардың бірліктері (coefficient de liquidité- өтімділік коэффициенті).

Терминдердің лингвистикалық жіктелуі белгілі бір тілдің сөздері немесе сөз тіркесі сияқты терминдердің белгілеріне негізделген. Мазмұнды (семантикалық) құрылымды жіктелуі бойынша:

- белгілі бір терминдер (la taxe – салық, l'inflation – инфляция);
- көп мәнді терминдер (бір терминологиялық жүйеде екі немесе одан да көп мәндері бар) нарық – le marché);

1) жаппай саудаланатын жабдықталған немесе жабдықталмаған аумақ;

2) өзара келісімге, эквивалентке және бәсекелестікке негізделген тауарлар мен ақша қозғалысы туралы нарық субъектілері арасындағы экономикалық қатынастардың жиынтығы;

3) ұйым (заңды тұлға) – коммерциялық кеңістікті жалға беру, жылжымайтын мүлік және сауда жабдықтары, сондай-ақ сауда операцияларын жүргізу үшін қажетті санитарлық-гигиеналық қызметтер жиынтығы);

Семантиканың тұрғысынан терминдер екіге бөлінеді:

- еркін фразалар (la concurrence déloyale – әділетсіз бәсекелестік, société de consommation – тұтынушы қоғамы);
- тұрақты және фразеологиялық сөз тіркестері (les coûts de production – өндірістік шығындар).

Жоғарыда аталған мысалдар бойынша экономикалық дискурс өз алдына экономикалық терминология болуымен сипатталатынын көруге болады.

Дискурс – бұл өзара әрекеттесудің негізгі құралы ретінде тілмен жұмыс жасайтын әлеуметтік өзара іс-қимыл саласы, экономикалық дискурстың бір түрі экономикалық терминологияның болуымен сипатталады. Ал, термин әдеби тілдің лексикалық жүйесінің ажырамас органикалық бөлігі болып табылады, ол сөздердің басқа санаттарынан зор ақпараттық қорымен ерекшеленеді. Экономикалық дискурстағы терминология жоғарыда аталған классификацияның позициясынан қаралады.

Қорытындылай келетін болсақ, экономикалық дискурс - қоғамның экономикалық өміріндегі оқиғаларды қамтуға бағытталған, экономиканың жағдайы туралы хабарлайды, әртүрлі экономикалық өзгерістерге белгілі бір көзқарасын қалыптастырады, әртүрлі экономикалық теориялар ұсынады, экономикалық дамуының негізгі бағыттарын сипаттайды, халықтың өмір сүру экономикалық стандарт көрсетеді.

ӘДЕБИЕТ

- 1 Арутюнова Н.Д. Метафора и дискурс // Теория метафоры. – М., 1990. – 370 с.
- 2 Милевская Т. Дискурс и текст: проблема и дифиниции. – М., 1990. – 97 с.
- 3 Дейк Т. Язык. Познание. Коммуникация. – М.: Прогресс, 1989. – 310 с.
- 4 Stubbs M. Discourse Analysis: The Sociolinguistic Analysis of Natural Language. – Oxford, 1983. – 55 б.
- 5 “Қазақстан” ұлттық энциклопедиясы/ Қазақ энциклопедиясының редакциясы. 10 т. – Алматы, 2007. – 524 б.
- 6 Бянова Л.Ю. Терми ка единиц логоса. – Краснодар, 2002. – 185 .
- 7 Володин М.Н. Когнитивн-информационня природ термин (на материал терминологии средст массовой информации). – М., 2000. – 23 .

ОСНОВНЫЕ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЭКОНОМИЧЕСКОГО ДИСКУРСА И ЕГО ТЕРМИНОЛОГИИ

Насырова А.Ж.¹

¹Магистрант 2-го курса по специальности синхронист-переводчик;
КазУМОиМЯ им. Абылай хана, Алматы, Казахстан
e-mail: botawka_milawka@mail.ru

В данной статье рассматриваются понятие дискурса, в частности экономического дискурса, место терминологии в языке и важность правильного декодирования терминов в экономическом дискурсе. В статье приведены классификации экономических терминов разных авторов: отображающие содержание терминов, представляющих предметы, процессы, величины; фиксирующие семантическую структуру терминов (однозначные и многозначные) и демонстрирующие семантическую сочетаемость терминов: (свободные, устойчивые и производные словосочетания). Представлен также эквивалентный перевод на французский язык экономических терминов и терминологических словосочетаний. Учитывая, что трудности при переводе специальной терминологии в экономическом дискурсе являются главным препятствием для коммуникации в сфере экономики, автор приходит к выводу о необходимости семантического анализа содержания данных терминов.

Ключевые слова: дискурс, экономический дискурс, термин, экономическая терминология.

Статья поступила 15. 11. 2017 г.

UDC 80
JRSTI 16.21.21

**THE CONTEXTUAL ANALYSIS OF THE OF BERNARD SHAW'S WORKS AS
THE BASIC UNIT FOR MODELING THE CONCEPT "BERNARD SHAW"**

Rysaldy K. T.,¹ Lapko T.V.²

¹D.P.S., prof., tKazakh Ablai Khan UIR and WL, Almaty, Kazakhstan

²MA student, Kazakh Ablai Khan UIR and WL, Almaty, Kazakhstan

e-mail: a_tess@mail.ru

This article is devoted to the structure of the concept, its representation in Linguistic and the idea that context analysis done by the methods of the research can be used as a base for modeling the concepts. The analysis was done on the base of the "Bernard Shaw" concept. The concept has a certain function, it has a dynamic role in the process of thinking, which proves the impossibility of its representation in the form of a rigid structure. The concept is continuously functioning, updated in different parts and planets, connected or rejected by other concepts.

Keywords: concept, content, characterization, construction, method, core, verbal structure, interpretational field, component.

**КОНТЕКСТУАЛЬНЫЙ АНАЛИЗ ПРОИЗВЕДЕНИЙ БЕРНАРДА ШОУ
КАК ОСНОВОПОЛАГАЮЩАЯ ЕДИНИЦА МОДЕЛИРОВАНИЯ
КОНЦЕПТА «БЕРНАРД ШОУ»**

Рысалды К. Т.¹, Лапко Т.В.²

¹д.ф.н., проф. в КазУМОиМЯ, Алматы, Казахстан

²студент 2 курса магистратуры КазУМОиМЯ, Алматы, Казахстан

e-mail: a_tess@mail.ru

Статья посвящена анализу структуры концепта, его представлению в лингвистике и идее, что контекстный анализ как метод исследования может быть использован в качестве основы для моделирования концепта. Анализ проводился на основе концепта «Бернард Шоу». Понятие имеет определенную функцию, оно играет динамическую роль в процессе мышления, что доказывает невозможность его представления в форме жесткой структуры. Концепт постоянно функционирует, обновляется в разных частях и сферах, связан или отвергается другими понятиями.

Ключевые слова: понятие, содержание, характеристика, построение, метод, ядро, вербальная структура, интерпретационное поле, компонент.

The concept modeling is necessary for the correct interpretation of the content and a notion of certain constructions. The best way to reproduce the stages of evolution of a construction accurately is to analyze it while it is at the stage of origin, and have the peculiarity of posing problems at the typological level. The concept modeling studies prove that the construction passes through several episodes of functional stability and that between each of these periods there is an intermediate stage, characterized by the multifunctionality of the under consideration form. The notion of structure, defined by Jean Piaget (1968)*¹, as a system of transformations that includes laws and is preserved

¹ *The concept of structure is defined by Piaget (1968) as «a system of transformations, which includes laws [...] and persists or is enriched by the same set of transformations» (p. 6-7)

or enriched by the very “game” of these transformations, proves that any structure of the concept should be capable of leading to the formalization of this concept. Despite the vague construction of new elements by transformations, the structures thus have a certain stability in consequence of self-regulation. Cognitive conflicts and internal contradictions are a constant source of the development process, which allows the concept to exist independently of immediate space-time constraints. Given the specificity of the “Bernard Shaw” concept, the contextual analysis of the authors’ works is the most important unit for building the “Bernard Shaw” concept, in connection with the content of figurative, conceptual and value components that are the basis for constructing nominative conceptual fields. The conceptual analysis will be carried out with the help of 3 methods of research: biographical, hermeneutic and comparative methods.

METHODS.

1. Biographical method.

This method is necessary for the construction of the core, the figurative component of the conceptual field “Bernard Shaw” and part of the conceptual component. In this case, the main emphasis is on the personal connection between the author and his works, where the biography is the defining component of creativity. The influence on the B. Shaw’s creativity was provided by the family, social position, political and religious views, attitude toward society and understanding of the vices of this society. B. Shaw was born in a poor family; he resisted the system (the system of education, the system of values of modern society, the system of classes in society, etc.) from a young age. He worked in a real estate agency because of a lack of money for the university, where one of the duties was to collect payment for housing in the slums, which was vividly reflected in the work of the “Widower’s Houses”, “Man and Superman”, where Shaw expressed his indignation and outrage at the class inequality and the relationship between people:

“MENDOZA. I am a brigand: I live by robbing the rich.

TANNER. I am a gentleman: I live by robbing the poor” [1].

The initial stage in the formation of B. Shaw as a playwright was the work of a critic in the magazine “London world”, reflecting his “biting” language and an extraordinary vision of everyday things.

Another possibility is that it is derived from Shaw’s characteristic of Mark Twain:

“He has to put things in such a way as to make people who would otherwise hang him believe he is joking.”

“My way of joking is to tell the truth. It’s the funniest joke in the world” [2].

Intra-family relations are also reflected in the plays of Bernard Shaw, his father, who loved to drink, a mother who fled with two daughters.

Later, Shaw joined the Fabian Society, which influenced his becoming an orator. The author's political views (propaganda of socialist ideas) can be clearly seen in the basic ideas of all works: equality, lack of division into classes, norms, and values different from the orders of the society of that time.

"France, by which I take it you mean the Government at New Timgad, is too busy in Africa to fuss about what is happening at the ends of your little Channel Tube" [3].

2. Hermeneutic method

The hermeneutical method is one of the directions of the notion components of the conceptual and interpretational field since it contains an understanding of the meanings of works, the interpretation of texts. The function of this method consists in the understanding of the creativity according to its absolute artistic value.

The **dialogic principle** demonstrates the relationship between the author and the reader to the spiritual life in works: humor, mistrust, condemnation, sadness, empathy, etc. The reader experiences similar emotions, watching the action of each play of the author who accordingly expressed personal attitude to various situations in his works.

"THE NOTE TAKER [eagerly] Are you? Do you know Colonel Pickering, the author of Spoken Sanscrit?"

THE GENTLEMAN. I am Colonel Pickering. Who are you?

THE NOTE TAKER. Henry Higgins, author of Higgins's Universal Alphabet.

PICKERING [with enthusiasm] I came from India to meet you.

HIGGINS. I was going to India to meet you" [4].

"CANDIDA (bustling him goodnatureedly). Oh, come! You great baby, you! You are worse than usual this morning. Why were you so melancholy as we came along in the cab?"

MARCHBANKS. Oh, that was nothing. I was wondering how much I ought to give the cabman. I know it's utterly silly; but you don't know how dreadful such things are to me--how I shrink from having to deal with strange people. (Quickly and reassuringly.) But it's all right. He beamed all over and touched his hat when Morell gave him two shillings. I was on the point of offering him ten. (Candida laughs heartily. Morell comes back with a few letters and newspapers which have come by the midday post)" [5].

The **integrity principle** is necessary for the perception of the whole through the understanding of parts. This principle represents the main idea of all the works of B. Shaw through various situations to show the main idea or ideas of the plays. So, for example, in the play "Widower's House" the author, with the help of comparing, contrasting and paradoxes, demonstrates the "whole" - the idea of the supremacy of the bourgeoisie due to social

inequality and class stratification of society. The **variability principle** proves the possibility of several interpretations of works, through the isolation of such concepts as “friendship”, “equality”, “loyalty”, “right”, “compromise”, “faith”, etc. Here it is also necessary to note the influence of the principle of emotionality through the life situations, realistic, satirical and paradoxical create by Shaw.

3. Comparative method

This method is important in the compilation of the value component of the structure of the concept. Here it is necessary to compare and compare in diachrony the two periods in the works of B. Shaw - early and late. The author's early work appears to be more “vivid”, with an aggressive presented point of view. It should be noted the share of maximalism, the lack of genuinely positive heroes that with all the hardships of Shaw's life characterizes the author's insufficient life experience through the idea to change the world for the better through descriptions of social problems. Late creativity, on the contrary, reflects the author's entire life experience, the lack of a clear division into positive and negative characters in the plays, there is a disappointment in people and the system, the statement that the world will not change. At the same time, it is necessary to note the frequency of events and ideas: the idea of struggle for freedom and equality, the idea of common values. Typological similarities and differences are indicated by thematical studies: “eternal” themes, the image of Prometheus, the image of Brutus, Don Quixote, etc.

“MRS. PEARCE. Well, sir, she says you'll be glad to see her when you know what she's come about. She's quite a common girl, sir. Very common indeed. I should have sent her away, only I thought perhaps you wanted her to talk into your machines. I hope I've not done wrong; but really you see such queer people sometimes--you'll excuse me, I'm sure, sir--

HIGGINS. Oh, that's all right, Mrs. Pearce. Has she an interesting accent?

MRS. PEARCE. Oh, something dreadful, sir, really. I don't know how you can take an interest in it.

HIGGINS [to Pickering] Let's have her up. Show her up, Mrs. Pearce [he rushes across to his working table and picks out a cylinder to use on the phonograph]” [4].

FINDINGS AND RESULTS

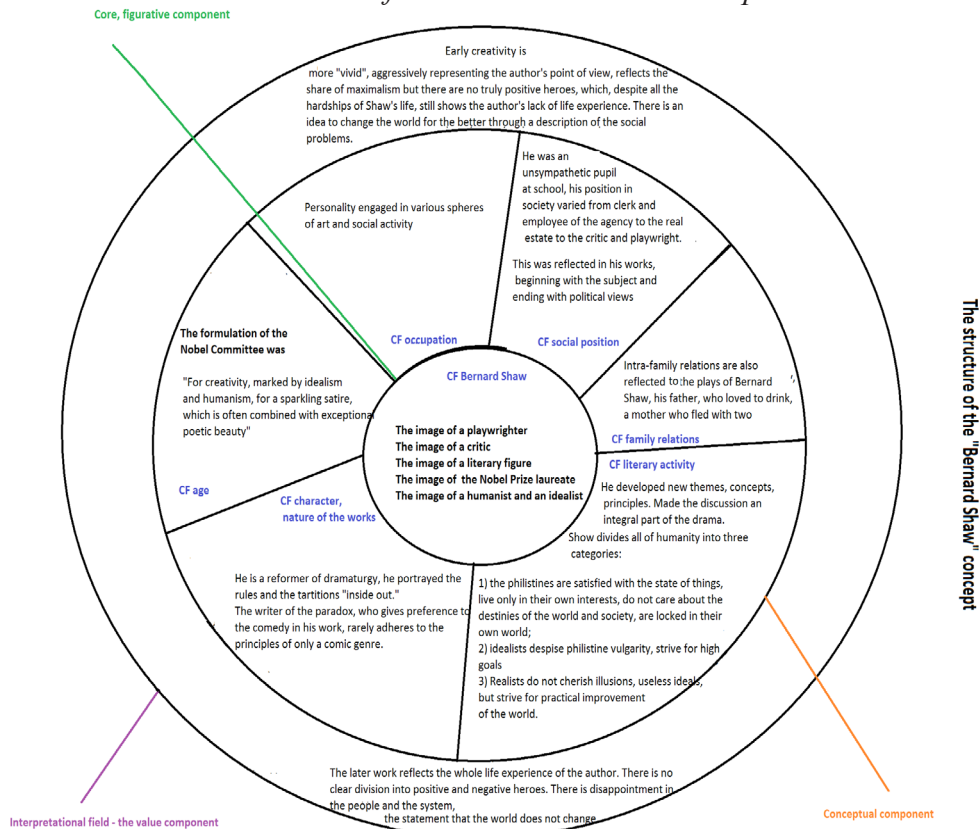
The verbal structure of B. Shaw's plays is signifying, whereas the represented model of society, of world order, is signified. This is proved by the general motives, finals, and topos present in Shaw's works.

These methods are the basic unit of modeling the concept of «Bernard Shaw» by N.A. Paskova's model (Fig. 1).

With a help of these methods, the data on the relevance, brightness of

the cognitive features of the «Bernard Shaw» notion were identified in the structure of the «Bernard Shaw» concept.²

Outline1. The Structure of the "Bernard Shaw" concept

CONCLUSION

Figure 1 - The basic unit of modeling the concept of «Bernard Shaw» by N.A. Paskova's model

With a help of these methods The signs of the concept were determined with the help of cognitive units, isolated in the concept of the core and periphery. Based on the obtained data, cognitive features were aligned with the field zones of the core, the far periphery, the near periphery, and the interpretation field. Modeling the concept of «Bernard Shaw» allowed to correctly interpret the content of the works' constructions. The nature of totality means that the structure consists of elements that, under the influence of the laws of composition, and not just associations, give it the properties of a set, other than the properties of elements taken in isolation.

The structure of the concept is also a system of transformations that is active, not static. Self-regulating nature of structures (or self-organization) leads to the fact that they are preserved in space and time, which explains

² *The graphical representation also aligned macrostructural and field description reflects only the basic concept of the basic components of the content.

their «closing». Cognitive conflicts and internal contradictions are a constant source of the development process, which allows the concept to exist independently of immediate space-time constraints.

REFERENCES

- 1 Shaw G.B. Man And Superman. – Penguin, 1946.
- 2 Shaw G.B. Quotes. – Boston, 1965.
- 3 Shaw G.B. The Apple Cart and the British Empire. - Boston, 1965.
- 4 Shaw G.B. Pygmalion. – Penguin, 1946.
- 5 Shaw G.B. Candida. – Boston, 1965.

БЕРНАРД ШОУ ШЫҒАРМАҒЫЛАРЫНЫҢ КОНТЕКСТУАЛДЫ АНАЛИЗІ РЕТІНДЕ «БЕРНАРД ШОУ» КОНЦЕПТІНІҢ БІРЕГЕЙ МОДЕЛІ.

Рысалды Қ.Т.¹, Лапко Т.В.²,

¹д.ф.ғ., проф. в КазУМОиМЯ, Алматы, Қазақстан

² магистратура 2 курс студенті КазУМОиМЯ, Алматы, Қазақстан

e-mail: a_tess@mail.ru

Мақалада құрылымдық концепцияның мазмұны, оның лингвистикадағы көрінісі мен идеясы қарастырылады. «Бернард Шоу» концептін талдауда контекстік талдау, модельдеу ұғымдар мен әдістер зерттеу негізінде қолданылған. Ұғым ойлау процесінде белгілі функцияда динамикалық рөл атқарады. Сондықтан оны қатып қалған құрылым түрде көрсету мүмкін емес. Концепт әрқашан қызмет ете келе өзінің әр бөлшегі мен сферасында жаңарады да басқа ұғымдармен байланыста болуы мүмкін немесе қабылданбауы да мүмкін.

Тірек сөздер: тұжырымдама, мазмұн, сипаттама, құрылым, әдіс, концепт ядросы, ауызша құрылым, түсіндірме, өріс, компонент.

Статья поступила 05.12.2017 г.

2 Бөлім.
АУДАРМАНЫҢ ҚАҒИДА МЕН ТӘЖІРИБЕДЕГІ ЗЕРТТЕУЛЕР
Раздел 2.
ИССЛЕДОВАНИЯ В ОБЛАСТИ ТЕОРИИ И ПРАКТИКИ ПЕРЕВОДА
Part 2.
RESEARCHES IN THEORY AND PRACTICE OF TRANSLATION

**THE TRANSLATION STRATEGIES USED IN SIMULTANEOUS
INTERPRETATION BY PRESS CONFERENCE**

Abselembayeva A.S.¹

¹MA student in Translation Studies, interpreter
KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan, e-mail: assiya.as@gmail.com

The article deals with the definition of simultaneous translation, the history of translation, the strategies used in the simultaneous translation, the work of the translator. And also the necessary strategies that are significant for achieving an adequate translation in simultaneous translation of speeches and reports at press conferences. The article considers productive strategies that must be applied when translating speeches and reports at a press conference to achieve an adequate translation. Each strategy is supplemented by examples based on the Italian and Kazakh languages.

Keywords: simultaneous translation, strategy, linguist, interpreter.

ӘӨЖ 81.253

ҒТАМА 16.31.41

**БАСПАСӨЗ КОНФЕРЕНЦИЯЛАРЫН ІЛЕСПЕ АУДАРУ БАРЫСЫНДА
ҚОЛДАНЫЛАТЫН АУДАРМА СТРАТЕГИЯЛАРЫ**

Абселембаева А.С.¹

¹Ілеспе аударма мамандығының 2-ші курс магистранты;
Абылай хан атындағы ҚазХҚ және ӘТУ, Алматы, Қазақстан
e-mail: assiya.as@gmail.com

Бұл мақалада ілеспе аударма, аударма тарихы, аударма стратегиялары баспасөз конференцияларын аудару барысында жиі қолданылатын аударма стратегияларының үш түрі қарастырылады. Олар: сығымдау, сынау және қателік стратегиясы және күту стратегиясы. Аударма стратегияларының қолданылу ережелері мен ерекшеліктері көрсетіледі. Мақала авторы итальян және қазақ тілдері жұбының негізінде, баяндамаларды аударуда, адекватты аудармаға жету мақсатымен қолданылатын өнімді стратегияларды көрсетуге тырысады.

Тірек сөздер: ілеспе аударма, ілеспе аудармашы, стратегия, сығымдау, сынау және қателік стратегиясы, күту стратегиясы.

Қазақстан тәуелсіздік алған сәттен бастап әлемге ынтымақтастық құруға ұмтылған мемлекет ретінде таныла бастады. Қазақстан Республикасы ел ішіндегі тепе-теңдікті сақтау арқылы, көрші мемлекеттермен достық қарым-қатынас орнатып, олардың аймақтық

біртұтастығын құрметтеу негізінде, сыртқы саясатта өзінің белсенділігін арттырды. Шет елдермен екіжақты, тең құқылы әрі тиімді дипломатиялық байланыс орнатылғанының белгісі, Қазақстан 1991 жылдан бастап 130 мемлекетпен дипломатиялық байланыс орнатты. Солардың ішінде 1992 жылдың 12-маусымында Қазақстан Италия республикасымен дипломатиялық қарым-қатынас орнатып, биыл екі ел арасында дипломатиялық серіктестік орнағанына 25 жыл толды. Осы уақыт аралығында Қазақстан мен Италия арасында саяси диалог құрылып, шарттық-құқықтық база орнатылды, екіжақты ынтымақтастық негізінде сауда-экономикалық бағыт қарқынды дамыды, сонымен қатар мәдени-гуманитарлық, білім және ғылым салаларында да тығыз байланыс қалыптасты. Бүгінгі таңда Италия Қазақстанның сыртқы сауда бағытындағы басты үш серіктестерінің қатарында, ал итальяндық кәсіпкерлер - Қазақстан экономикасындағы ірі инвесторлары. Екі мемлекет БҰҰ, ЕҚЫҰ және басқа да халықаралық ұйымдар аясында сенімді қарым-қатынастар орнатты. Екі ел арасындағы ынтымақтастықты әрі қарай дамыту, серіктесімізді нақты түсіну мен халықаралық іс-шараларды нәтижелі өткізуде ілеспе аударманың қажеттілігі арта түсті. Осы орайда аударма стратегиялары өзекті зерттеу тақырыбына айналды [1].

Ілеспе аударма – аударманың ең күрделі түрлерінің бірі. Оның тарихына үнілетік болсақ, ілеспе аударманың алғышарттары ХХ ғасырдың басында пайда болған. Алайда, Екінші дүние жүзілік соғыстан кейін, халықаралық сот отырысы - Нюрнберг процесінде ілеспе аударма қолданылған соң, Біріккен Ұлттар Ұйымының ілеспе аудармашылар тобы құрылды, сол себепті ілеспе аударманың пайда болуы тікелей Нюрнберг процесімен байланысты деген тұжырым бар.

Ілеспе аударма ХХ ғасырдың екінші жартысында кәсіби деңгейде дами бастады, мәселен, ХХ ғасырда неғұрлым маңызды халықаралық конгрестер мен конференциялар тізбегінде ілеспе аударманы қолдану, бұрын қолданылып жүрген аударманың ізбе-із аударма түрін ығыстырып жіберді. Екінші дүниежүзілік соғыстан кейін қатысушы елдер өкілдерінің кездесу залдарында жұмыс тілдерінің саны өсті. Халықаралық аренаға Кеңес Одағы, Қытай және Латын Америкасы шықты. Егер екінші дүниежүзілік соғысқа дейін халықаралық ұйымдар өз жұмысында екі тілді, яғни француз тілі мен ағылшын тілін қолданған болса, кейін жұмыс тілдері қатарына орыс, қытай және испан тілдері қосылды. Бұл жағдайда ізбе-із аударманы жүзеге асыру бес есе артық уақытты қажет етер еді, сондықтан ресми отырыс барысында ілеспе аударманы қолдану талап етілді. Бұл қатысушылардың уақытын үнемдеп қана қоймай, кездесулерің тиімділігін арттырды.

Қазіргі таңда қоғамның ерекшеліктері мен қажеттіліктерінің көрінісі болып табылатын, қоғамның мемлекетаралық ашық қарым-қатынас пен жаһандану процесіне ұмтылысы ілеспе аударманың маңызын арттырып отыр. Осы орайда ақпараттық қоғаммен өткізіліп жатқан халықаралық конференциялар, баспасөз конференциялары, семинарлар мен халықаралық симпозиумдарда ілеспе аудармашылардың алдына жоғары талаптар қойылып отыр.

Ілеспе аударма - бұл ауызша аударманың бір түрі. Оның ерекшелігі мен қиындығы аудармашының мәліметті қабылдау мен жұмыс тіліне аудару әрекеттерінің бір мезгілде жүзеге асуында. Ілеспе аудармашыға кезкелген ақпарат көлемін, шешеннің белгілеген сөйлеу стиліне сай, яғни сырттан берілген уақыт, сөйлеу темпі мен интонацияға бейімделіп, есту қабілетінің мүмкіндіктерін барынша қолдана отырып, семантикалық кедергілерсіз ақпаратты жұмыс тіліне аударып, сөйлеу арқылы жеткізу міндеттеледі [2]. Ілеспе аудармашы жоғарғы деңгейдегі тіл біліктілігімен қатар, жұмыс барысында сабырлық сақтау, мәдениаралық құзыреттілік, аялық білімнің кеңдігі мен логикалық байланысты тез орната білу үшін жан-жақтылығын таныта білуі абзал. Қызмет қарқыны қатаң, психолінгвистикалық механизмдердің күрделілігі мен мидың үздіксіз жұмыс атқаруына байланысты ілеспе аудармашылар аударманы серіктесінің көмегімен, яғни әр 15-20 минут сайын ауысып отыруы арқылы жүзеге асырады.

Жұмыс тіліне дәлме-дәл аудару мүмкіндігін бекіту мен арттыру мақсатымен мамандар аударма теориясының практикасы мен теориялық базасын жетік меңгеруді қажет етеді. Кәсіби аудармашы ең алдымен лингвистикалық және прагматикалық құзыреттілікке ие болуымен қатар, ілеспе аударманы жүзеге асыру үшін белгілі жоспар, яғни коммуникативті әрекеттің бұл түріне қажетті келіп түскен ақпаратты өңдеу мен қайта өңдеуге мүмкіндік беретін белгілі бір стратегиялар жиынтығын қолданады.

Аударма стратегиялары – түпнұсқада берілген ақпаратты аударма тіліне адекватты түрде беруге мақсатталған аударма әдістерінің жиынтығы. Әдетте ілеспе аудармашының аударма барысында нақты қандай стратегияны таңдайтынын алдын ала болжау мүмкін емес. Аударма барысында аударма стратегияларын кәсіби деңгейде жетік меңгерген тәжірибелі аудармашы, аударма стратегияларын автоматты түрде жеке тәжірибесіне сүйене отырып қолданады. Аударма стратегиялары адекватты аудармаға жетудің бірден-бір әдісі болғандықтан, аудармашы бір немесе бірнеше стратегияларды бірге қолдана да алады [3]. Кейбір жағдайларда белгілі бір стратегия негізгі болып таңдалса, қалғандары қосымша болып есептеледі. Егер таңдалған стратегия түрі қате болып,

мақсатқа жеткізбесе, қиын жағдайдан шығу мақсатымен қосымша аударма стратегиялары қолданылады.

Аудармашылар баспасөз конференцияларын ілеспе аудару барысында баяндамашылардың ақпаратын тиімді беріп, ұтымды пайдалану мақсатымен сығымдау стратегиясына жүгінеді, сонымен қатар сығымдау стратегиясы уақыт үнемдеуге мүмкіндік береді. Баяндаманың басында немесе құрылымы жағынан қатты ерекшеленетін тілдер жұбымен жұмыс істегенде аудармашылар күту стратегиясын жиі қолданады. Ал берілген ақпарат тақырыбы алдын ала белгісіз болған жағдайда сынау және қателік стратегиясын қолдану тиімді болып саналады. Бұл стратегиялардың қолданылу реті мен ерекшеліктеріне тоқталайық.

Сығымдау стратегиясы дегеніміз - сөйлеушінің коммуникативтік мақсатына еш зақым тигізбей мәтінде асырып берілген ақпарат көлемін азайту тәсілі. В.М.Илюхиннің пайымдауынша, сығымдау стратегиясының қолдану себептері әртүрлі болуы мүмкін [1]. Соның бірі, белгілі бір ұғымды әр тілде әртүрлі әдіспен беруге болады, мысалы: бір тілде ұғымды сипаттау арқылы түсіндіру керек болса, екінші тілде бұл ұғымға қатысты тұрақты сөз тіркесі болуы мүмкін. Сондықтан ақпараттың дәлме-дәл аудармасын қолданғанға қарағанда, бұл ұғымның баламасын беру арқылы рецепиентке жеткізу тиімді болып табылады. Екіншіден, баяндамашының сөйлеу темпі жылдам болған жағдайда, аудармашы бір мезгілде ақпаратты аударма тілінде сөйлеп жеткізумен қатар, келесі ақпаратты өңдеу қажет болғандықтан үлгірмеуі мүмкін, бұл жағдайда сығымдау стратегиясына жүгінуге тура келеді [4]. Сонымен қатар артық ақпарат, немесе бір ақпарат бірнеше рет қайталанып берілген жағдайда, сығымдау стратегиясын пайдаланған абзал. Аудармашы берілген стратегияны ұтымды пайдаланған жағдайда уақыт үнемдеп қана қоймай, сонымен қатар қателік жасау мүмкіндігінен арылады. Мысалы: «Le importazione e le esportazioni sono in crescita, scambio di merci aumenta, si effettuano le operazioni di scambio». Толық аудармасы: «Экспорт пен импорттың саны өсуде, тауар айналымы жоғарылауда, тауар алмасу өсіп жатыр». Сығымдау стратегиясы бойынша берілетін аударма: «Тауар айналымы өсіп жатыр».

Сынау және қателік стратегиясы – Ілеспе аудармадағы эквиваленттілік пен адекваттілікке жетудің бірден-бір әдісі. А.Д.Швейцердің анықтамасы бойынша: сынау және қателік стратегиясы – оңтайлы шешім қабылдау мақсатымен, шешім қабылдау барысында белгілі бір критерийлерге сай келмейтін нұсқаларды шегеру әдісі [2]. Ілеспе аудармашы дәлме-дәл уақыт режимінде аударатындықтан бұл стратегияны пайдаланудың өзіндік орны бар. Аудармашының кабинасында көп жағдайларда

баяндамашының ақпаратына байланысты транскрипт бола бермейді, сондықтан контекстпен тереңірек танысу үшін уақыт тапшылығына байланысты, әсіресе ақпарат жіберуші белгілі бір ұғымдар тізбегін немесе терминдер қатарын атағанда, ілеспе аудармашы сынау және қателік стратегиясын қолданады. Бұл стратегияның басты ерекшелігі – оның екіжақтылығында. Бір жағынан белгілі бір анықтаманы нақты аудару үшін аудармашы ақпарат қорын кеңейту мақсатымен сынау және қателік стратегиясын қолдана отырып жасаған сынаулары соңында дұрыс болып шығуы мүмкін. Екінші жағынан қате болып, аудармашының жұмысын қиындата түсуі мүмкін. Бұл жағдайда басты мәселе аудармашы қате жібергенін қаншалықты жылдам түсініп, аударма нәтижесіне зиян келтірмей түзеуінде, яғни келесі мақсат аударма тілінде мағынаны мүмкіндігінше толық қатесіз жеткізу. Әрине әрбір аударманың, сонымен қатар аудармашының жөні де, жағдайы да бөлек, сондықтан, бұл стратегияны қолдану барысында әрдайым не дұрыс, не бұрыс нәтиже шығады деп нақты айту мүмкін емес. Аударма нәтижесі әртүрлі факторлардың әсеріне байланысты, мысалы: аудармашының аялық білімі, тақырыпқа байланысты құзыреттілігі, баяндамашының баяндау стилімен таныстығы, баяндамашымен жеке таныстығы. Егер аудармашы баяндамашымен жеке таныс болып, оның баяндау стилін біліп, тақырыпқа байланысты білімі толық болса, ондай жағдайда сынау және қателік стратегиясын қолдану нәтижесінде аударманың дұрыс болу ықтималдылығы көбейеді. Осылайша, сынау және қателік стратегиясы іштей ықтималды қателік және дұрыс нұсқа таңдау атты екі кішігірім стратегияға бөлінеді.

Қателікті түзеу барысында бір термин екінші терминге алмастырылып, яғни контекстке сай түзетіліп, аудитория қателікті байқамай қалған жағдайда, аталмыш стратегия сәтті пайдаланылды деп есептеуге болады. Бұл жағдайда қателік аудармашының жеке ойында ғана қалады. Қате жібергенін түсінген аудармашының, қалыптасқан жағдайдан шығудың тағы бір жолы қате берілген терминді немесе ақпарат бөлігін қайталап, оның қасына дұрыс нұсқаны қосып айту, кейіннен дәл осы термин немесе ақпарат қайталанған жағдайда қате нұсқасы мүлдем пайдаланбайтын болады. Ілеспе аудармашылар сынау мен қателік стратегиясын көбінесе баяндама тақырыбымен алдын ала танысуға мүмкіндік болмаған жағдайда қолданады.

Ілеспе аударманың мақсаты ана тілінде ақпарат жіберуші, яғни баяндамашы мен әртүрлі тілдерде ақпарат қабылдаушы реципиент арасында коммуникация құру болса, аудармадағы құзыреттілік пен аудармашының жоғарғы деңгейдегі дайындығы, аударма нәтижесінің жарты көрсеткіші ғана, екінші жартысы аудиторияның ақпаратты

кабылдауы мен тапсырыс берушінің бағасында. Сондықтан ілеспе аудармашының басты мақсаты - қиындық тудыратын себептер мен кедергілерге қарамастан, аударманы алып шығу. Әртүрлі күтпеген себептер әсерінен жағдайды бақылау аудармашының құзыретінде болмаған жағдайда, сынау және қателік стратегиясы аударма мағынасын артық шығынсыз жеткізуге, жалпы аударманы құтқарып қалуға көмектеседі.

Ілеспе аудармадағы басты мәселелердің бірі аудармашының баяндамашыны толық түсініп, көзқарасын дұрыс қабылдауы. Бұл, әрине, әрдайым жүзеге аса бермейді, ол ақпаратты ментальдік тұрғыдан әр тұлғаның қабылдауындағы өзіндік ерекшелігіне байланысты. Өйткені әр индивидуумның ойлау қабілеті әртүрлі: ақпаратты қабылдау, ой түйсігінен өткізіп, ақпараттың шындықпен немесе сырттағы оқығалармен жанасатындығын тексеріп, ішкі логикалық байланыс құру, оны қорытындылап шығару - күрделі процесс. Ал ілеспе аудармашының қызметіне сай осы қатарға аударманы іске асыру, яғни ой өрісінің екі тілде қатар жұмыс атқаруына байланысты күрделене түседі. Осы ілеспе аудармашы қателік жібергеннің өзінде, ілеспе аудармадағы уақыт тығыздылығына байланысты сынау және қателік стратегиясын пайдаланып, 15-20 секунд арасында қателікті түсініп, түзету мүмкіндігін барынша қолданады, яғни алтын уақытын үнемдеп, ақпараттың дұрыс нұсқасын береді. Әрине, қателікті түзету үшін толық контекстке жету уақыты, баяндамашының сөйлеу жылдамдығы, ақпарат көлемі деген факторларға тікелей байланысты, бірақ бұл уақыт көлемі өте қысқа екені анық. Яғни, бұл әдіс арқылы осындай қысқа уақыт арасында аудиторияның көңілін басқа жаққа аудартпай, баяндамашының ақпараты төңірегінде ұстап қалуға да септігін тигізеді.

Жоғарыда айтылып өткендей, ілеспе аудармашы бір мезгілде бірнеше стратегияларды пайдалана алады. Аударма барысында дұрыс шешім қабылдау үшін қажетті кеңейтілген контексті алу мақсатымен сынау және қателік стратегиясымен қатар күту стратегиясы да қолданылады. Әлемдік аударма тәжірибесінде күту стратегиясы әдетте синтаксистік тұрғыда етістігі аяғында тұратын тілдерден аударма жасау барысында қолданылады. Қазақ тілінен итальян тіліне аударма жасау барысында күту стратегиясы жиі қолданылады. Күту стратегиясы Столлинг стратегиясымен тығыз байланысты, сондықтан оларды бірге қарастырған абзал. Негізінен ілеспе аудармадағы стратегиялардың барлығы бір-бірімен тығыз байланысты және қатар немесе кезек-кезек қолданылуы мүмкін. Сонымен қатар аудармашы стратегияның түрін белгілі жағдайға байланысты тұлғаның әртүрлі психологиялық және жеке ерекшеліктеріне байланысты таңдауы мүмкін. Күту стратегиясының ерекшелігі, берілген үзінді контекстегі ақпарат мәнін ашпаса, ілеспе аудармашы мағлұматты

толық түсіну үшін 2-3 секунд кідіріс жасап, мағынасын түсініп барып аудармаға кіріседі. Бұл кідіріс рецепиенттің ақпарат қабылдауына әсер етпеуі тиіс. Күту стратегиясын әдетте түпнұсқаның өзінде баяндамашы әр екі үш сөйлемнен кейін кідіріс жасап отырғанда пайдалану тиімді. Егер баяндамашы өзі тоқтап баяндайтын болса, бұл кезде аудармашы алдыңғы ойды үзіліс кезінде жеткізіп үлгереді де, баяндамашы сөзін жалғастырғанда, ақпаратты толықтыру мақсатымен күту стратегиясын қолданады [5]. Бұл жағдайда рецепиент зиян шекпейді, өйткені қысқа кідіріс кезінде қабылдаған ақпаратты ой елегінен өткізеді. Алайда күту уақыты бірнеше секундтан аспау керек, өйткені уақыт созылып кеткен жағдайда аудармашыға сынау мен қателік стратегиясын қолдануға тура келеді, ал ол қателік ықтималдылығын көбейтеді, сондықтан кідіріс уақытын тиімді пайдаланып, күту стратегиясын қолданған жөн.

Күту стратегиясын пайдаланған ілеспе аудармашы қанша уақыт күту керек екенін нақты айтуға болмайды, өйткені бұл – баяндамашының сөйлеу темпі, мәтін күрделілігі тағы сол сияқты факторларға байланысты. Соған қарамастан күту стратегиясын тиімді пайдалану үшін қысқа мерзімді кідіріс, яғни 2-4 секунд немесе ұзақ мерзімді кідіріс 2-10 секундты пайдалану тиімді. Бірінші жағдайда рецепиент ақпаратты еркін қабылдап, бұл кідірістің барын анық сезбеуі де мүмкін, ал аудармашы үшін рөлі зор болары анық, өйткені аудармашы баяндамашының ойын толық түсініп үлгереді. Ал екінші жағдайда, қажетті контекстке ие болу мақсатымен баяндамашыны алдыға жіберуге болады, кейбір кезде бұл қажет, бірақ ұзақ мерзімді күту стратегиясын қолдану аудармашының жеке қасиеттеріне, яғни ақпаратты бірнеше секунд бойы есте сақтай отырып, келесі ақпарат легіне зейін сала отырып анализ жасай алуына тікелей байланысты. Мысалы: «Соңғы жылдары әлеуметтік объектілерінің құрылысы мен реконструкциясының, байланыс пен инженерияның инфраструктурасының көлемі өсуде». Қазақ тілінде етістік сөйлемнің соңында келеді, ал итальян тілінде сөйлемнің басында келеді, сондықтан бұл жерде күту стратегиясы қолданылады. Аудармасы: «*Negli ultimi anni è aumentato notevolmente il volume di costruzioni e ricostruzione di strutture sociali e di infrastrutture di comunicazione ingegneria*».

ӘДЕБИЕТ

- 1 Илюхин В.М. Стратегии в синхронном переводе. – М., 2001. - 14 с.
- 2 Швейцер А.Д Теория перевода: статус, проблемы, аспекты. - М., 1998. - 280 с.
- 3 Чернов Г.В. Теория и практика синхронного перевода. - М.: Междунар. отношения, 1978. 257 с.
- 4 Комиссаров В.Н. Теория перевода (лингвистические аспекты): Уч. для институтов и факультетов ин.яз. - М., Высш. шк., 1990. 253 с.
- 5 Миньяр-Белоручев Р.К. Как стать переводчиком? - М.: Стелла, 1994. – 107 с.

Абселмова А.С.¹

¹Магистрант 2-го курса по специальности синхронист-переводчик,
КазУМОиМЯ им. Абылай хана, Алматы, Казахстан
e-mail: assiya.as@gmail.com

СТРАТЕГИИ ПЕРЕВОДА ПРИ СИНХРОННОМ ПЕРЕВОДЕ ПРЕСС- КОНФЕРЕНЦИЙ

Аннотация: В статье рассматриваются определение синхронного перевода, история перевода, стратегии используемые при синхронном переводе, работу синхрониста переводчика. А также необходимые стратегии, которые являются значимыми для достижения адекватного перевода при синхронном переводе выступлений и докладов на пресс-конференциях. Автор рассмотрел стратегию компрессии, стратегию ожидания и стратегию проб и ошибок. Каждая стратегия дополнена примерами на основе итальянского и казахского языков.

Ключевые слова: синхронный перевод, синхронист, стратегия, компрессия, стратегия проб и ошибок, стратегия ожидания.

Статья поступила 05.12.2017 г.

INTERPRETATION STRATEGIES FOR INTERPRETING POLITICAL INTERVIEWS FROM ENGLISH INTO KAZAKH

Aidarkhanov A.M.¹

¹MA student, specialty «6M020700 – Translation Studies»
at Ablai Khan KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan, e-mail: aligazy.kz@mail.ru

This article is devoted to determine effective interpretation strategies for interpreting political interviews. Studying the genre of political interviews as interdisciplinary science is one of the most topical issues in interpretation and linguistics spheres nowadays especially in Kazakhstan because of an active participation of our state in tackling international issues. In this regard political interviews are significant resources for expressing political interests of the certain states along with opinions and intentions of world leaders and politicians. The article also will focus on key periods of developing interviews as the separate genre and researches that were made by scholars.

Keywords: political interview, interpretation strategies, media studies, media resources.

ӘӨЖ 81.26 06.053.56

ҒТАМА 16.31.41

АҒЫЛШЫН ТІЛІНЕН ҚАЗАҚ ТІЛІНЕ САЯСИ СҰХБАТ АУДАРМАЛАРЫНДА ҚОЛДАНЫЛАТЫН АУДАРМА СТРАТЕГИЯЛАРЫ

Айдарханов А.М.¹

¹«6M020700 - Аударма ісі» мамандығының 2 к. магистранты,
Абылай хан атындағы ҚазХҚ және ӘТУ, Алматы, Қазақстан,
e-mail: aligazy.kz@mail.ru

Бұл мақала саяси сұхбат материалдарын аудару барысындағы тиімді аударма стратегияларын анықтауға бағытталған. Саяси сұхбат жанрын пәнаралық ғылым

ретінде зерттеу қазіргі аударма саласының және лингвистиканың ең өзекті мәселелерінің бірі, әсіресе Қазақстандағы халықаралық аренадағы белсенділігі жоғары мемлекет үшін маңызды. Бұл аяда саяси сұхбаттар арқылы мемлекет басшылары мен саяси сала өкілдері әлемдік ахуалдарға байланысты өз көзқарастарын, жоспарлары мен мүдделерін білдіре алады. Сондай-ақ мақала сұхбаттың жеке жанр ретінде қалыптасу кезеңдері және осы саладағы ғалымдарының жасаған зерттеулеріне негізделетін болады.

Тірек сөздер: саяси, сұхбат, аударма стратегиясы, медиалингвистика, бұқаралық ақпарат көздері.

Сұхбаттар бүгінгі уақытта кең етек жайған тележурналистика саласының ажырамас бөлігіне айналғаны анық. Сұхбаттар аудиторияға ақпарат жеткізу, қоғамды қызықтыратын және халықаралық деңгейде маңызды сұрақтарға жауап алу мақсатында ұйымдастырылады. Олардың өткізілу мақсаттары мен форматтары түрлі бағыттарда ұйымдастырылуы мүмкін. Сұхбаттар замануи журналистиканың ажырамас бөлігіне айналған тележурналистиканың жеке дара тармағы.

Егер сөздердің семантикасына назар аударатын болсақ, «inter» — өзара қатынасты бағыттас, ал ‘view’ сөзінің мағынасы – «көзқарас», «пікір» болады. Демек, сұхбат – көзқарас, дерек, ақпарат алмасу. Бұл ұғымның одан ертерек этимологиясына үңіліп, оның англо-герман тіліндегі ‘entreveue’ деген сөзден бастау алып, ал кейінірек француз тіліндегі ‘entrevue’ деген сөзде жалғасын тапқанын білуге болады. Бұндағы – ‘entre’ (арасында, бағыттас) және ‘voir’ (көру, көзқарас) деген мағынаны білдіреді. Бұл сөздің жаплы кең мағынасында «көзбе – көз кездесу» деген мағынасы бар [1]. Орыс немес қазақ тілдерінде «интервью» және «сұхбат» деген ұғымдар аясы көбінесе журналистика саласымен шектелсе, Еуропа халықтарында, әсіресе ағылшын және француз тілдерінде ‘interview’ сөзінің қолдану салалары одан да кең болып табылады. Бұл жұмысқа орналасу барысындағы жұмыс берушінің орналасушыға ұйымдастыратын бетпе-бет кездесу немесе құқық қорғау органдарының тергеу барысында күдіктілерден алатын жауап алу үдерісі. Бұл ұғымның Батыс Еуропа және Америка құрлықтарындағы қолданылуы да саяси салада өте белсенді болған. Мысалы, “interview” деп XVI-XVII ғасырларда әр түрлі мемлекеттердің монархтарының жеке кездесуін атаса, XVIII – XIX ғасырларды монархтардың ғана емес, жалпы саясаткерлердің кездесуін атайтын болған. Ал XIX ғасырдың басынан «сұхбат» ұғымының сол уақытта кең етек жая бастаған журналистика саласында қолданылу кезеңі басталған болатын. Жалпы он тоғыз – жиырмамыншы ғасырлардан бастап журналистиканың ақпараттық қана емес, насихаттық мақсатта қолданылу үдерісі басталған болатын. Әсіресе, АҚШ, Ұлыбритания және бірқатар дамыған Батыс Еуропа мемлекеттерінде журналистиканың рөлі тез айқындала бастады [2].

Сұхбаттардың пайда болып, олардың журналистиканың ажырамас бөлігі ретінде дамуын тарихта бірнеше кезеңге бөліп қарастырады. Ежелгі кезең: Греция ғалымдары Сократ пен Платонның философиялық диалогтары бәрімізге мәлім. Осы ғалымдарды сұхбат идеясын бірінші рет жүзеге асырған деп санау журналистикада өзіндік дәстүрге айналды. Диалогтар философиялық әдебиеттің негізгі формасы ретінде XIX ғасырдың ортасына дейін жалғасын тапқан болатын. XIX ғасырдың басы: Тарихтың осы кезеңінен бастап сұхбаттың алғашқы журналистикалық белгілері пайда бола бастады. Олар: арнайы сұрақтар, әдептілік клишесі, стилистикалық ерекшеліктер, риторикалық тәсілдер. Осылайша, қазіргі таңға дейін өзектілігін жоғалтпаған журналистикадағы “сұхбат” тәсілінің қарқынды даму кезеңі басталды. Бұл заманның беліглі сұхбат алушыларына Дэвид Юм, Джордж Беркли, Блез Паскаль, Фридрих Шлегель сияқты адамдарды жатқызуға болады. Алайда, толығымен қазіргі түрдегі сұхбаттарға айналу үшін жаңа жанрға әлі де уақыт керек болды. Мысалы, 1880 жылы Карл Маркстан алынған сұхбатқа тек оның “Капитал” еңбегінен алынған бірнеше дәйексөздер кірген болатын. Сұхбат жанрындағы нағыз серпін көрнекті ағылшын жазушысы Оскар Уайлдтың бастауымен орын алды. Лондонда 1884 жылы жазушы, әрі драматург Оскар Уайльд сол кездегі сән және стиль тақырыбындағы «The Women’s World» журналының бас редакторы болып тағайындалды. Оскар Уайлд алғашқы болып ағылшын аудиториясын сол кездегі “құпия бөлісу” деп аталған айдарды шын ықыласпен оқуға шақырды. Бұл айдар – журналистикадағы сұхбат тәсілінің кең етек жаюына оң әсер бергені сөзсіз. Бонд-стрит тігіншілері мен Пикадилл қалпақ тігушілері осы журнал арқылы сән саласындағы өзінің құпияларымен және ойларымен бөлісуге мүмкіндік алды. Кейірек, халық қызығушылығына бөленген жаңа жанр қоғам өмірінің басқа тармақтарына да өте бастады. Бұл сұхбат жанрының алғашқы қарқынды даму кезеңі болды. Қарапайым халық сол кезден бастап Оскар Уайльдтің еңбегіне бола лордтар палатасында немесе премьер-министр кабинетінде қандай тақырыптар қозғалып, талқыланып жатқанын біле бастады. Уайльд және оның қызметкерлерімен алынған алғашқы сұхбаттарға бола Британия халқы саясат, өнер және спорт салаларында қандай жаңалықтар болып жатқанын және аса танымал тұлғалардың белгілі бір жағдайларға байланысты пікірлерін білуге мүмкіндік алды. Кейінірек бұндай жаңа журналистикалық тәсіл белгілі британдық “The Times” газетіне де таралды. Сұхбаттардың жаңалықтардың басқа түрлеріне қарағанда оқырмандар тарапынан үлкен қызығушылыққа ие екеніне ешкімнің күмәні болмады.

Келесі жүз жыл ішінде сұхбаттардың даму қарқыны одан әрі ұлғая түсті. Сұхбаттар газет немесе журнал беттерінде әрдайым жеке-дара және ерекше орынға ие болып келе жатты. Қазіргі күнге шейін журналистика саласында бағалы сыйлар көбінесе сұхбат алушы журналистерге беріледі. XX ғасырдан қазіргі күндерге дейін. Жиырмамыншы ғасырда сұхбат алу саласының журналистиканың жеке тармағына айналуы аяқталды және бұл жанрдың халыққа өте қызық екені анық болды. Алғашқы рет сұхбаттарды қолдану аясы одан әрі кеңейе бастады. Мысалы, баспасөз құралдарының "төртінші билік" болуын қолдана білген саясаткерлер сұхбат алуды саяси насихаттау мақсатында әрдайым қолдана бастаған.

Журналистика саласының дамып, жаңа технологияларды қолдана бастау кезеңімен қатар сұхбаттардың да күрделеніп, түрленуі тұспа-тұс жүріп отырды. Сұхбат адам өмірінің барлық дерлі әлеуметтік өмірін қамтитын болды. Қазіргі таңда сұхбат алу тәсілі әрдайым форматы, уақыт ұзақтығы, стилдері бойынша өзгеріп отырса да, бұл үдеріске қатысушы екі тұрақты тарап бар – сұхбат алушы және сұхбат беруші.

Жоғарыда айтылғандай, сұхбаттар өздерінің қолдану аясы бойынша өте әртарапты және әмбебап болып табылады. Сұхбаттар пәнаралық жанр болғандықтан, оларды әртүрлі салаларда зерттеу әрдайым өзекті болып табылады. Оларды журналистика саласында зерттеу қаншалықты маңызды болса, психология, социология, лингвистика саласында да зерттеу өзекті тақырыптардың бірі болып келді. Қазір, аударма саласының дамуына орай сұхбаттардың адекватты аударылу жолдарын іздестіру осы саланың негізгі басымдылықтарының біреуіне айналып отыр.

Тақырыптың өзектілігіне сай «сұхбат» ұғымы бойынша жүргізілген зерттеулер лингвистика тұрғысынан және журналистика тұрғысынан қарастырылатын болады. Журналистикадағы бұл тәсілді зерттеу науқаны Екінші дүниежүзілік соғыстан кейін орын алған болатын. Бұл кезде әскери қауіп төмендеп, дүниежүзі халықтары қоғамдық өмірдің басқа салаларына назар аудар бастады. Университеттер мен институттарда социология, психология, аударма, журналистика сияқты ғылым салаларын белсенді түрде оқыту үдерісі белең алды. Сұхбат барлық осы ғылым салаларымен тығыз байланысты дара ғылым тармағына айналды. КСРО-да журналистика саласын, оның ішінде сұхбаттарды зерттеу жиырмамыншы ғасырдың алпысыншы жылдары кең етек жая бастады. Осы аяда көрнекті публицист, журналист С.Н. Ильченко жасаған зерттеулерді ерекше атап өткен жөн. Өзінің "Интервью в журналистике: как это делается" атты еңбегінде (1975) автор өзінің кәсіби тәжірибесіне жүгіне отырып, сұхбат құру ерекшеліктері мен форматтарын ашып суреттейді. Ол жалпы сұхбат деген ұғымға үш келесідей анықтама

берген еді: кәсіби журналистиканың бір тәсілі, эфирлік көрсетілімде дара журналистикалық бірлікті ұйымдастыру формасы, жазбаша және баспасөз басылымдардың бір түрі. Бұл еңбектерден кейін Ломоносов атындағы Мәскеу мемлекеттік университеті сұхбат тақырыбындағы еңбектерге көп назар аудара бастайды. Университетте басып шығарылған «Телевизионная журналистика» оқулығында келесідей анықтама беріледі: «журналисттің саясат, әлеуметтік немесе басқа тұлғалармен әңгіме құруға негізделген публицистика жанры». Алайда кейінірек бұл анықтама жоққа шығарылды, себебі ол тым шектеулі және сұхбаттың толық когнитивті, ақпараттық рөлін жеткізген жоқ болатын.

2000 жылдардың басында сұхбат жанрына қатысты жаңа зерттеу техникалары қолданыла бастады. Сұхбат жанр ретінде журналистикада дамып қана қоймай, бұл саланың шегінен шығып, психология, социология сияқты ғылымдармен қиылыса бастады. Осындай бағыттағы маңызды еңбектердің бірі 2003 жылы Лукина М. жазған «Технология интервью» оқулығында көрініс тапты. Бұл кітапта жаңа сұхбат түрлері, ұйымдастыру формалары, технология мен механизмі сипатталып қана қоймай, оның менталдық тұрғыдан адам санасына әсері, сұхбат алу барысындағы сұхбат берушінің психологиялық ерекшеліктерін анықтау сияқы нұсқаушы материалдар да көрініс тапты. М. Лукина кітабында журналисттерге сұхбат беруші тұлғаларды қалай тыңдау керек және қалайша оқырман сұхбатты оқып, қабылдайды деген сұрақтарға жауап берген. Бұл еңбек қазіргі таңға дейін өте өзекті және журналистика саласында нұсқаушы, негізгі оқулықтардың бірі болып мойындалған. Сұхбаттардың пәнаралық жанр болуы олардың тіл білімінде кеңінен зерттеле басталуына алып келді. Медиалингвистика немесе *media language studies* ғылым салаларында сұхбаттарда қолданылатын тіл ерекшеліктері және олардың лингвистикалық қырлары зерттеліп, танылады. Әрине, сұхбаттарды лингвистикалық тұрғыда зерттеген ғалымдар ішінде көптеген Ресей ғалымдарының жазған еңбектері де бар. Олардың ішінде Т.Г. Добросклонская жазған «Медиалингвистика (2010): системный подход к изучению языка СМИ» зерттеу еңбегін ерекше атап айтуға болады. Бүгінде медиамәтідердің және сұхбаттардың замануи лингвистиканың жеке тармағы болып бөлінуінің бірнеше факторы бар деп баяндалады: ақпараттық және коммуникациялық технологияның қарқынды дамуы; ортақ ақпараттық ортаның құрылуы және оның дамуы; «БАҚ тілі» ұғымының ғылыми тұрғыдан сараланып, зерттелуі; әртүрлі гуманитарлық ғылым салаларының ортақ зерттеулері негізінде медиамәтіндерді және сұхбат тілін қайта дамыту қажеттігі туды.

Т.Г. Добросклонская еңбегінде аталған факторлға жеке сараптама жасалып, олардың медиалингвистикалық ортаға беретін әсері талқыланады. Солардың ішінде жалпы бұқаралық ақпарат құралдарының даму қарқыны осы факторлардың бірі ретінде суреттеледі: «Медиалингвистика саласы бұқаралық ақпарат құралдар тілі немесе бұқаралық ақпарат құралдары өндіретін және медиа құралдары арқылы (телевизиялық немесе ғаламтор жолдары) тарататын мәтіндердің барлығын тұтастай қамтиды. БАҚ тілі – бұл лингвостилистикалық қасиеттер мен белгілердің қандай да бір жиынтығымен сипатталатын тұрақты тіл ішілік жүйе.

Үлкен мәртебеге және замануи таралу тетіктеріне ие бола отыра, БАҚ құралдар тілі ақпараттық қоғамда ұлттық тіл ролін атқарады. Ол әдеби нормалардың құрылуына және адамдардың санасына саясаттың, идеологияның, мәдениеттің қабылдануына өзіндік әсерін тигізеді».

Т.Г. Добросклонская сондай-ақ медиалингвистикаға келгенде, бұл жанрдағы тілге жасалатын сараптамалардың үш деңгейін анықтайды:

«Қазіргі уақыттағы ақпараттық технологиялырдың тілдік үдерістерге әсерін бағалай отыра, үш деңгейлі сараптаманы бөліп, ажыратуға болады: 1) геолінгвистикалық (аты айтып тұрғандай, БАҚ-тың жалпы әлемдегі және жеке аймақтардағы лингвомәдени жайғдайға әмері сараланады), 2) интерлінгвистикалық (тілдердің өзара байланысы және өзара сабақтастығы, жеке сөздерді белгілі бір тілге трансформациялау механизмдері мен әдістері қарастырылады), 3) интралингвистикалық (немесе тіл ішілік сараптама – белгілі бір лингвомәдени ареал ішіндегі тілдік ерекшеліктерді зерттеуге мүмкіндік беретін сараптама түрі)» [2].

90-жылдардың ортасында күрт орын алған әлеуметтік және экономикалық ахуалдың өзгеру салдарынан ағылшын тіліндегі бұқаралық ақпарат құралдары Қазақстанда да өзінің тұрақты орнын таба бастады. Ал бұндай әлемдік ақпарат кеңістігінің жаһандануы ағылшын тілінің тек адамзат салаларының төңірегінде айтарлықтай кең етек жаюына алып келіп қана қоймай, сондай-ақ бұл тілді жалпылай мойындалған халықаралық қатынастар тілі – *lingua franca* ретінде бекітті [3].

Диалогия саласында сұхбат тәсілін зерттеуге ат салысқан ғалымдар қатарында Гарольд Иннис және Маршалл Маклуан (Канада), Пьер Бордо (Франция), Лутз Хачместер (Германия), Сиджу Сэм (Индия) сияқты ғалымдарды және олардың еңбектерін атап өткен жөн [4].

Аталған еңбектер арасында индиялық Сиджу Сэм жазған “On science and mass media” еңбегін ерекше атап айтуға болады. Аталған оқулықта ғылым мен медиалингвистика арасындағы байланыс көрсетіледі. Сэм С. пайымдауынша медиалингвистика әрбір ғылым саласындағы пайда болатын жаңа ұғымдарды өзіне сіңіре алатын әмбебап тетік болып

табылады [5].

Ал ағылшын тіліндегі сұхбаттардың құрылымдық ерекшеліктеріне келетін болсақ, олар әдеттегі сұхбаттар сияқты үш бөлімнен тұрады: кіріспе бөлім (тақырыппен таныстыру), негізгі бөлім (сұрақтар және талқылау) және қорытынды бөлім (сұхбатты қорытындылау және аяқтау) [6]. Алайда, қазақ немес орыс тіліндегі сұхбаттардан ағылшын тіліндегі сұхбаттардың осы бөлімдерінің уақыт бойынша ұзақтығында бірқатар ерекшеліктер бар. Чарли Роуз, Шон Хеннети және Фарид Закариа сияқты белгілі журналистердің алған сұхбаттарын зерттей келе, келесідей ерекшеліктер анықталды: кіріспе бөлімінің ұзақтығы 35 секунд – 1 минут, негізгі бөлім – 20 және 40 минут, қорытынды – 0:2-0:4 секунд. Қазақ тіліндегі сұхбаттар: кіріспе – 15 және 30 секунд, негізгі бөлім – 19 – 30 минут, қорытынды бөлім – 10 – 20 секунд. Ағылшын тіліндегі сұхбаттардың орташа ұзақтығы 45 минут және қазақ тіліндегі сұхбаттарға қарағанда бұл тілде жүргізілетін сұхбаттарды кіріспе бөлімдері ұзақ, ал қорытынды бөлімдері қысқа болып келеді.

Ағылшын тіліндегі саяси сұхбаттардағы лексикалық ерекшеліктер қазіргі геополитикалық жағдай мен халықаралық қауымдастықта көтеріліп отырған құндылықтар және басылымдылықтарға тікелей байланысты. Ал бірқатар спецификалық ерекшеліктер жайлы айтатын болсақ, әлем саясаткерлерінің баяндамаларында немесе сұхбаттарында жиі кездесетін сөздер бар екенін анықтауға болады [7]. Қолданылатын ұғымдар әдетте белгілі бір мемлекеттің идеологиясымен тығыз байланысты болады. Мәселен, АҚШ саясаткерлерінің сөздерінде жиі кездесетін қатарына: unity, freedom, liberty, democracy, security, safety, homeland, strength, strong, growth, diplomatic сияқты ұғымдар кіреді.

(1) The president is sending a *strong* message to North Korea in language the Kim Jong-un can understand, because he doesn't seem to understand diplomatic language

(2) Президент Солтүстік Кореяға Ким Чен Ын түсінетін тілде *оқыс* үндеу жолдады. Өйткені ол дипломатиялық тілді түсінбейтін тәріздес.

Саяси сұхбаттарда жиі кездесетін ұғымдар мен саяси терминдерді келесі категорияларға бөлуге болады:

Партия атаулары:

Labourparty – Лейбористикалық партия

Communistparty – Коммунистикалық партия

Ұйымнодақатаулары:

EuropeanUnion – Еуропалық Одақ

UnitedNations – Біріккен Ұлттар Ұйымы

Саясишендер:

President – Президент

Secretary of State – госсекретарь

Саясижүйенемесеахуалдыбілдіретінұғымдар:

Democracy – демократия

Crisis- дағдарыс

Халықаралықбағдар, модельдерменкелісімшарттар:

Sustainable development – тұрақтыдаму

Paris agreement – Парижкелісімшарты

Сонымен, сұхбат – публицистикалық жанр, журналистің бір немесе бірнеше тұлғамен әңгімесі. Егер сөздердің семантикасына назар аударатын болсақ, «inter» - өзара қатынасты бағыттас деген мағынаны берсе, «view» сөзінің мағынасы – «көзқарас», «пікір» дегенді білдіреді. Демек, сұхбат – көзқарас, дерек, ақпарат алмасу. Сұхбат – көп қырлы жанр. Бұл сұхбаттың ақпараттық жанрға да, талдамалы жанрға да қатыстылығын дәлелдейді. Сұхбат өзіндік жеңілдігіне қарамастан, белгілі бір стратегия мен тактикаға бағынуды талап ететін күрделі жанр. Сұхбат біздің көзқарасымыз бойынша ғана жеңіл, себебі, ақпарат алудың көзі ғана болып көрінеді. Сұхбаттың жеке жанр ретінде қалыптасуы он тоғызыншы ғасырдың ортасынан қазіргі күнге дейін орын алды. Лондонда Оскар Уайльдтің бастауымен шығарылып отырған кішігірім қалалалық газетте қолданылған алғашқы сұхбат формалары бүгін психологиялық, когнитивті, лингвистикалық, саяси, социологиялық тұрғыдан зерттелетін көпбағытты кең салаға айналған болатын. Жанрлардың құрылуы кезінде, яғни белгілі бір жанрға жатқызу үшін публикациялардың болашақ сипат алуымен жанр аттарын айыра білу кезек. Публикациялардың әлі де жанрлық анықтама алмаған жаңа тобының қатаң принциптік негізі жоқ және белгілі заңдылыққа сүйенбейді. Сұхбат журналистиканың бір жанры деп қарамас бұрын, алдымен оның даму тарихына толықталған жөн. Журналистикадағы кез келген жанрдың даму үрдісі негізінен техниканың дамуымен, радио мен телевидениенің пайда болуы және таралуымен тығыз байланысты.

Сұхбат жанры көпқырлы болғандықтан, оны журналистика саласынан да, аударма және лингвистика саласынан да зерттеген мамандар мен ғалымдар көп. Батыс мемлекеттер мен Азияның дамыған елдерінде сұхбаттарды лингвистикалық және аударма саласынан зерттеу жиырмасыншы ғасырдан белсенді жүргізіліп жатса, біздің елде бұндай зерттеулер енді ғана өз бастауын табуда.

ӘДЕБИЕТ

1 Джалилов А. Практическая журналистика в Казахстане: Практикалық басқару. – Алматы, 2008. – 205 с.

2 Добросклонская Т.Г. Медиалингвистика: системный подход к изучению языка СМИ. – М., 2008. – 203 с.

3 Свитич Л.Г. Профессия – журналист. – М., 2011. – 200 с.

4 Shiju Sam Varughese. Contested Knowledge: Science, Media, and Democracy in Kerala. - New Delhi – Oxford: University Press, 2017. – 105 p.

5 История интервью и его проведения. – Режим доступа URL: <http://bagnenko.name/blog/the-history-of-interview> - (дата обращения 1.12.2017).

6 Кузнецов И.В. История отечественной журналистики (1917-2000). – М., 2006. – 151 с.

7 Mosco Vincent The Political Economy of Communication. – University of California, Riverside Since publication, 2011. – 280 p.

СТРАТЕГИИ ПЕРЕВОДА ПОЛИТИЧЕСКИХ ИНТЕРВЬЮ С АНГЛИЙСКОГО НА КАЗАХСКИЙ ЯЗЫКИ

Айдарханов А.М.¹

¹магистрант 2 к. специальности «6М020700– Переводческое дело»,
КазУМОиМЯ им. Абылай хана, Алматы, Казахстан
e-mail: aligazy.kz@mail.ru

В статье рассматривается вопрос определения эффективных стратегий перевода при переводе политических интервью. Изучение жанра политических интервью как междисциплинарной науки является одним из наиболее актуальных вопросов в сфере перевода и лингвистики в настоящее время, особенно в Казахстане, благодаря активному участию нашего государства в решении международных проблем. В этой связи политические интервью являются значительно важным ресурсами для выражения политических интересов определенных государств наряду с мнениями и намерениями мировых лидеров и политиков. В статье также будут рассмотрены ключевые периоды развития интервью как отдельного жанра и исследования, которые были проведены учеными в этой отрасли.

Ключевые слова: политическое интервью, стратегии интерпретации, медийные исследования, медиаресурсы.

Статья поступила 05. 12. 2017 г.

STRATEGIES OF SIMULTANEOUS TRANSLATION IN POLITICAL DISCOURSE

Asanova A.R.¹

¹MA student in Translation Studies, interpreter
KazUIRand WL, Almaty, Kazakhstan, e-mail: alexandra90asanova@gmail.com

The author of this article considers the main aspects of political discourse, different meanings of this term, the difficulties in translation of this type of discourse. The author tries to identify the strategies that must be applied while translating political speeches to achieve adequate translation.

Keywords: political discourse, simultaneous translation, strategy, linguist, interpreter, language.

УДК 81-26- 06.053.56
МРНТИ 16.31.41

СТРАТЕГИИ СИНХРОННОГО ПЕРЕВОДА В ПОЛИТИЧЕСКОМ ДИСКУРСЕ

Асанова А.Р.¹

¹Магистрант 2-го курса по специальности синхронист- переводчик;
КазУМОиМЯ им. Абылай хана, Алматы, Казахстан
e-mail: alexandra90asanova@gmail.com

В статье рассматриваются основные аспекты политического дискурса, различные трактовки этого термина, трудности перевода данной разновидности дискурса. Автор статьи пытается выявить продуктивные стратегии, которые необходимо применять при переводе политических выступлений, докладов, речей для достижения адекватного перевода.

Ключевые слова: политический дискурс, синхронный перевод, стратегия, лингвист, синхронист, язык.

В эпоху глобализации масштабы международного сотрудничества в области политики, образования и искусства делают перевод одним из наиболее востребованных видов деятельности. Данный этап расширения мировых политических отношений обуславливает высокую потребность в профессиональных переводчиках. Поэтому возрастает необходимость качественной подготовки переводчиков в области международных отношений.

Еще недавно на международных политических собраниях и заседаниях трудились последовательные переводчики, то есть речь каждого спикера переводилась на другие рабочие языки, что занимало большое количество времени. В конце двадцатых годов, начал практиковаться синхронный перевод, а именно одновременное прослушивание и перевод речей на другой язык. Это стало возможно благодаря созданию специальной аппаратуры для осуществления синхронного перевода. Можно сказать, что открытие синхронного перевода перевернуло представление о проведении политических переговорах, так как это была значительная экономия времени.

На данный момент существуют **две схемы** организации синхронного перевода на международной конференции. Первый вариант – **прямой перевод** – применяется в ООН и ее специализированных учреждениях. При этом, число кабин соответствует числу рабочих языков заседании или сессии. То есть, при шести официальных языках, принятых на заседаниях органов ООН, работают кабины следующих языков: английского, французского, русского, испанского, китайского и арабского. В каждой кабине работает бригада переводчиков, которая должна обеспечить перевод со всех остальных языков на языки своих кабин. Направление перевода: ИЯ – родной язык. И второй вид- это

перевод «с главным переводчиком», при этой схеме один из языков конференции объявляется ведущим. Это значит, что число кабин всегда будет на одну меньше, чем число рабочих языков.

Необходимо отметить, что открытие синхронного перевода отразилось на технологии. Так как создание аппаратуры для синхронного перевода можно считать огромным шагом в технологическом плане. Модернизация этих технологий не останавливается и по сей день, но то время стало основоположником развития технологий в области переводов. Патент на оборудование для синхронного перевода был выдан в 1926 г. американской фирме IBM («International Business Machines») на имя Гордона Финли, который являлся служащим этой компании. Вскоре после этого наушники и микрофоны стали использоваться повсеместно, постепенно совершенствуясь.

Для переводчика очень важно понимать сферу деятельности, которую ему необходимо переводить. Каждый лингвист по-разному трактует термин, политический дискурс, Ю. А. Сорокин определяет через его соотношение с идеологическим дискурсом: «Политический дискурс есть разновидность – видовая – идеологического дискурса. Различие состоит в том, что политический дискурс эксплицитно прагматичен, а идеологический – имплицитно прагматичен... Первый вид дискурса - субдискурс, второй вид дискурса – метадискурс» [1, с.57]. По мнению Е. И. Шейгал, это семиотическое пространство, включающее вербальные и невербальные знаки, совокупным денотатом которых является мир политики, тезаурус высказываний, набор моделей речевых действий и жанров, специфических для общения в данной сфере [2, с.33]. Политический дискурс – это совокупность «всех речевых актов, используемых в политических дискуссиях, а также правил публичной политики, освященных традицией и проверенных опытом» [3, с.6]. В нашей работе мы придерживаемся определения А.Н. Баранова и Е.Г. Казакевича, так как, на наш взгляд, в нем достаточно полно определена суть политического дискурса.

Перейдем непосредственно к рассмотрению некоторых аспектов синхронного перевода политического дискурса.

Для переводческой компетенции переводчику конференций необходимо обладать тремя качествами:

а) лингвистической компетенцией, включая прагматическую компетенцию, которая в свою очередь подразделяется на прагмалингвистическую компетенцию, заключающуюся, по мнению Р. Сеттона, в знании «частных оттенков смысла» конкретного слова или выражения, и социопрагматическую, включающую такие широкие понятия, как знание этикета переводчика, функционального стиля и

т.д. В частности, необходимо определить переводческие трудности, с которыми мы можем столкнуться при переводе политических речей и текстов на языковом уровне. Проблемы перевода политических текстов требуют, прежде всего, рассмотрения политической коммуникации, характеризующейся наличием различных составляющих таких, как: политическая ситуация, установки автора, специфики восприятия текста адресатом и др. Политические речи иногда отличаются наличием специфических слов, обладающих эмоциональной окраской. Перевод подобного рода слов, или сочетаний слов представляет трудности для переводчика. В политическом дискурсе часто встречаются фразеологические обороты. С переводческой точки зрения, фразеологические сращения являются тем пластом лексики, который наиболее трудно поддается переводу, так как их значения не складываются из составляющих их слов. Остальные типы фразеологических единиц, а именно фразеологические единства и фразеологические сочетания легче переводятся, поскольку их значения можно установить из составляющих их слов. Кроме того, следует подчеркнуть, что многие ошибки, допускаемые при переводе фразеологизмов, обусловлены тем, что переводчик не распознает фразеологического оборота;

б) общими знаниями, представляющими достаточную базу, на которой строится общий и специализированный словарный запас, или вокабуляр, синхрониста, необходимый для понимания и перевода по конкретной тематике при условии заранее предоставленных документов и докладов;

в) навыками, или стратегиями, или способностью обрабатывать и перерабатывать информацию;

Стратегия в синхронном переводе – это метод выполнения переводческой задачи, заключающийся в адекватной передаче с ИЯ на ПЯ коммуникативной интенции отправителя с учетом культурологических и личностных особенностей оратора, базового уровня, языковой надкатегории и подкатегории [4, с.14]. Из данного определения видно, что понятие *стратегия* включает в себя как лингвистические, так и экстралингвистические факторы, каждый из которых может обусловить выбор того или иного метода (или нескольких одновременно) на определенном отрезке перевода. У опытного переводчика выбор стратегии во многом происходит в режиме автоматизма.

В синхронном переводе политического дискурса прослеживается четкая тенденция к рационализации и упрощению языковой структуры на переводимый язык при быстром темпе подачи материала докладчиком, что является очень типичным при выступлении докладчиков на конференциях. В таком случае синхронный переводчик вынужден

применять стратегии компрессии и линейности. Кроме того, каждый переводчик может оказаться в такой ситуации, когда определенный сегмент текста или какой-либо термин оказался непонятным по различным причинам. В подобном случае возможно использование стратегии проб и ошибок, стратегии ожидания или стратегии знакового перевода. Выбор стратегии и ее смена зависят от множества конкретных факторов, являющихся главенствующими в данной ситуации.

Следует упомянуть о компенсации, которая часто осуществляется за счет использования более широкого контекста на переводимый язык по сравнению с иностранным языком.

Стратегия компрессии при синхронном переводе политического дискурса приводит к выигрышу времени, дает возможность синхронному переводчику выразить мысль более идиоматично и избежать вероятных ошибок, прежде всего, при переводе на неродной язык.

Стратегия ожидания часто используется переводчиками в начале смысловой группы. Она применяется для получения более широкого контекста, что является залогом правильного построения фразы на переводимый язык.

Возможность применения стратегии вероятностного прогнозирования обусловлена избыточностью речи спикеров. Чем выше избыточность речевого акта докладчика или выступающего, тем больше вероятность того, что стратегия вероятностного прогнозирования будет применена успешно. Избыточность включает в себя две составляющие – повторяемость и взаимосвязь компонентов сообщения. Вероятностное прогнозирование может быть лингвистическим и экстралингвистическим. При лингвистическом прогнозировании вероятность сочетаемости ряда слов может быть настолько велика, что синхронист-переводчик сможет дать практически точный прогноз относительно завершения структуры высказывания. Фоновые знания синхрониста позволяют переводчику осуществить экстралингвистическое вероятностное прогнозирование, “домыслить” фразу докладчика.

В некоторых экстренных ситуациях, когда переводчик не может найти эквивалент на переводимом языке, используется стратегия знакового перевода, что может привести к буквализмам, однако отсутствие на языке перевода ключевого понятия может привести к потере смысла высказывания.

Если текст оригинала содержит большое количество придаточных предложений и вызывает затруднения для синхрониста при передаче логической цепочки высказывания, тогда целесообразно применять стратегию линейности в синхронном переводе.

Синхронный перевод основан на правильном понимании оратора переводчиком. Очевидно, что подобная координация между переводчиком

и спикером достигается не всегда. И, конечно, синхронный перевод любой сферы, не только политической – это перевод в экстремальных условиях и даже при использовании стратегий синхронного перевода переводчик не застрахован от ошибок.

Следует отметить, что умение справляться со стрессовыми ситуациями раздвоения внимания, сопоставления двух языков, переключения с одного кода на другой и сохранения самоконтроля в условиях приема речи играют важнейшую роль в успешной деятельности синхрониста-переводчика. Таким образом, можно утверждать, что синхронный перевод политического дискурса требует использования наиболее продуктивных стратегий для достижения адекватного перевода.

ЛИТЕРАТУРА

- 1 Сорокин Ю.С. Политический дискурс: попытка истолкования понятия, политический дискурс в России. – М, 1997. – С. 57.
- 2 Шейгал Е.И. Семиотика политического дискурса. – Волгоград, 2000. - С. 33
- 3 Баранов А.Н., Казакевич Е.Г., Парламентские дебаты: традиции и инновации. - М., 1991. – С.6.
- 4 Илюхин В.М. Стратегии в синхронном переводе. – Москва, 2001. – С.14.

САЯСИ ДИСКУРСТАҒЫ ІЛЕСПЕ АУДАРМА СТРАТЕГИЯЛАРЫ

Асанова А.Р.¹

¹Ілеспе аударма мамандығының 2-ші курс магистранты
Абылай хан атындағы ҚазХҚ және ӘТУ, Алматы, Қазақстан,
e-mail: alexandra90asanova@gmail.com

Бұл мақалада саяси дискурстың негізгі аспектілері, осы терминнің бірнеше анықтамасы, осы дискурс түрін аудару қиындықтары қаралады. Мақала авторы саяси тақырыптағы сөздерді, баяндамаларды аударуда, дәл аудармаға жету үшін қолданылатын өнімді стратегияларды көрсетуге тырысады.

Тірек сөздер: саяси дискурс, ілеспе аударма, стратегия, лингвист, ілеспе аудармашы, тіл.

Статья поступила 27. 11. 2017 г.

METHODS OF TRANSLATION OF PHRASEOLOGY FROM ENGLISH LANGUAGE INTO KAZAKH DURING SIMULTANEOUS TRANSLATION IN POLITICAL DISCOURSE

Almugambetova M.S.¹

¹MA student in Translation Studies, interpreter
KazUIRand WL, Almaty, Kazakhstan
e-mail: cvbnmkl@mail.ru

This article, is focused on translation methods and difficulties in the translation of phraseological units from English to Kazakh. It describes phraseology in Kazakh and English languages, their similarities and differences.

Keywords: political discourse, simultaneous translation, phraseology, phraseological unit, interpreter, language.

ӨӨЖ 81'253
ҒТАМА 16.31.41

**АҒЫЛШЫН ТІЛДІК САЯСИ ДИСКУРСТА ҚОЛДАНЫЛАТЫН
ФРАЗЕОЛОГИЗМДЕРДІ ІЛЕСПЕ АУДАРМА БАРЫСЫНДА
ҚАЗАҚ ТІЛІНЕ АУДАРУ ЖОЛДАРЫ**

Әлмұғамбетова М.С.¹

¹Магистрант, Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ
Алматы, Қазақстан, e-mail:cvbnmkl@mail.ru

Бұл мақалада ағылшын тілінен қазақ тіліне фразеологиялық бірліктерді аудару барысындағы аударма әдістері мен қиындықтары қарастырылады. Сонымен қатар қазақ және ағылшын тіліндегі фразеологизмдерді, олардың ұқсастықтары мен айырмашылықтарын қысқаша түрде қарастырады.

Тірек сөздер: саяси дискурс, ілеспе аударма, фразеология, фразеологиялық бірлік, аудармашы, тіл.

Ілеспе аударма – ауызша аударманың ең күрделі түрі. Ілеспе аудармашы болу кезкелген адамның қолынан келе бермейді. Нәтиже аудармашының дайындығы мен оқыту әдістемесіне, оқытушының таланты мен білгірлігіне, сонымен қатар аудармашының аударма кезіндегі кезкелген жағдайда тез әрекет ету қабілетіне, төзімділігіне және аялық біліміне байланысты [1].

Аудармашы үшін аса күрделі ақпараттарды, сонымен қатар сандарды, адам және жер-су аттарын жазбаша түрде, тез арада байқау әрі белгілеу қабілеті өте маңызды. Соның ішінде фразеологизмдерді аудару біраз ауыртпалық алып келеді. Әсіресе, көне мәдениеттен шығып, түрлі мағынаға және эмоционалдық өңге ие болған түрлері аса қиынға соғады. Жалпы айтқанда, фразеологиялық бірліктерге тап болған аудармашы, екі тілді жетік біліп қана қоймай, сондай-ақ аударма тілінің мәдениеті мен мүмкіндіктерін салыстыра отырып, түпнұсқа тілінің стилистикалық және мәдени-тарихи көріністеріне талдау жасай білуі тиіс. Себебі фразеологиялық бірліктерге енгізілген ұлттық және мәдени ерекшеліктер, жиі тұрақты айналымды түпнұсқалық тілден аударма тіліне аудару барысын күрделі құбылысқа айналдырады. Фразеологизмдердің ең негізгі ерекшелігі, құрылымының оның мағынасымен сәйкес келмеуі. Ілеспе аударма кезіндегі оғаш немесе күлкілі оқиғалар көбінесе фразеологизмдердің дұрыс емес аудармасынан туындап отырады. «Фразеология» термині, кең мағынада алғанда, белгілі бір тілдегі тұрақты сөз тіркестерінің барлық түрлерінің жиынтығы деген ұғымды білдіреді. «Фразеология» грек тілінің «phrasis», яғни «сөйлемше және ұғым, білім» деген сөздерінен алынған [2].

Белгілі бір мәдениетті өзінің тілі сияқты ештеңе анықтай алмайды, ал қоғамның құндылықтары мен нанымдарын жақсы қамтитын тіл элементі оның идиомалары мен тұрақты тіркестері болып табылады.

Әрбір мәдени контекстте, оларды құрайтын сөздерінің мағыналарының санымен шектелмейтін мағынаны білдіретін сөздерді құрастырудың типтік түрлері бар; Қосымша мағына әдетте метафоралық, осы нақты жинақтың ажырамас бөлігіне айналады. «To find oneself between hammer and anvil» идиомасы тура мағынаны, яғни осы физикалық жағдайда болу дегенді білдірмейді; Бұл қызу немесе өте ауыр жағдайда болу дегенді білдіреді. Біздің күнделікті өмірімізде біз жақын жерден балға немесе төсті таба алмаймыз. Фразеологиялық аударма деп - аударма тілі мен түпнұсқа тіліндегі фразеологизмдердің арасындағы мағыналық жақындықтарды іздеп, бір-біріне жақын фразеологиялық эквивалент табу [3, б.169].

Тілімізде қолданылатын жеке сөздермен бірге көптеген ерекше қалыптасқан сөз тіркестер және сөйлемшелер бар: “төбесі көкке жеткендей болды”, “бір оқпен екі қоянды ату”, “бүйректен сирақ шығару”, “көз бояу”, “жүрегінің түгі бар” және т.б. Бұл тұрақты сөз тіркестер ғасырлар бойы қалыптасып, ел аузында көп айтылып, жалпы барлығымызға мәлім болып кеткен. Мағынасы жалпыға белгілі, грамматикалық байланысы жағынан бір бүтін болып, қолданылуы дәстүрге айналған тұрақты сөз тіркестерін тіл білімінде кейде фразеологиялық орам немесе фразеологизмдер деп атай береді. Фразеологизмдерге идиома, фраза, мақал-мәтелдер жатады. Фразеологизмдердің өзіне тән негізгі қасиеттері төмендегідей:

1. Дайын тілдік единица ретінде жұмсалады;
2. Жалпыға бірдей танылған қолдану заңы болады;
3. Мағына бірлігі сақталады;
4. Екі сөзден кем болмайды [4, б. 178].

Фразеологизмдерді ажырату және оны аудару аудармашыға оңай емес.

Мысалы: Фразеологизмдердің көп компонентті мағыналарының құрамындағы сөздердің мағынасынан алшақ болуы, ең бастысы – сөйлем ішінде фразеологизмдерді еркін сөз тіркестерінен бірден ажыратып алуға болмайтындығы. Осыдан барып түпнұсқа тілден аударылған фразеологизмдердің толыққанды мағынасы аудармада күңгірттеніп, мүлдем өзгеріп кетеді.

Сонымен қатар діни көзқарастар, әдеттер мен әдет-ғұрыптар, әңгімелер мен аңыздар, мәдениет пен өнердегі айырмашылықтарына байланысты ағылшын тіліндегі тұрақты тіркестер қазақ тіліндегі тұрақты тіркестері әртүрлі ұлттық мәдени ерекшеліктері мен ақпараттарға сәйкес келеді. Егер біз осы мәдени мұраны білмейтін болсақ, онда ағылшын фразеологизмдерін түсініп, және оларды нақты аударма алмаймыз. Сондықтан ағылшын тілін үйрену барысында, біз оның мәдениетін зерттеуге тырысуымыз керек.

Сөз тіркесі анықталғаннан кейін келесі мәселе оның мағынасын ашуда тұрады. Барлық авторлар бұл істе сөздіктер әрдайым сенімді құрал емес екеніне сенімді. Біріншіден, олар барлық фразеологизмдерді қамтымайды, өйткені күн сайын фразеологизмдер жаңадан пайда болып, олардың саны өсуде және соңғы кездері сөздіктер шектеулі ұзақтыққа ие болып, барлық сөздерді қамтый алмайды. Екіншіден, фразеологизмдерді анықтаудан тұрады. Идиомды танып, түсінгеннен кейін тапсырма әлі аяқталған жоқ: керісінше, бұл басы ғана. Келесі мәселе – аудармасын табу.

Ең сәтті жағдайларда екі мәдениетте де бірдей фразеологизмдер бірдей метафораға негізделіп құрастырылған. Аталған мысалда «being between hammer and anvil» осы жағдайға сәйкес келеді: аудармашы оны тура мағынасымен аударса да болады, яғни «балғамен және төстің арасында болу», немесе қазақ тіліндегі осы идиомаға сай «Екі оттың арасында болу» эквивалентін келтіре алады [5, б.2].

Салыстырмалы тіл білімінде алдыңғы қатарлы орыс ғалымдары Я.И. Рецкер, А.В. Федоров, С. Влахов және т.б. фразеологизмдерді аудару мәселесі туралы ой-пікірлер айтқан еді. Олардың пікірлеріне сүйеніп, С. Влахов пен С. Флорин фразеологизмдерді түпнұсқа тілінен аударма тіліне аударудың мынадай жолдары бар екендігін көрсетеді.

1. Түпнұсқа тіліндегі берілген фразеологизмдердің аударма тілде кездескен эквивалентін беру арқылы аудару.

2. Аударма тілдегі вариантын беру арқылы.

3. Аударма тілде түпнұсқа тілдегі фразеологиялық тіркестің баламасы да, варианты да болмағандықтан, фразеологиялық емес тіл құралдарымен беру арқылы [6].

Ілеспе аударма барысындағы фразеологизмдерді аудару барысына тереңірек талдау жасайтын болсақ, онда Еуропалық парламенттегі пленарлық отырыстың пікірталасын аударып, аудармаға сараптама жасау барысында жоғарыда аталған фразеологизмдерді аудару тәсілдерінің келесідей түрлері анықталды:

Спикер: So we simply need **to grit our teeth, roll up our sleeves** and use all the tools and means we have. (Жанин Хеннис-Плассхарт, *Кеңестің қазіргі төрағасы*)

Аудармашы: Сондықтан да біз **тістеніп, іске сыбанып кірісіп**, барлық қолжетімді құралдарды қолдануымыз керек.

Бұл жерде берілген ағылшын тіліндегі “**to grit our teeth**”, “**roll up our sleeves**” фразеологизмдерінің қазақ тіліндегі баламасы жоқ болғандықтан аудармашы оны аударма тіліндегі нұсқасын беру арқылы аударды.

Спикер: In doing so we now offer **a beacon of hope** to all democrats across the rest of the European continent. (Найджел Фарадж, *Ұлыбритания тәуелсіздік партиясының көшбасшысы*).

Аудармашы: Осылайша, біз қазіргі таңда **үміт отын** Еуропалық құрлықтағы бүкіл демократтар үшін ұсынамыз.

Бұл жағдайда кезкелген аудармашы түпнұсқа тіліндегі "**a beacon of hope**" айтылған фразеологизмнің, аударма тіліндегі "**үміт отын**" эквивалентін (калька) қолданып аударады.

Спикер: When the people in 2005 in the Netherlands and France voted against that political union and rejected the constitution, you simply ignored them and brought the Lisbon treaty **in through the back door**. (Найджел Фарадж, *Ұлыбритания тәуелсіздік партиясының көшбасшысы*)

Аудармашы: 2005 жылы Нидерланды мен Франциядағы халық осы саяси одаққа қарсы дауыс беріп, конституциядан бас тартқан кезде сіздер оны жай ғана елемей, сонымен қатар Лиссабон шартына **заңсыз түрде** қол жеткіздіңіздер.

Бұл жағдайда аудармашы аударманы фразеологиялық емес тіл құралдарымен беру арқылы береді.

Спикер: There will be a real democratic debate, and many ideas will be involved in this **cut and thrust**. (Марин Ле Пен, *Францияның мемлекет саясаткері*).

Аудармашы: Мұнда шынайы демократиялық дебат болмақ және көптеген идеялар осы **пікірталасқа** кіреді.

Бұл кезде да аудармашы айтылған фразеологизмді аудиторияға дұрыс жеткізу үшін фразеологиялық емес тіл құралдарымен беру арқылы аударма жасай алады. Яғни, үлкен бәсекелестік немесе талас-тартыс ортасы деген мағынаны білдіретін, "**cut and thrust**" сөз тіркесін, қазақ тіліне түсінікті, әрі қысқа да нұсқа түрде "**пікірталас**" деп аударады.

Спикер: If you were **to cut off your noses to spite your faces** and reject any idea of a sensible trade deal the consequences would be far worse for you than it would be for us. (Найджел Фарадж, *Ұлыбритания тәуелсіздік партиясының көшбасшысы*).

Аудармашы: Егер сіз **өз ашу-ызаңыздың кесірінен өзіңге зиян келтіріп**, және саналы сауда мәмілесінің кез келген идеясын қабылдамайтын болсаңыз, оның салдары, бізге қарағанда, сіз үшін өте нашар болар еді.

Яғни, осы соңғы мысалдарда көрсетілгендей, кейбір фразеологиялық бірліктердің аударма тілінде сәйкес келетін баламасы немесе фразеологиялық эквиваленті (калька) кездеспейтін жағдайларда, фразеологиялық бірліктерді бір тілден екінші тілге аудару өте қиынға соғады. Бұндай жағдайларда аудармашы аудиторияға аударманы

уақтылы әрі жетік жеткізу үшін, аударманы фразеологиялық емес тіл құралдарымен беру арқылы береді [7].

Қорытындылай келе, кезкелген аудармашы үшін бірінші кедергі - фразеологизмдерді тауып және танудан тұрады. Егер олар белгісіз болса, олар әр сөздің мағынасын түсіндіріп аудару арқылы аударылады, және де бұның нәтижесі күмәнді болуы мүмкін. Егер аудармашы жақсы дайындалған болса, ол кез келген ерекше тұжырымдаманы, тіпті өз тәжірибесінде бұл идиоманы бұрын ешқашан кездестірмеген болса да, тоқтап және ойластыру қабілетіне ие болады. Алайда, ілеспе аударма кезінде бұл аудармашыға уақытты үнемдеуге кедергі келтіруі мүмкін. Сондықтан фразеологизмдер сияқты сөз тіркестерін тез әрі адекватты түрде аудару дағдысы аудармашы үшін өте маңызды болып табылады.

ӘДЕБИЕТ

1 Төзімділігіне және аялық біліміне байланысты. - Кіру режимі: https://en.wikipedia.org/wiki/Language_interpretation - (Қаралған күні 19.11.2017).

2 Фразеология. - Кіру режимі: <http://kk.wikipedia.org/wiki/Фразеология> - (Қаралған күні 19.11.2017).

3 Исабеков С.Е. Картина Мира во фразеологических единицах неродственных языков // Актуальные проблемы межкультурной коммуникации и перевода. – Алматы, 2001. – 169 с.

4 Қалиев Ғ., Болғанбаев Ә. Қазіргі қазақ тілі лексикологиясы мен фразеологиясы. – Алматы: Дәуір, 2003. – 247 б.

5 Кунин А.В. Английская фразеология: Теоретический курс. - М., 1970. – С.2.

6 Влахов С.И., Флорин С.П. Непереводимое в переводе. - М.: Международные отношения, 1980. - 416 с.

7 Аударманы фразеологиялық тіл. - Кіру режимі: <https://www.youtube.com/watch?v=ayRphaTgH2Q> - (Қаралған күні 19.11.2017).

СПОСОБЫ ПЕРЕВОДА ФРАЗЕОЛОГИИ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА НА КАЗАХСКИЙ ПРИ СИНХРОННОМ ПЕРЕВОДЕ ПОЛИТИЧЕСКОГО ДИСКУРСА

Әлмұғамбетова М.С.¹

¹Магистрант 2 к. КазУМОиМЯ им. Абылай хана
Алматы, Казахстан, e-mail: cvbnmkl@mail.ru

В статье рассматриваются способы перевода фразеологизмов и трудности при переводе фразеологических единиц с английского на казахский язык; описываются фразеологизмы казахского и английского языков, их сходства и различия.

Ключевые слова: политический дискурс, синхронный перевод, фразеология, фразеологическая единица, переводчик, язык.

Статья поступила 15. 11. 2017 г.

THE STRATEGY OF PROBABILISTIC FORECASTING IN SIMULTANEOUS INTERPRETATION OF SPANISH POLITICAL DISCOURSE

Imangaliyeva A.M.¹

¹MA student, Ablaikhan KazUIRandWL
Almaty, Kazakhstan, e-mail: aizhan191@mail.ru

This article is focused on issues of the probabilistic forecasting strategy in simultaneous interpretation of Spanish political discourse. It describes its features, and also points out that a translator based on his own knowledge and experience should have an ability to predict speech of the speaker. In this regard, in this scientific article, were investigated the types and ways of use of this strategy, in order to achieve an effective interpretation.

Keywords: interpretation, simultaneous interpretation, simultaneous interpretation strategy, probabilistic forecasting strategy, linguistic forecasting, extralinguistic forecasting.

ӘӨЖ 81'253
ҒТАМА 16.31.41

ИСПАН САЯСИ ДИСКУРСЫН ІЛЕСПЕ АУДАРУ БАРЫСЫНДАҒЫ АЛДЫН АЛА ЫҚТИМАЛДЫ БОЛЖАУ СТРАТЕГИЯСЫ

Иманғалиева А.М.¹

¹Магистрант, Абылай хан атындағы ҚазХҚжәнеӘТУ,
Алматы, Қазақстан, e-mail: aizhan191@mail.ru

Мақалада испан саяси дискурсын ілеспе аудару кезіндегі ықтималды болжау мәселелері қарастырылады. Оның ерекшеліктері сипатталады, сондай-ақ, аудармашы өзінің білімі мен тәжірибесіне негізделі отырып, сөйлеушінің сөзін алдын-ала білу мүмкіндігіне ие болу қажеттілігіне бағытталған. Осы тұрғыда, ғылыми мақалада тиімді ілеспе аудармаға қол жеткізу мақсатында аталмыш стратегияның түрлері мен қолдану тәсілдері зерттелді.

Тірек сөздер: аударма, ілеспе аударма, ілеспе аударма стратегиясы, алдын ала ықтималды болжау стратегиясы, лингвистикалық болжау, экстралингвистикалық болжау.

Ілеспе аударма мәселелерін зерттеу, ең алдымен, қоғамның жоғары, сапалы аударма қызметіне сұранысынан, тиісті қажеттіліктерінен туындаған болатын. Ілеспе аударма – қысқа мерзімде орын алатын, мәтінді түпнұсқа тілден аударма тіліне ауыстыру үрдісі. Ілеспе аударма – тақырыбы мен өнімі өңделген тілдік мәлімдеменің семантикалық-мағыналық құрылымы болып табылатын, уақыт талабының және өңделген ақпарат көлемінің қатаң шектелуі жағдайында жүзеге асырылатын, күрделі екі тілдік коммуникативті белсенділік түрі. Г.В. Черновтың пікірінше, ілеспе аударманың жазбаша аудармадан айырмашылығы – ілеспе аударманың басты мақсаты дәл акт жасалған мезетте байланыс актісінде, көп тілді қатысушылар арасында байланыс орнатуды қамтамасыз етуінде [1,75-б.].

А.Д. Швейцер ілеспе аударма кезінде орын алған процестерді тұтастай алғанда, адамның сөйлеу әрекеті үшін тән екенін көрсететін динамикалық аударма үлгісін жасап шығарды. «Бұл процесс белгілі бір дәрежеде, жалпы алғанда, сөйлеу әрекетіндегідей заңдылықтармен сипатталады» деген болатын [2,112-б.].

Ілеспе аударма вакуумда жүзеге асырылмайды, әрине оның үдерісі әдеттегі байланыс үдерісінен ерекшеленеді, себебі онда тілдік делдал араласады, алайда екеуінде де мақсат бірдей болып қалады, ол – тараптар арасында байланыс орнату, ауыз-екі вербалды сөйлесу үрдісінде адамдардың өзара қажет байланысын орнату болып табылады.

Қазіргі заманауи қоғамның, мемлекетаралық шекаралардың барынша ашық болуына және жаһандану процесінің кең таралуына байланысты, осындай жаңа қоғамда халықаралық конференциялар, семинарлар, симпозиумдар сияқты ақпараттық байланыс түрлері кеңінен тарауына байланысты ілеспе аударманың маңызы да әлде қайда арта түсуде.

Қазақстан егемендігін алардан бұрын ілеспе аудармашыларды Мәскеуде даярлайтын, олар тек қана орыс тілінен немесе орыс тіліне аударуға машықтандырылған мамандар болатын. Қазақстан өз егемендігін алып, қазақ тілі ресми тіл атанған соң, республикада ілеспе аудармашылардың тапшы екендігі байқала бастады. Тәжірибе жүзінде кез келген шетел тілдерінің негіздерін білетін аударушы, кәсіби аудармашылармен, оның ішінде ілеспе аудармашылармен бәсекелесе алмайтындығы, қысқа уақытта барлық қажетті мәлімдемелерді толыққанды етіп жеткізе алмайтындығы белгілі болды. 2009 жылы Қазақстан өкіметі ілеспе аудармашыларды даярлауды Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қарым-қатынастар және әлем тілдері университетіне жүктеді, университет аясында техникалық жабдықталуы жағынан халықаралық аудармашылар мектебінің дәрежесінен артық болмаса, кем болмайтын арнайы Ілеспе аудармашылар мектебі ашылды. Бұл өкімет пен қоғам тарапынан ілеспе аудармашылардың рөлін түсініп, кәсіби ілеспе аудармашыларды даярлауға жоғары талаптар қоятындығының белгісі. Бұның өзі осы мәселенің қажеттілігін және көкейкестілігін айқындаса керек.

Егер ілеспе аударма кәсіби қызметтің түрі ретінде жас болса, ілеспе аударманың зерттелуі одан да кейінгі жылдары қолға алынған мәселе. Арнайы әдебиетті саралай қарасақ, ілеспе аударма бойынша алғашқы тәжірибелік-теориялық зерттеулер 1960-жылдардың ортасында пайда бола бастаған.

Ілеспе аударма мәселелері жөнінде ең алғашқы қорғалған магистрлік диссертация 1957 жылы Лондонда қорғалған Эва Панеттің жұмысы болып табылады [3].

Ал күрделі, ілеспе аударма мәселелерінің тетіктерін нақты тұжырымдалармен көмкерген тәжірибелік жұмыстар 1960 жылдардың ортасынан бастап шыға бастады. Осы алғашқы жұмыстар сала мамандарының даярлаудың теориялық негізін құруға негізделген тіл мамандары, психологтар, кәсіби аудармашылар қаламынан шыққан. Осы ретте А. Кочкина, Олерон және Нанпон, А. Тризман, Д. Селескович, М. Я. Цвиллинг, Ф. Голдман-Эйслер және т.б. еңбектерін атауға болады.

Тілдер арасындағы семантикалық және құрылымдық айырмашылықтарды жақсы білетін тіл білімі мамандары мен аудармашылардың ортасында дискурстың тез әрі дәл аудару мүмкіндіктері туралы мәлімдемелер болды. Олардың пікірінше, ілеспе аударма, негізінен, тыңдау барысында сөйлеу дағдыларына негізделеді, онда аудармашы түпнұсқа тілінде немесе аударма тілінде ана тілінде сөйлейтін адамымен бірдей тілдік құзыреттілігіне ие болу шартымен сөз сөйлеудің өздігінен шығуына сүйенеді. Осы орайда, ілеспе аударма мәселелерін әлемдік деңгейде зерттеген Б.А. Бенедиктов, А.Ш. Барик, Д.Гервер, Г.В. Чернов, О.Каде және К.Картельери, А.Ф. Ширяев т.б. ғалымдардың еңбектерін атап кетуімізге болады.

Мамандардың ұйғарымы бойынша, ілеспе аудармашының бойында төмендегідей негізгі құзыреттіктер болу қажет:

- лингвистикалық құзыреттілік, сонымен қатар оған прагматикалық құзыреттілік, ол өз кезегінде бөлінетін прагматикалық құзыреттілік те жатады. Р. Сеттонның пікірі бойынша, ол этикет, функционалды стиль және т.б. сияқты кең мағыналарды құрайтын, әлеуметтік-прагматикадан және белгілі бір сөздің немесе ойдың «мағынасының жеке реңктері» туралы білімінен тұрады;

- құжаттар мен баяндамалар алдын-ала ұсынылған жағдайда, ілеспе аудармашының белгілі бір тақырып төңірегінде аударуға қажетті, жалпы және арнайы сөздік қорының жеткілікті болуы және оның жалпы білім деңгейінің жоғары болуы;

- ақпаратты өңдеуге және қайта құруға арналған дағдылар, стратегиялар, немесе қабілеттеінің болуы [4,50-б.].

Сондай-ақ, ілеспе аударма негізінде аударма кезінде ілеспе аудармашы қолданатын белгілі бір жоспарлар тізбегі жатқандығын атап айтқан жөн. Мұндай коммуникативтік іс-қимыл жоспары нақты аударма жағдайына қарай аудармашыға бір мезгілде аудармашы қолданатын кіріс ақпаратын жедел өңдеуге және қайта құруға мүмкіндік беретін нақты стратегиялардың жиынтығы түрінде болады.

Ілеспе аудармадағы стратегия шет тілінен сөйлеушінің мәдени және жеке сипаттамаларын, негізгі деңгейін, тілдің санатшасын және шағын санатты ескере отырып, сөйлеушінің коммуникативтік ниетінің аударма тіліне ауысуына байланысты аударма тапсырмасын орындау әдісі болып табылады.

В.М. Илюхин «Стратегии в синхронном переводе» атты диссертациясында сынау және қателік стратегиясы, күту стратегиясы, сығымдау стратегиясы, столлинг стратегиясы, алдын-ала ықтималды болжау стратегиясы жайында анықтама беріп, жеке-жеке қарастырады. Соның ішінде, алдын-ала ықтималды болжау стратегиясы жайында былай деп жазады: «Алдын-ала ықтималды болжау стратегиясы түпнұсқа тілінде шыққан мәтіннің лингвистикалық құрамдас бөліктерін аудармашы ерте алдын-ала анықтауында жатады. Осылайша, бірқатар жағдайларда ілеспе аудармашы түпнұсқа мәтіндегі етістіктің дискурста шыққанға дейін қандай болатындығын болжай алады» [5, 49-б.].

«Стратегия Вероятностного Прогнозирования в литературе по переводу описывается как стратегия, применимая в основном к конструкциям, в которых глагол находится на последнем месте, или в тех случаях, когда ключевое именное понятие находится в конце смысловой группы» [5, 50-б.].

Сонымен қатар, алдын-ала ықтималды болжау тетігі психоллингвистикалық және ілеспе аударманы қамтамасыз ететін негізгі тетік болып табылады. Физиологтар мен психологтардың бірқатар шығармаларында ықтималды болжау стратегиясы адамның психикалық белсенділігінің көптеген аспектілерінің, соның ішінде сөйлеу қызметінің негізі болып табылады [5, 69-б.].

Нақты стратегияны таңдау лингвистикалық және экстралингвистикалық факторларға да байланысты болады. Мамандардың пікірінше, көп жағдайда экстралингвистикалық факторлар таза лингвистикалық сипаттағы факторларға қарағанда стратегияны таңдауға басымырақ әсер етеді.

Қорыта айтқанда, Ілеспе аудармашының кәсіби дағдыларынан басқа төмендегідей қасиеттер мен дағдылар қажет:

- түпнұсқа тіл мен аударма тілін белсенді меңгерудің жоғары деңгейі;
- жедел әрекет ету қабілеті;
- айқын дикцияны меңгеру;
- ойын тез арада жинақтау қабілеті;
- шу-кедергілерге назарын аудармау қасиеті;
- психикалық тұрақтылық.

Ілеспе аудармадағы стратегия – негізгі тілден аударма тіліне адекватты түрде ақпарат ауыстыруға негізделген, сөйлеушінің мәдени және жеке сипаттамаларын, базалық деңгейін, тілдің санатшасын ескере отырып, қабылдаушының коммуникативтік ниетіне сәйкес тәржімелеу тапсырмасын орындау тәсілі.

Тәжірибелі аудармашыда стратегияны таңдау көбінесе таза дағдыға айналған әрекет есебінде жүреді. Сонымен бірге, стратегия

– негізгі тілден аударма тіліне аудару барысындағы сәйкестікке және эквиваленттікке қол жеткізу құралы болғандықтан, бір уақытта ілеспе аудармашы бірнеше стратегияны қолдана алады.

Сонымен қатар, стратегиялардың біреуі ғана негіз ретінде алынып, ал басқалары, мысалы, бастапқыда таңдалған әдіс қалаған нәтижеге әкелмеген мезетте қиын жағдайда қосымша әрекет ретінде болуы мүмкін.

Ілеспе аударманы зерттеудегі ең даулы мәселелердің бірі – ілеспе аудармадағы ең үлкен қиындық туғызатын тілдік жұптарды анықтау шешімін таппаған пікірталас. Ілеспе аудармадағы ең көп таралған он тілдің ішінде (ағылшын, неміс, араб, орыс, қытай, француз, итальян, жапон, португал, испан) үш романо-герман тілдері тобына жататын тілдің етістігі сөйлемнің соңында орналасатын синтаксистік құрылымға ие. Бірақ араб тілінде, керісінше, етістік құрылысы көбінесе басында тұрады.

Кейбір зерттеушілердің пікірінше, аударма қиындықтары мүмкін тілдік жұптарға байланысты емес. Осы орайда тілдік қауымдастық шартты түрде «Екі жақты» және «Әмбебап» деп атауға болатын екі карама-қарсы мектепке бөлінеді.

«Екі жақты» көзқарас – қытай, жапон, неміс сияқты түпнұсқа тілдерінен ағылшын, не француз сияқты аударма тілдеріне ілеспе аударма жасау түпнұсқа тілдер ағылшын, француз, ал аударма жасалынатын тіл қытай, жапон, неміс болатын немесе ағылшын тілінен француз тіліне немесе керісінше, француз тілінен ағылшын тіліне жасалынатын ілеспе аудармаға қарағанда әлде қайда үлкен қиындық туғызады деп саяды. Қытайдан ағылшын тіліне аударған жағдайда, «екіжақты» пікірге сәйкес, тек осы тілдік жұпқа тән толық бірнеше стратегиялар қатарын қолдану қажет.

Егер мақала тақырыбына келетін болсақ, қазіргі уақытта ілеспе аударма теориясы мамандарының назары адамның мәтіндерді ықтималды түрде болжай алу қабілеттерін зерттеуге бағытталған, атап айтқанда, спикердің сөзін барабар, адекватты түрде қабылдау тетіктерін зерттеуге арналған. Дыбысталған мәтінді қабылдауға қатысты қиындықтар аудармашыдан дыбыстық мәтінді қалпына келтіру немесе қайта құру әдістерін меңгерудің жоғары деңгейін, яғни ықтималды болжау жүйесін иеленуді талап етеді.

Мәтінді ықтималды болжау жүйесі негізінде түпнұсқа тілде дамып жатқан сөздердің семантикалық және ауызша айтылуы үшін арнайы алгоритм және аударма тілде жаңғыртылатын хабардың құрылымын алдын алу қарастырылады. Ықтималды болжамның мәні осы сәтте шындықтың алдын-ала көрінісі (сол адаммен қабылданатын сыртқы әлем жағдайлары) әдіснамалық тәртіпті түбегейлі анықтауға негізделеді.

З.Д. Львовская мен П. Копанев атап көрсеткендей, ықтималды болжау жүйесінен тыс ілеспе аударма мүмкін емес. Ықтималды болжам жасау жүйесін құру үшін, іс-әрекеттердің айқын алгоритмі болуы қажет. Ықтималды болжау шеңберінде контекстік деректерге негізделген семантикалық және лингвистикалық болжауды ажыратса болады. Контекст мәнінде бір немесе басқа тілдік бірлікті қолданатын тіл ортасын түсіну әдетті. Аударма теориясында контекстің үш түрі бөлінеді: тар контекст (мәтін тіркесінің немесе сөйлемдердің мәтінмәні), кең контекст (сөйлем шегінен шығады - бұл тармақ, тарау немесе тұтас алынған жұмыс болуы мүмкін), экстралингвистикалық (лингвистикадан тыс) контекст (айтылған сөзге жататын дәуірдің, жайттың, ортаның, орын мен уақыттың ескерілуі) [5, 8-б.].

Мағыналық болжау контекстің барлық түрлерінің деректеріне және, тиісінше, белгілі бір дәлдікті және ортақ сөздерді, белгілі бір құрылымдарды, клишелерді және т.б. пайдалануды көздейтін ықтимал жағдайларға негізделеді. Жалпы қолданыстағы сөздердің мағыналық болжануы туралы айтатын болсақ, мәтінді қалпына келтіру жұмысында болжаудың мақсаты нақты сөздер емес, ал логикалық түрде сәйкес келетін ұғымдар екендігін атап айта кеткен жөн. Осындай сөздердің түсірілуінің біреуіне бірнеше мағыналық гипотезалардың сәйкес келуі мүмкін және аудармашы автордың осы немесе басқа да бір ниетін вербалды түрде аяқтау жайында бірнеше болжам жасайды.

Мұндай болжамдарды ілгерілету вербалды жағдайды одан әрі дамытудың ықтимал сегменттерінің саналы түрде субъективті бағалауы негізінде жүзеге асырылады. Маңызды емес тұжырымдамалардың електен өткізілуі олардың контекстің барлық түрлерімен мұқият түрде байланысуы арқылы жүзеге асырылады. Оларды айқындайтын нақты лингвистикалық тәсілдер – сөз таптары және грамматикалық формалар - дыбысталатын мәтіннің қалпына келтірілетін кезеңінің фонетикалық құрамымен сәйкестендіру мен лингвистикалық болжау арқылы анықталады. Лингвистикалық болжау тар және кең мәнмәтінге, сөйлемнің құрылымына және мәтінге негізделеді.

Ықтималды болжау жүйесін құрудағы алғашқы қадам жалпы қолданыстағы лексиканың мағыналық болжалуы болып табылады. Мағыналық болжаудың тетіктері құлақтың қабылдауына қиын дыбыстық мәтіннің кезеңдеріндегі мағыналарды қалпына келтіруге көмектеседі.

А. Ислам өзінің «Ілеспе аударма негіздері» атты монографиясында, «Алдын ала ықтималды болжау стратегиясын ұтымды қолдануды кәсіби шеберліктің бір көрінісі десек те болады. Өйткені аудармашы тарапынан тілдік, аялық білім, мәдени ақпараттарды меңгеру және оны аударма барысында дәл тауып қолдануды талап ететін аударма стратегияларының күрделі бір түрі болып табылады» – деп, анықтама береді [7, 57 -б.].

Алғаш рет «ықтималды болжамдау» терминін И.М. Фейгенберг енгізген болатын, ол ықтималды болжамды былай деп анықтайды:

Ілеспе аударманың коммуникативтік жағдайының құрылымы – бұл хабарламаның (сөйлеушінің), хабарлама тақырыбының (тақырыптық құрылымның), қабылдаушының (аудиторияның, форум қатысушыларының құрамы), орынның, уақыттың, сөздің мақсаты мен оның мотивтерін сипаттайтын факторлардың жиынтығы болып табылады.

Шындығында да, ықтималды болжау туралы сөз қозғағанда, көпшілігі «ілеспе аудармашы болашақта ғана дамитын жағдайды алдын-ала болжауға қабілетті ме?» деген сұрақты анықтауға тырысады. Ілеспе аудармадағы алдын-ала ықтималды болжау - алдын-ала синтездеу тетігі.

Ілеспе аударма бойынша жұмыстардың авторларының көпшілігі ықтималды болжаудың екі түрін айқындайды:

а) «лингвистикалық» немесе «синтаксистік» болжау, бұл дискурстың жалғасу көздерін болжауға негізделген, сөз тіркестерінің стандартты жиынтығы мен тұрақты сөз саптауларын білуден, мысалы: *ir al grano... tener éxito...estar seguro de que...contar un cuento chino... cantar las cuarenta*, сөздің жалпы мағынасын анықтай түсетін функционалды сөздер мен жалғауларын білуге дейін; сонымен қатар фразеологизмдер, метафоралар және образды сөздері жетік білу;

ә) сыртқы білімдерге негізделген «экстралингвистикалық» болжау, ілеспе аудармашы білетін немесе жеке когнитивті компоненттері бар экстралингвистикалық деректер. Әрине, дискурс риторикасының функциясы болып табылатын және аудармашының экстралингвистикалық біліміне жататын ықтималды болжаудың мұндай түрі әлі де егжей-тегжейлі зерттелмеген жеке және жағдайлық факторларға байланысты өзгеруі мүмкін.

Ықтималды болжам стратегиясының тағы бір көрінісі, ілеспе аудармашымен жасалынатын лингвистикалық және мәтіндік факторларға негізделген болжаудан басқа, бұл үдеріс аудармашыны синтаксистік және лексикалық құрылымдардан босататын, олардың жай ғана мағыналарын түсінуі арқылы да жүзеге асырыла алады.

Осылайша, алдын ала ықтималды болжауға мүмкіндік беретін үш негізгі факторды атап айтуға болады:

а) аудармашының тілдік құрылымын ерте тануы;

ә) сөздердің қабылдануын іс жүзінде қажетсіз құбылыс ететін, ойлардың логикалық дәйектілігі;

б) бүгінгі күнге дейін аудармашы естіген, тек басқа сөздермен айтылған, сөйлеушінің логикалық тізбектері немесе ойлары.

А. Исламның анықтамасы бойынша, «Ілеспе аудармадағы тәжірибе көрсеткендей, алдын-ала ықтималды болжау стратегиясының тілдегі

түрлі көріністері бар. Көптеген ғалымдар лингвистикалық алдын-ала ықтималды болжау мәтіннің тірек элементтері болуы қажет деген ікірді ұстанады. Атап айтсақ, лексикалық деңгейде сөздердің бір-бірімен сәйкестігі мен белгілі бір тақырып аясында тұрақты сөз тіркестері алдын-ала ықтималды болжаудың жоғарғы көрсеткішіне ие және аударма сәттілігін қамтамасыз етеді» [7, 50-б.].

Лингвистикалық болжау – қандай да бір тілдің өзіндік грамматикалық ерекшеліктерін ескере отырып болжам жасау. Лингвистикалық болжау көбінесе сөздердің үйлесімділігіне байланысты жүзеге асырылады. Мысалы: *detener el derramamiento de sangre* – қан төгісті тоқтату; *prestar atención* – назар аудару; *los colegios electorales* – сайлау учаскелері; *cargar contra* – айыптау; *bajo su mandato* – басшылығы кезінде; *tomar medidas* – шара қолдану және т.б.

А. Исламның пікіріне сәйкес, «Алдын-ала ықтималды болжау барысында аудармашы өз болжамына сенімді болғанда ғана аудармада ұсынғаны дұрыс. Қай тілде болмасын көп мағынаға ие сөздерді белгілі бір контекстке орай нақты қолдану қажет» [7, 51-б.]. Мысалы: испан тіліндегі *llamar* сөзін қарастыра болсақ, шылаулық етістіктермен, сөз тіркестерімен тіркескен жағдайда келесідегідей мағыналарға ие болады: *llamar a junta* – жиналыс жасау; *llamar a juicio* – сотқа шақыру; *llamar al orden* – тәртіпке шақыру; *llamar por apellido* – тегі бойынша атау; *llamar la atención* – назар аударту; *llamarse a engaño* – алданып қалу және т.б.

Экстальингвистикалық болжау ілеспе аудармашының пәндік-тақырыптық бағдарымен тығыз байланысты, яғни, мәтінді аударма тілінде адекватты түрде қайта құру үшін ілеспе аудармашыға қажет пәндік-тақырыптық білім. Шындығында, сөздерді қабылдауды қажетсіз құбылыс ететін дерлік, ойлардың логикалық дәйектілігі ілеспе аудармашыда тақырып жайында жақсы түсінік болған кезде ғана мүмкін болады. Сонда мұндай қисынды тізбені болжау әлдеқайда ықтимал. Және, керісінше, тақырып туралы білімнің жетіспеушілігі аудармашының жай ғана түпнұсқа тілдегі сөздердің орнына аударма тілдегі сөздерді алмастыра бастауына алып келеді. Мысал ретінде баяндамашының келесі сөзін талқылап қарастырайық:

Kazajistán se convertirá al primer república independiente de la antigua Unión Soviética que es el miembro no permanente del Consejo de Seguridad de la ONU para el bienio 2017-2018.

Аудармасы: *Қазақстан БҰҰ Қауіпсіздік Кеңесінің тұрақты емес мүшесі болып 2017-2018 екі жылдық мерзімге сайланған, бұрынғы Кеңес Одағының алғашқы тәуелсіз республикасына айналады.*

Испан тілі мен қазақ тілінің лингвистикалық ерекшеліктеріне байланысты, көп жағдайда, ілеспе аударма жасау барысында толық

мағыналық көрініс алу үшін кідіріс пен күту орын алады. Осы орайда, уақытты үнемді пайдалану мақсатында, келесідегідей болжам жасауға болады. Ілеспе аудармашы үшін *la antigua U...* сөзін естіген мезетте, *la antigua Unión Soviética* деп белгілі одақтың атауын меңзейді, сонымен қатар, *el miembro no per...* айтылған сөздері негізінде, тақырыптық білімге байланысты *БҰҰ Қауіпсіздік Кеңесінің тұрақты емес мүшесі... 2017-2018 екі жылдық мерзімге* деп болжап, аударманы аударма тіліне көшіру мәтіннің түпнұсқа тіліндегі айтылған уақыт аралығымен бірдей аяқтауға тиімді мүмкіндік беріп, алдын-ала ықтималды болжау стратегиясын ұтымды қолдану жүзеге асады.

Ілеспе аударма кезінде бірқатар жағдайларда ықтималды болжаудың рөлі шынында өте үлкен болуы мүмкін. Белгілі бір дәрежеде ықтималды болжам – «қабылдауды кепілдендіретін құрал». Бұның барлығы, жаппай адамның қызметі, оның ішінде лингвистикалық қызмет, адамның осы жағдайға бейімделуі және оған тиісті әрекет жасау мақсатында, болжамды жағдайды алдын ала лингвистикалық та, экстралингвистикалық тұрғыда да бағалауға негізделген. Бұл нақты бір жағдай дами бастаған кезде, адам осы жағдайдың ықтимал моделін қалыптастырады, ол лингвистикалық және экстралингвистикалық сипатта өткен тәжірибесіне негізделіп, кейін туындаған жағдайға әрекет жасайды.

Алдын-ала ықтималды болжау стратегиясы адманың психологиялық әрекетіндегі ең аз зерттелген құбылыстардың бірі ретінде есептеледі және зерттеушілер әлі күнге бірегей шешімге келмеу үстінде. Себебі, болжам жасау – ой елегінен өткізілмей, аңдаусыз жүзеге асатын ойлау үрдісі. Олар ақпаратты қабылдаудың шектен төмен деңгейінде алынған санадан жасырын ақпаратты пайдалана алады.

ӘДЕБИЕТ

- 1 Чернов Г.В. Теория и практика синхронного перевода. – М.: Междунар. отноше- ния, 1978. – 208 с.
- 2 Швейцер А.Д. Перевод и лингвистика. Уч. для институтов и факультетов ин.яз. – М.: Воениздат, 1973. – 280 с.
- 3 Paneth E. An Investigation into Conference Interpreting. Unpublished M.A. Thesis; - London University, 1957.
- 4 Setton R. A Pragmatic Theory of Simultaneous Interpretation: doctoral dissertation, Ann Arbor. - Michigan, 1997. – 124 p.
- 5 Илюхин В.М. Стратегии в синхронном переводе: дисс. к.ф.н. – М.: 2001. – 223 с.
- 6 Львовская З.Д. Теоретические проблемы перевода. – М.: Наука, 1985. – 406 с.
- 7 Ислам А. Ілеспе аударма негіздері. Монография. – Алматы: Бастау баспасы, 2012. – 170 б.

СТРАТЕГИЯ ВЕРОЯТНОСТНОГО ПРОГНОЗИРОВАНИЯ ПРИ СИНХРОННОМ ПЕРЕВОДЕ ИСПАНСКОГО ПОЛИТИЧЕСКОГО ДИСКУРСА

Имангалиева А.М.¹

¹Магистрант, КазУМОиМЯ им. Абылай хана,
Алматы, Казахстан, e-mail: aizhan191@mail.ru

В статье рассматриваются вопросы вероятностного прогнозирования при синхронном переводе испанского политического дискурса. В ней описываются его особенности, а также указывается на то, что переводчик на основе своих знаний и опыта должен иметь способность предугадывать речь спикера. В этой связи, в данной научной статье были исследованы виды и способы использования данной стратегии для достижения эффективного перевода.

Ключевые слова: перевод, синхронный перевод, стратегии синхронного перевода, стратегия вероятностного прогнозирования, лингвистическое прогнозирование, экстралингвистическое прогнозирование.

Статья поступила 15. 11. 2017 г.

UDC 81.253
JRSTI 16.31.41

TYPES OF SPEECH COMPRESSION WHILE INTERPRETING ECONOMIC DISCOURSE INTO KAZAKH LANGUAGE

Kuanyshbayeva A.N. ¹, Essenzhan D.A. ²

¹Master's Degree Student, KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan

²Candidate of Philological Sciences, professor at KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
e-mail: kuanyshbayeva.arailym@gmail.com

The aim of the article is to put forward the most effective interpretation strategy for students of Translation and Interpretation Department. In this article we consider types of compression, with the help of which we can save time in simultaneous interpretation in economic discourses. In the practical part of this article there are given examples that the use of compression in simultaneous interpretation significantly saves time, thereby reducing information and preserving its important points. Based on these examples, it can be confirmed that compression plays an important role during the simultaneous interpretation. Also, statistical calculations among students were carried out, according to the result of statistics it was proved that the use of compression is an advantageous strategy for simultaneous interpreters.

Keywords: syllabic compression, lexical compression, syntactic compression, semantic compression, economic discourse, simultaneous interpretation, consecutive interpretation.

It's been 26 years since Kazakhstan gained its independence. During that time Kazakhstan was second to none in active participation in international arena, peacekeeping aspiration and pragmatism. Kazakhstan is the world's largest landlocked country and rich for its natural resources. Thanks to peace loving foreign policy, Kazakhstan came to light as an active member of international community. Moreover, Kazakhstan belongs to a number of in-

ternational organizations, such as, United Nations, Shanghai Cooperation Organization (SCO), Organization for Security and Cooperation in Europe (OSCE), Commonwealth of Independent States (CIS), The Collective Security Treaty Organization (CSTO), Organization of Islamic Cooperation (OIC) and NATO's North Atlantic Cooperation Council. Due to the frequent usage of national language in different summits, sessions, simultaneous interpretation became of utmost importance. So, in this article we are going to turn our attention to the strategy of compression, which helps save time during simultaneous interpretation of economic discourse [1, p. 52].

Simultaneous interpretation is a much more complex and strenuous process than consecutive interpretation. Interpreters sit in an isolated booth, listen to the speaker through a headset, and speak the translation into a microphone, which is wirelessly transmitted to headsets worn by audience members. It is the most sophisticated form of interpretation and the interpreters always work in pairs for each language. Period of continuous work should not exceed 15-20 minutes [2, p.210].

Simultaneous interpretation has been a key factor in facilitating communication among different cultural and linguistic groups, thereby contributing to the establishment of the modern global economy. The simultaneous interpretation medium delivers a very important message: that the complete involvement of each delegate is highly valued and essential to the success of the conference. Simultaneous interpretation is especially necessary for effective communication in economic discourse [3, p. 280].

Economic discourse is considered as a kind of business communication which takes place in the economic sphere with colleagues, partners, clients, customers, executives; helps to solve economic problems, to find the ways of settling and overcoming crises, to work out the strategies of enterprises development, to solve production issues, to make decisions, to influence the final results of the negotiations, meetings, business talks; takes into consideration cultural factors of economic sector; and in the process of which discourse competence is being developed. (Excerpt from an article «Teaching oral English economic discourse to future managers», 2016 г.)

Economic discourse is closely related to economic, social, political state of country. Some researchers equate economic discourse with business discourse. (N.Naumova, E. Petushinskaya, N. Shekina and etc). But, they are not the same, because economic discourse is much wider and business discourse is limited by the relationship between professional experts of certain sphere. We can also distinguish several types of economic discourse in economy. For example, financial discourse, accounting discourse, entrepreneurial discourse and trade discourse [4, p.158-161].

Nowadays Kazakhstan is turning into a leading state in the international arena. Kazakh people, the President of Kazakhstan, and its representatives are

highly respected in major economic meetings.

Everyone knows that state economy plays an important role in our society, because it defines our country's relations with other countries and its place in world associations. We need to emphasize that an important thing is the representation of country's authority through its president or representatives. Thus, we can notice that economic discourse is the relation between person and society.

In economic discourse, as I had already mentioned, simultaneous interpretation has always been a challenging work due to time constraint and requirement for simultaneous interpreters' excellent bilingual proficiency. Furthermore, discrepancy of Kazakh and English language systems lead to some specific problems in interpreting from Kazakh into English and vice versa. There are structural differences, that is word order in Kazakh and English languages are different. It is great of importance, because word order is considered to be constant. For example: The second boy is my son – Екінші бала менің ұлым; It is raining – Жаңбыр жауып тұр; the blue sky is large – Шексіз көк аспан.

The syntactic differences may be considered in the use of English verb "to be". Subject in Kazakh language usually stands in the beginning of the sentence, and predicate stands in the end of the sentence, attribute stands before defined words (subject), adverbs stand at the beginning of the sentence. Accordingly, in English language we have the same structure, but with different word orders of subject, predicate and so on. Also, we can notice syntactic differences between the sentences of two different languages by using "to be" verb. If in English language in order to construct a simple sentence, we use it constantly, but in Kazakh language we don't use such linking verb. For example, I am a teacher – Мен оқытушымын.

Despite the fact that there are differences between the sentence structures that may cause an obstacle for a proper interpretation, it is necessary to understand that such problems may arise during the translation process of any language pairs. Significance of systemic differences between the native language and foreign language allow to predict difficulties. In order to develop skills of a proper understanding of the text or speech it is not enough to know the grammar and translation theory, especially in simultaneous interpretation [5, p. 259, 261].

«... To translate means to express faithfully and fully with the means of one language, that has already been expressed by means of another language» [6, p. 206].

J. Herbert points out the complexities of interpretation, emphasizing that language knowledge is not enough to be able to interpret. Furthermore, many researchers have constructed special strategies, which may be used in simul-

taneous interpretation. As we know, while simultaneous interpreters you are not able to use any dictionaries. Thus you have to rely on strategies. Each of them has its own peculiarities, which facilitate interpreting process. There are some strategies used in interpreting:

I. Comprehension strategies

The strategies comprised in this category are used "when comprehension problems arise, and when they threaten to arise under time-related or processing capacity-related problems". The strategies falling into this category are:

I.a. **Stalling** by using neutral material: this strategy aims at 'buying time' by producing generic utterings, absent in the SLT, which provide no new information, but enable the interpreter to delay production and to continue listening to the incoming text while avoiding long pauses when faced with comprehension difficulties. The strategy defined here as 'stalling by using neutral material' is described as similar processes that involve the use of neutral, non-committal utterings at the beginning or in the middle of a sentence when the interpreter is faced with long, embedded clauses or with comprehension difficulties.

I.b. **Anticipation**: this strategy has been described as involving the production of a TT chunk before it is actually uttered by the speaker in the ST.

I.c. **Time-lag**: the time-lag has been described as a variable that may be influenced by the specific language-pair. Hence the relevance of analyzing this strategy as a way of identifying possible differences in the time-lag depending on the SL.

II. Reformulation strategies

Three types of processes have been included into the present category: morphosyntactic reformulation, synthesis and expansion.

II.a. **Morphosyntactic** reformulation includes:

– Morphosyntactic transformations, i.e. transformation of a subordinate clause into a main clause, of a negative clause into an affirmative clause and of a noun phrase into a verb phrase or vice versa.

– Syntactic segmentation: it consists in dividing long clauses into shorter clauses.

– Least-commitment strategy: it consists in leaving the clauses open to add coordinate or subordinate clauses if faced with the so-called 'garden path sentences'.

– Changing the order of phrases or elements of other type within the clause: this strategy consists in reformulating ST elements of various type in a different position into the TT so as to enable better ST reformulation.

II.b. **Synthesis**, which entails the compression of the SL text through

– Generalization: it consists in "replacing a segment with a superordinate term or a more general speech segment".

– Simplification: it consists in a lexical or stylistic simplification of the

original message

– Deletion: this strategy consists in reprocessing the SL text through the deletion of superfluous or redundant information by means of a selection of information.

II.c. **Expansion**, through

– Explanatory additions: it is a lexical and content expansion aimed at clarifying the message.

– Additions to maintain coherence, i.e. a strategy aimed at explicating coherence relations with a view to conferring logical continuity to the text.

– Repetition: it consists in repeating previously processed elements as a way of enhancing lexical accuracy by means of synonyms or synonymic phrases.

– Paraphrase: this strategy, described as “explaining or paraphrasing”, consists in explaining the meaning of a SL term or wording when the interpreter is unable to find the suitable TL correspondent.

III. Emergency strategies

These strategies, to be employed when comprehension strategies or TT oriented strategies are insufficient or unsuccessful, aim at avoiding an impasse by resorting to operations that are advisable only in emergency situations. These include:

III.a. **Transcoding**: it consists in “translating a source-term or speech segment into the target language word for word”

III.b. **Approximation**: “the interpreter finds a wording or term which is more or less what he was looking for and produces it, then adds one which he has meanwhile activated and which fits even better and so on”

III.c. **Evasion**: it consists in the total deletion of a ST segment as a deliberate choice by the interpreter to evade the problem

III.d. **Substitution**: it consists in the use of a TL term or wording which, though different from those originally pronounced by the speaker, can be plausible in the speech context [7, p. 23].

Simultaneous interpretation strategies were an object of research of a great number of scholars, as they are considered important contribution to successful interpreting. Therefore, I dedicated my work on the strategy of compression.

From the theoretical standpoint, compression is used in simultaneous interpretation as a time-saving technique with regard to redundant or repetitive information, especially when a speaker’s tempo is fast. According to G. Chernov, compression in simultaneous interpreting can take place at various levels of language, involving syllables, words, syntax, meaning or even context. Therefore, according to G. Chernov compression is divided into 4 types:

Syllabic compression

Lexical compression

Syntactic compression

Semantic compression

1. **Syllabic compression.** This type of compression takes place at the lowest level and involves the choice of words that have fewer syllables than the words in the source language. It allows the interpreter to speak more slowly and than the original speaker and helps to save time. For example, the word «sophisticated» we can interpret as «күрделеген», but in simultaneous interpretation it is more efficient to say «күрделі».

2. **Lexical compression.** The second type of compression implies the use of fewer words to express the speaker's idea. For example, «During the 20 years of our independence Kazakhstan has been purposefully pursuing the path of building a nuclear weapons free world» – «Тәуелсіздік алғаннан бері, Қазақстан ядролық қару-жарақтан азат әлем құруды көздеді». So, here we can see that we have generalized the sentence.

3. **Semantic compression.** Semantic compression implies the use of shorter or simpler constructions than the ones in the source language. For example, «The issue of Brexit was raised many times at the World Economic Forum» «Бұл мәселе Дүниежүзілік экономикалық форумда бірнеше рет көтерілген». As we can see from this example, I substituted «The issue of Brexit» by «бұл мәселе», because the issue of Brexit had been mentioned before.

4. **Syntactic compression.** It implies shortening of repeatable words and phrases. Here the following cases may be mentioned:

a) a complex with several subordinate clauses is replaced by several simple sentences, e.g. «When I entered the room, I saw he was standing there» - «Мен бөлмеге кірдім. Ол арғы жақта тұрды».

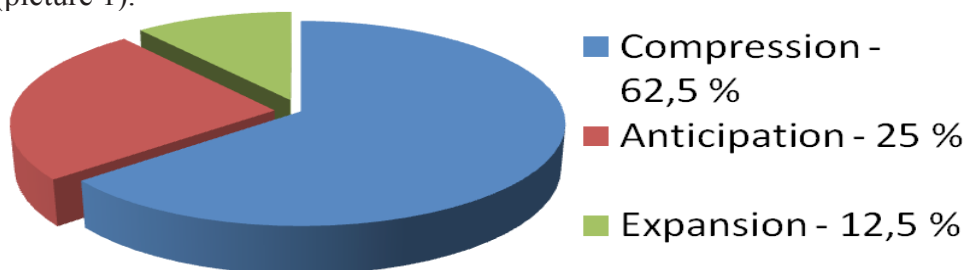
b) a subordinate clause is replaced by a predicative construction with the participle or gerund or infinitive in English, e.g. «I saw that he was standing there - I saw him standing there».

c) a predicative construction or a phrase with the participle or gerund or infinitive in English is replaced by a phrase without the participle or gerund or infinitive or by a noun in the indirect case, e.g. «To give greater practical reality to the principles contained in Davos Declaration» «Давос Декларация қағидаттарын іске асыру».

d) a phrase is replaced by one word or a full name of a country (organization, etc) is replaced by the corresponding abbreviation, e.g. The United States of America – the USA, Organization for Security and Co-Operation in Europe – OSCE, North American Free trade Agreement – NAFTA [8, p.11, 15].

During the time I was writing this article, I carried out a survey, to be specific a questionnaire, which consisted of several questions. These questions mainly focused on identifying the types of strategies our students from

simultaneous interpretation department mainly use and rely on as the most efficient strategy. The results of the survey are shown in the following diagram (picture 1).

Picture 1 - Statistic

The results of a questionnaire show that many students chose the strategy of compression. To prove its efficiency I have made my own practical part (table 1). I have interpreted Joseph Biden's speech, who was Vice President of the United States. His speech was about world economy. So, I interpreted his speech simultaneously from English into Kazakh using the compression strategy and interpreted it again without using this very strategy.

Table 1 - Practical part

№	Type of compression	Transcript of the video	Original translation	Target language (using compression)
1	2	3	4	5
1	<u>Syllabic compression</u>	<ul style="list-style-type: none"> • Instead of resigning ourselves to <u>ceaseless wars</u>, we built institutions and alliances to advance our shared security. 	<ul style="list-style-type: none"> • <u>Бітпейтін соғысқа</u> көнудің орнына, біз ортақ қауіпсіздігімізді жақсарту үшін, мекемелер мен одақтар құрдық. 	<ul style="list-style-type: none"> • <u>Бітпес соғысқа</u> көнудің орнына, біз ортақ қауіпсіздігімізді жақсарту үшін, мекемелер мен одақтар құрдық.
		<ul style="list-style-type: none"> • <u>Instead of sorting</u> the world into winners and losers, let's outline universal values that define a better future for all our children. 	<ul style="list-style-type: none"> • Әлемді жеңімпаздар мен жеңілгендерге <u>бөлудің орнына</u>, балаларымыздың жарқын болашағын анықтайтын әмбебап құндылықтарды көрсетейік. 	<ul style="list-style-type: none"> • Әлемді жеңімпаздар мен жеңілгендерге <u>бөлгенше</u>, балаларымыздың жарқын болашағын анықтайтын әмбебап құндылықтарды көрсетейік.
		<ul style="list-style-type: none"> • <u>For the past seven decades</u>, the choices we have made- particularly the United States and our Allies in Europe- have steered our world down a clear path. 	<ul style="list-style-type: none"> • Соңғы <u>жеті он жылдық бойы</u>, әсіресе Америка Құрама Штаттары мен Еуропадағы одақтастарымыз қабылдаған шешімдер біздің әлемді айқын жолмен бағыттаған. 	<ul style="list-style-type: none"> • Соңғы <u>жетпіс жыл бойы</u>, әсіресе Америка Құрама Штаттары мен Еуропадағы одақтастарымыз қабылдаған шешімдер біздің әлемді айқын жолмен бағыттаған.

Table continuation

1	2	3	4	5
		<ul style="list-style-type: none"> • <u>Unprecedented</u> economic growth that lifted millions out of poverty. • Radical jihadists recruit and find haven in the ungoverned deserts of Iraq and Syria. 	<ul style="list-style-type: none"> • Миллиондаған адамды кедейліктен құтқарған <u>теңдесі жоқ</u> экономикалық өсу. • Радикалдық джихадисттер Ирак пен Сирияның <u>бақылауға алынбайтын</u> шөл даласында адамдарын жасақтап, пана іздеуде. 	<ul style="list-style-type: none"> • Миллиондаған адамды кедейліктен құтқарған <u>теңдессіз</u> экономикалық өсу. • Радикалдық джихадисттер Ирак пен Сирияның <u>бақыланбайтын</u> шөл даласында адамдарын жасақтап, пана іздеуде.
2	<u>Lexical compression</u>	<ul style="list-style-type: none"> • But <u>this year, in these early days of 2017</u>, there's a palpable uncertainty about the state of our world. 	<ul style="list-style-type: none"> • Бірақ осы жылы, <u>2017 жылдың алғашқы күндерінде</u> әлемнің жағдайында айтарлықтай белгісіздік орыналып тұр. 	<ul style="list-style-type: none"> • Бірақ осы жылы, әлемнің жағдайында айтарлықтай белгісіздік орын алып тұр.
		<ul style="list-style-type: none"> • But it is at our own peril that we <u>ignore or dismiss the legitimate fears and anxieties</u> that exist in communities all across the developed world. 	<ul style="list-style-type: none"> • Алайда дамыған әлемнің барлық қауымында болатын осындай орынды <u>қорқыныш пен уайымды</u> елемей немесе олардан <u>бас тарту</u> өзімізге жаман. 	<ul style="list-style-type: none"> • Алайда дамыған әлемнің барлық қауымында болатын осындай орынды <u>қорқынышты</u> елемей өзімізге жаман.
		<ul style="list-style-type: none"> • The concern <u>mothers and fathers</u> feel about losing the factory job that has always allowed them to provide for their families. 	<ul style="list-style-type: none"> • <u>Аналар мен әкелер</u> өз отбасыларын қамтамасыз етуге әрдайым мүмкіндік беретін зауыттағы жұмысын жоғалту жөнінде уайымдайды. 	<ul style="list-style-type: none"> • <u>Жұрт</u> өз отбасыларын қамтамасыз етуге әрдайым мүмкіндік беретін зауыттағы жұмысын жоғалту жөнінде уайымдайды.
		<ul style="list-style-type: none"> • And now the <u>floor is given</u> to the Vice President of the United States Joe Biden. 	<ul style="list-style-type: none"> • Ал қазір, <u>сөз кезегі</u> АҚШ-тың вице-президенті Джо Байденға <u>беріледі</u>. 	<ul style="list-style-type: none"> • Ал қазір, <u>сөз кезегі</u> АҚШ-тың вице-президенті Джо Байденда.
		<ul style="list-style-type: none"> • If you look at the <u>long sweep of history or even just the trend lines in wars and other incidents of large-scale violence over the past 50, 60, 70 years</u> - as a practical matter, we are probably safer than ever. 	<ul style="list-style-type: none"> • <u>Тарихқа немесе соңғы 50, 60, 70 жылдардағы соғыс және басқа да ауқымды зорлық-зомбылық оқиғаларының көрсеткіштеріне көз жүгіртсек</u> - әлем, іс жүзінде бұрынғыдан гөрі қауіпсіз. 	<ul style="list-style-type: none"> • <u>Соңғы 50, 60, 70 жылдардағы соғыс көрсеткіштеріне көз жүгіртсек</u> - әлем, іс жүзінде бұрынғыдан гөрі қауіпсіз.
3	<u>Syntactic compression</u>	<ul style="list-style-type: none"> • But it's not only the <u>United States</u> that has been targeted. 	<ul style="list-style-type: none"> • Бірақ бұл <u>Америка Құрама Штаттарына</u> ғана бағытталмаған. 	<ul style="list-style-type: none"> • Бірақ бұл <u>АҚШ-қа</u> ғана бағытталмаған.

Table continuation

1	2	3	4	5
		<ul style="list-style-type: none"> • But it's not only the <u>United States</u> that has been targeted. • <u>European Union</u> has been an indispensable partner to the <u>United States</u>. • The best way to prevent Russian misbehavior is by having a credible, strong military and a strong <u>North Atlantic Treaty Organization</u> alliance.” • Even if there will be a new President of the United States, the challenges we face and the choices we must make as an international community will not hinge exclusively on Washington's leadership. • I want to assure you today that I will stand with you as you carry this fight forward. 	<ul style="list-style-type: none"> • Бірақ бұл <u>Америка Құрама Штаттарына</u> ғана бағытталмаған. • Еуропа Одағы <u>Америка Құрама Штаттардың</u> таптырмайтын серіктесі. • Ресей бұрыс іс-әрекетінің алдын алудың ең жақсы жолы - сенімді, күшті әскери әрі мықты <u>Солтүстік Атлант Шарты Ұйым</u> одағына ие болу. • АҚШ-тың жаңа президенті қызметіне кіріссе де, біздің алдымызда тұрған қиындықтар мен халықаралық қоғамдастық ретінде қ а б ы л д а й т ы н шешімдер Вашингтон б а с ш ы л ы ғы н а ғана байланысты болмайды. • Бүгін, сізді осы күресті ары қарай жалғастыруда мен сіздермен бірге болатыныма уәде беремін. 	<ul style="list-style-type: none"> • Бірақ бұл <u>АҚШ-қа</u> ғана бағытталмаған. • <u>ЕО АҚШ-тың</u> таптырмайтын серіктесі. • Ресей бұрыс іс-әрекетінің алдын алудың ең жақсы жолы - сенімді, күшті әскери әрі мықты <u>НАТО</u> одағына ие болу. • АҚШ-тың жаңа президенті қызметіне кіріседі. Дегенмен де, халықаралық қоғамдастық ретінде қабылдайтын шешімдер Вашингтон басшылығына ғана байланысты болмайды. • Осы күресті ары қарай жалғастыруда мен сіздермен бірге боламын.
4	<u>Semantic compression</u>	<ul style="list-style-type: none"> • Speaking at the <u>World Economic Forum in Davos</u>, Switzerland, Biden urged influential leaders in Europe to defend democracies against dangers. 	<ul style="list-style-type: none"> • <u>Давос қаласында өткен Дүниежүзілік Экономикалық форумда</u> сөйлеген Байден Еуропадағы ықпалды көш б а с ш ы л а р д ы д е м о к р а т и я н ы қауіптен қорғау үшін шақырды. 	<ul style="list-style-type: none"> • Осы <u>форумда</u> сөйлеген Байден Еуропадағы ықпалды көшбасшыларды демократияны қауіптен қорғау үшін шақырды.
		<ul style="list-style-type: none"> • Daily images of <u>violence and unrest</u> from all over the world are shared directly on our televisions and smart phones- images we rarely would have seen in a pre-digital age. 	<ul style="list-style-type: none"> • Дүние жүзіндегі <u>зорлық-зомбылық пен толқудың</u> күнделікті бейнелері біздің теледидарлар мен смартфондарға таратылады. 	<ul style="list-style-type: none"> • Дүние жүзіндегі <u>катігездіктің</u> күнделікті бейнелері біздің теледидарлар мен смартфондарға таратылады.

Table continuation

1	2	3	4	5
		<ul style="list-style-type: none"> • Daily images of <u>violence and unrest</u> from all over the world are shared directly on our televisions and smart phones- images we rarely would have seen in a pre-digital age. 	<ul style="list-style-type: none"> • Дүние жүзіндегі <u>зорлық-зомбылық пен толқудың</u> күнделікті бейнелері біздің теледидарлар мен смартфондарға таратылады. 	<ul style="list-style-type: none"> • Дүние жүзіндегі <u>катігездіктің</u> күнделікті бейнелері біздің теледидарлар мен смартфондарға таратылады.
		<ul style="list-style-type: none"> • <u>President Obama</u> and I have worked consistently over the past eight years to lead the country by liberal international order. 	<ul style="list-style-type: none"> • <u>Президент Обама</u> екеуіміз соңғы сегіз жылда елімізді либералдық тәртіппен басқаруға дәйекті түрде жұмыс істедік. 	<ul style="list-style-type: none"> • Біз соңғы сегіз жылда елімізді либералдық тәртіппен басқаруға дәйекті түрде жұмыс істедік.
		<ul style="list-style-type: none"> • And it is my hope and expectation that <u>the next President and Vice President, and our leaders in Congress,</u> will ensure that the United States continues to fulfill our historic responsibility as the indispensable nation. 	<ul style="list-style-type: none"> • АҚШ-тың <u>келесі президенті, вице-президенті және Конгресстегі көшбасшыларымыз</u> АҚШ-тың тарихи борышын маңызды ұлт ретінде атқаруын жалғастырады деп үміттенемін. 	<ul style="list-style-type: none"> • АҚШ-тың <u>келесі әкімшілігі</u> АҚШ-тың тарихи борышын маңызды ұлт ретінде атқаруын жалғастырады деп үміттенемін.
		<ul style="list-style-type: none"> • The success of the European enterprise was essential to <u>America's</u> security in the 20th Century. 	<ul style="list-style-type: none"> • <u>Еуропалық кәсіпорынның</u> жетістігі XX ғасырдағы <u>Америка</u> қауіпсіздігі үшін маңызды болды. 	<ul style="list-style-type: none"> • <u>Еуропалық кәсіпорынның</u> жетістігі XX ғасырдағы <u>біздің</u> қауіпсіздігіміз үшін маңызды болды.

Simultaneous interpretation is a unique skill that requires far more than the ability to speak multiple languages. In order to be simultaneous interpreter you have to have years of highly specialized education and training, possess the rare talent of being able to listen to one language while speaking another, and knowledge of terminology in tremendously varying fields. Of course, simultaneous interpretation is complicated type of translation and requires innate ability, but there are a lot of strategies which may help to facilitate and improve interpretation. As the graduate student I have made an accent on only one type of strategy, which calls compression and I found it really convenient, I have also conducted a questionnaire, from which I revealed that exactly this type of strategy is widely used among my group mates. In addition, I've made a simultaneous interpretation of Joseph Biden's video using this very strategy and second time without using it. In conclusion it was obvious that using of compression saves a lot of time and helps you to convey a precise translation.

REFERENCES

- 1 Есенжан Д.Ә. Ілеспе аудармадағы ұтымды тәсілдерінің бірі сығымдау технологиялары туралы // Materials of the Intern. Sc.-Methodical Conf. 2017. – Алматы, 2017 – 52 с.
- 2 Виссон Л. Синхронный перевод с русского на английский. – М., 2008 – 210 с.
- 3 Simultaneous Interpretation. – Access mode: www.ds-interpretation.com. Accessed 20.11.2017.
- 4 Махницкая Е.Ю. О современном экономическом дискурсе // Речевая деятельность: межвуз. сб. науч. тр. – Таганрог, 2002. – С.158-161.
- 5 Печерских Т.Ф. Особенности перевода разносистемных языков (на примере английского и казахского языков) / Т.Ф. Печерских, Г.А. Амангельдина // Молодой ученый. - 2012. - №3.- С. 259-261.
- 6 Илюхин В.М. Стратегии в синхронном переводе: дисс. ... к.ф.н. – М, 2001. – 206 с.
- 7 Гурин И.В. Приемы речевой компрессии при синхронном переводе с русского на английский. – М, 2009 – 23 с.
- 8 Compression in simultaneous interpreting: fact or myth? University of East Anglia, M.A. degree thesis, 2009.

ЭКОНОМИКАЛЫҚ ДИСКУРСҒЫ ҚАЗАҚ ТІЛІНЕ АУДАРМА ҚОЛДАНЫЛАТЫН СЫҒЫМДАУДЫҢ ТҮРЛЕРІ

Қуанышбаева А.Н.¹, Есенжан Д.Ә.²

¹магистрант, Абылай хан атындағы ҚазХҚ және ӘТУ, Алматы, Қазақстан

²ф.ғ.к., проф., Абылай хан атындағы ҚазХҚ және ӘТУ, Алматы, Қазақстан

e-mail: kuanyshbayeva.arailym@gmail.com

Бұл мақала экономикалық дискурстың ілеспе аударғандағы уақытты үнемдеуге бағытталған компрессия түрлері жайлы баяндалады. Басты мақсаты - ол аударма және филология факультетіндегі ілеспелі аударма мамандығында оқитын студенттерге тиімді стратегия ұсыну. Сонымен қоса, сығымдау түрлерінің ілеспе аудармада қолданылуы уақытты үнемдеп, оның маңызды бөлімін сақтай отырып, ақпаратты барынша сығымдағаны практикалық бөлімінде мысалдармен көрсетілген. Осы мысалдар негізінде сығымдаудың (компрессияның) ілеспелі аударманы іске асыруда шешуші рөл атқаратынын анық көрсетеді. Мақала жазу барысында, аталмыш тақырып бойынша студенттер арасында статистикалық санақ жүргізілді. Статистика бойынша сығымдаудың (компрессияның) ұтымдылығы тағы да дәлелденген.

Тірек сөздер: буындық компрессия, лексикалық компрессия, синтактикалық компрессия, семантикалық компрессия, экономикалық дискурс, ілеспелі аударма, ізбе-із аударма.

ВИДЫ КОМПРЕССИИ ЭКОНОМИЧЕСКОГО ДИСКУРСА ПРИ ПЕРЕВОДЕ НА КАЗАХСКИЙ ЯЗЫК

Куанышбаева А.Н.¹, Есенжан Д.Ә.²

¹Магистрант КазУМОиМЯ им. Абылай хана, Алматы, Казахстан

²к.ф.н., проф., КазУМОиМЯ им. Абылай хана, Алматы, Казахстан

e-mail: kuanyshbayeva.arailym@gmail.com

В статье ставится задача определить наиболее эффективную стратегию синхронного перевода. Рассмотрены виды компрессии, с помощью которых можно сэкономить время при синхронном переводе на материале экономического дискурса. В практической части указано примеры применения компрессии в синхронном переводе, что значительно экономит время, способствует сжатию информации при сохранении ее важных моментов. На основе этих примеров можно утверждать что компрессия играет важную роль в осуществлении синхронного перевода. В статье приведены статистические расчеты использования компрессии среди студентов, которые подтверждают, что применение компрессии является выгодной стратегией для переводчиков.

Ключевые слова: слоговая компрессия, лексическая компрессия, синтаксическая компрессия, семантическая компрессия, экономический дискурс, синхронный перевод, последовательный перевод.

Статья поступила 15. 11. 2017 г.

FEATURES OF SIMULTANEOUS INTERPRETATION BY USING THE STRATEGY OF PROBABILISTIC FORECASTING

Nyissanbayeva Zh.N.¹.

¹6M020700 – translation studies; simultaneous interpretation

Ablai Khan KazUIRandWL, e-mail: zhibek.nyissanbayeva@mail.ru

This article investigates the use of probabilistic forecasting strategy during the simultaneous interpretation of political discourses on the basis of speeches by Hillary Clinton during the presidential debates in The USA.

Keywords: simultaneous interpretation, debates, discourse, probabilistic forecasting strategy.

ӘӨЖ 81.253

ҒТАМА 16.31.41

ЫҚТИМАЛДЫҚ БОЛЖАМ СТРАТЕГИЯСЫН ҚОЛДАНУ АРҚЫЛЫ ІЛЕСПЕ АУДАРМА ЖАСАУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

(Хилари Клинтонның президенттік сайлау науқанындағы сөйлеген сөздері негізінде)

Нысанбаева Ж.Н.¹.

¹6M020700 – аударма ісі; мамандық: ілеспе аудармашы

Абылай хан атындағы ҚазХҚЖӘТУ

e-mail: zhibek.nyissanbayeva@mail.ru

Мақалада саяси дискурсты ілеспе аулау барысында ықтималдық болжам стратегиясын қолдану ерекшеліктері қарастырылады.

Тірек сөздер: ілеспе аударма, дебат, дискурс, ықтималдық болжам, стратегия.

Ілеспе аударма ерекше жағдайларда іске асатын күрделі үрдіс болғандықтан аудармашының жеткілікті тілдік құзіреттілігіне ғана емес, сонымен қатар аударма барысында ілеспе аудармашы жүзеге асыратын белгілі жоспарға да негізделеді. Соның ішінде стратегияны дұрыс таңдай алу өте маңызды. Жалпы аударматануда стратегия дегеніміз – сөйлеушінің интенциясын, оның мәдени және жеке тұлғалық, тілдік ерекшеліктерін ескере отырып адекватты аударма жасауға бағытталған әдістер жиынтығы. Ықтималдық болжам стратегиясы – ілеспе аударманың негізгі стратегияларының бірі. Ықтималдық болжам стратегиясы мәтіннің лингвистикалық құрамдастарын алдын ала анықтау арқылы адекватты аударма беруге негізделген. Бұл терминді ең алғаш И.М. Фейгенберг енгізген. Ресейлік ғалымдардан ықтималдық болжам стратегиясы туралы зерттеулерді Г.В. Чернов, Л.С. Бархударов, А.Д. Швейцер еңбектерінде кездестіруге болады. А.И. Ислам, Г.Г. Бүркітбаева сияқты қазақстандық ғалымдардың еңбектерінде де зерттеулерді кездестіре аламыз.

Аудармашы өз ана тілін немесе шет тілдерін жақсы білгенімен, тек лингвистикалық білім ілеспе аударманы жүзеге асыру үшін жеткіліксіз. Кәсіби ілеспе-аудармашыға жұмыс барысында саяси келіссөздер терминдерін де, географиялық, әдеби терминдерді де аударуға тура келеді. Ілеспе-аудармашы қызметі сұранысқа көп ие болатын ғылыми конференцияларда медицина, бағдарламалау және өзге де жаратылыстану-ғылыми бағыттар мәселелері талқылану барысында, ол аталған тақырыптармен жақсы таныс болуы керек [1, 119-б.].

Ілеспе аудармадағы ықтималдық болжам стратегиясы көбінесе аудармашы тақырыпты жақсы білген жағдайда жүзеге асырылады. Көптеген лингвистер ықтималдық болжам стратегиясы болмағанда ілеспе аударманы жүзеге асыру мүмкін еместігіне бірауыздан келіседі. Стратегия аудармашының айтылатын ойды оны сөйлеуші айтқанға дейін аударуына негізделеді. Аудармашы естілген сөз тіркесін немесе мәтін сегментін негізге ала отырып, оның кейінгі дамуын болжап, өз сегментін құрайды [2, 94-б.].

Ықтималдық болжамды қолдану 3 деңгейде мүмкін бола алады:

- ең аз мағыналық бірлік ретінде екі немесе одан көп сөздердің ықтимал лингвистикалық тіркесі деңгейінде;
- сөйлем аясында мағыналық байланыстың ықтимал деңгейінде;
- тұтас хабарламада предикатив қатынастың ықтимал деңгейінде.

Осылайша, ілеспе аудармашы фразаның аяқталуын оның семантикасы мен құрылымы арқылы болжап айта алады [3, 89-б.].

Ықтималдық болжамның тиімділігі әр тілде әр түрлі екенін айтып өткен жөн. Орыс және неміс тілдерінде ықтималдық болжамды дұрыс жасау мүмкіндігі жоғары: бұл тілдерде етістіктер қатаң тәртіппен

құрылады, яғни, белгілі септіктерді, көмекші сөздерді талап етеді және сол септіктердің жалғауын алдын-ала болжауға мүмкіндік береді.

Кейбір мамандар ықтималдық болжам стратегиясының маңыздылығын асыра түсуде. Яғни аудармашы жұмысын жалпыға бірдей қолданылатын клишелер мен шаблондардың аудармасын оған таныс тақырыпта немесе тар шеңберде мамандандырылған терминологиямен жұмысқа негіздейді. Әрине, стандартты идиомалар мен сөз тіркестері көп кездесетін жағдайлар бар. Мысалы, сәлемдесу, қоштасу сөздері, алғыс айту, көңіл айту сияқты жағдайлар. Алайда, сәтті аудармаға қол жеткізудің негізгі кілті осы лингвистикалық құралдарды толық меңгеруде деу – қате түсінік [4, 142-б.].

Ықтималдық болжам – бұл ілеспе аударма барысында жүзеге асырылатын үдеріс. Бұл стратегияны жан-жақты меңгеру ілеспе аудармашыға өз ісінің нағыз маманы болуына септігін тигізеді. Оны қолдану артық сөздердің болуымен шартталған. Баяндаушының сөзінде артықшылық көп болған жағдайда ықтималдық болжам стратегиясын сәтті қолдану мүмкіндігі жоғары болады. Артық сөздер екі құрамдастан тұрады – қайталану және ақпарат компоненттерінің өзара байланысы.

Ықтималдық болжам лингвистикалық және экстралингвистикалық жолмен жүзеге асады. Лингвистикалық болжам кезінде сөздердің үйлесу ықтималдығы жоғары болатыны соншалық, тіпті ілеспе-аудармашы сөз құрылымының аяқталуын жүз пайызға дейін нақты болжамдай алады. Ал аудармашының аялық білімі оған экстралингвистикалық ықтималдық болжам жасап, ойды аяқтауға мүмкіндік береді [5, 266-б.].

Саяси дискурс аясындағы бейнематериалдарды қарастыру және саяси өкілдердің сөздеріне талдау жасау арқылы олардың аудиторияға әсер ету үшін қолданатын әдістері мен стратегияларын да меңгеруге болады. Осылайша ол ілеспе аударма барысында сөйлеушінің алдағы әрекетін, сөзін, интенциясын алдын-ала болжауға мүмкіндік береді. Мақала аясында қарастырылатын спикер: Хилари Клинтон – АҚШ Президенттігіне үміткер тұңғыш әйел адам. Хилари Клинтон сөзінде экспрессивті лексика және бұйрық райдағы сөйлемдер жиі кездеседі. (we need a Supreme Court that will stand up on behalf of women's rights – Бізге әйел құқықтарын қорғайтын Жоғары сот қажет.)

Спикер: I welcome you to the third and final presidential debates **between secretary of state Hillary Clinton and Donald J. Trump.**

Аудармашы: **Мемлекеттік хатшы Хилари Клинтон мен Дональд Трамп арасындағы үшінші және соңғы Президенттік дебатқа қош келдіңіздер.**

Бұл жерде дебат және оның қатысушылары жайында алдын-ала мағлұмат жинау арқылы экстралингвистикалық жолмен алдын-ала болжам жасауға мүмкіндік туды.

Спикер: Thank you very much Chris and thanks to UNLV **for hosting us.**

Аудармашы: Көп рахмет, Крис, және **бізді қабылдағаны үшін** Невада университетіне де көп рахмет.

Бұл жағдайда кезкелген спикер өз сөзін сәлемдесу және ұйымдастырушыларға алғыс айтудан бастайтынын ескере отырып, болжам жасалды [6, 127- б.].

Спикер: That's the way the constitution fundamentally should operate. **The President nominates and the Senate advises and consents or not.**

Аудармашы: Конституция дәл осындай жолмен жүзеге асырылады. **Президент үміткерді ұсынады, ал конгресс бекітеді немесе бекітпейді.**

Бұл жағдайда дебатта қойылатын мүмкін сұрақтар қатарын алдын-ала қарастырған аудармашы АҚШ-тағы сот құрылымы туралы да ақпарат жинайды. Себебі, Жоғары сот мәселесі – президенттік дебат кезінде міндетті түрде талқыланатын мәселелердің бірі болып табылады. Осылайша, АҚШ сот құрылымы бойынша ақпараттанған аудармашы, оның құрылымын спикер айтпастан бұрын ықтималды болжам арқылы аударды.

Спикер: Donald has said **he is in favor of defunding planned parenthood.**

Аудармашы: Дональд **отбасын жоспарлау орталығын қаржыландыруды тоқтату туралы** айтты.

Бұл жағдайда «Donald has said», яғни, «Дональд айтты» деген сөз тіркесін естіп, қарсыласының бұл тақырыпқа байланысты не айтқанын еске түсіріп, сөйлемді алдын-ала аяқтауға мүмкіндік туады.

Спикер: Donald has said **he is in favor of defunding planned parenthood.** I will defend **planned parenthood.** I will defend **planned parenthood.**

Аудармашы: Дональд **отбасын жоспарлауды қаржыландыруды тоқтату туралы** айтты. Ал мен **отбасын жоспарлау орталығын** қорғайтын боламын.

Бұл орайда алдыңғы сөйлемге негізделе отырып, лингвистикалық ықтималдық болжамды жүзеге асыруға болады.

Спикер: I will defend planned parenthood. I will defend Roe v. Wade and I will defend women's rights.

Аудармашы: Мен отбасын жоспарлау орталығын, «Рой Уэйдке қарсы» ісін және әйел адамдардың құқығын қорғайтын боламын.

Бұл жағдайда осы тақырыпта айтылатын тақырыпшалар қатарын, сонымен қатар автордың бұл мәселелерге көзқарасын ескере отырып, ықтималдық болжам стратегиясы қолданылды.

Әрине, ілеспе аударма – ол экстремалды жағдайда жүзеге асырылатын аударма және тіпті стратегияларды қолданған жағдайда да

қателік кетуі мүмкін. Стратегияларды дұрыс қолдануға да тәжірибе қажет. Байқағанымыздай, бұл мақалада көрсетілген мысалдарда көбінде экстралингвистикалық ықтималды болжам стратегиясы жүзеге асырылды. Ол ілеспе аудармашының тақырыпты, спикерді алдын-ала зерттеп, қарастырған аялық және тематикалық білімге негізделді. Ал бұл орайда, мысалға дебат немесе спикер туралы білгені, ақпараты жоқ аудармашының ықтималдық болжам жасау барысында қателік жасауы да әбден мүмкін. Бұдан шығатын қорытынды: әрбір аудармашының қоғамдық-саяси дискурс барысында ықтималдық болжам жасауға мүмкіндігі бар. Әсіресе, болжамды экстралингвистикалық деңгейде жүзеге асыру өте тиімді.

Шет тілін жетік меңгеру және әлемді тануы (аялық білім, тематикалық білім) - бір уақытта тыңдай отырып сөйлеуге, стресті жағдайларды жеңуге, екі жаққа бірдей назар аударуға, аударма отырып бейтарап ұстанымда болып, өзін-өзі бақылауға қабілетті ілеспе-аудармашы қызметінде өте маңызды екенін атап өткен жөн.

ӘДЕБИЕТ

- 1 Комиссаров В.Н. Теория перевода (лингвистические аспекты). Уч. для институтов и факультетов ин.яз. – М.: Высш. шк., 1990. – 253 с.
- 2 Ермолаева М.Б. Приемы и стратегии синхронного перевода. – М., 2004. – 37 с.
- 3 Илюхин В.М. Стратегии в синхронном переводе: дисс. ... к.ф.н. – М., 2001. – 199 с.
- 4 Тюленев С.В. Теория перевода: Учеб. пособие – М.: Гардарики, 2004. – 280 с.
- 5 Гарбовский Н.К. Теория перевода. – М.: изд. МГУ, 2004. – 544 б.
- 6 Петренко К., Чужакин А. Мир перевода. – М., 2001. – 216 с.

ОСОБЕННОСТИ ПРИМЕНЕНИЯ СТРАТЕГИИ ВЕРОЯТНОСТНОГО ПРОГНОЗИРОВАНИЯ ВО ВРЕМЯ СИНХРОННОГО ПЕРЕВОДА

(по материалам выступлений Х.Клинтон на президентских дебатах)

Нысанбаева Ж.Н.¹

- ¹ магистрант 2 к., спец. 6M020700 – переводческое дело, синхронист-переводчик
КазУМОиМЯ им. Абылай хана, Алматы Казахстан
e-mail: zhibek.nyssanbayeva@mail.ru

Рассматривается применение стратегии вероятностного прогнозирования в синхронном переводе общественно-политического дискурса на основе материалов выступлений Хилари Клинтон в период президентских дебатов в США.

Ключевые слова: синхронный перевод, дебаты, дискурс, стратегия вероятностного прогнозирования.

Статья поступила 15. 11. 2017 г.

THE TRANSCULTURAL THINKING TRANSLATOR

Syzdykbayev N.A.¹

¹candidate of philological sciences, associate professor,
Ablai Khan KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
e-mail: siznur@mail.ru

The article attempts to differentiate the process of describing the difficulties of translation arising as a consequence of the actual linguistic reasons, difficulties, which have sociolinguistic nature, and the difficulties of a very special poetics.

Keywords: interliterary communication, transcultural, cross-cultural thinking, types of difficulties of literary translation.

УДК 81.25

МРНТИ 16.31.41

ТРАНСКУЛЬТУРНОЕ МЫШЛЕНИЕ ПЕРЕВОДЧИКА

Сыздыкбаев Н.А.¹

¹к.ф.н., доцент КазУМОиМЯ им. Абылай хана
Алматы, Казахстан, e-mail: siznur@mail.ru

В статье предпринята попытка разграничить в процессе описания трудности перевода, возникающие как следствие собственно языковых причин, трудности, имеющие социолингвистическую природу, а также трудности, совершенно особенного характера, связанные со своеобразием поэтики писателей.

Ключевые слова: межлитературная коммуникация, транскультура, кросскультурное мышление, типы трудностей художественного перевода.

Мировое культурное развитие немислимо без переводной литературы и творческая роль переводчика составляет органическую часть его общечеловеческой и гражданской роли. Исходным пунктом для рассуждений о значении перевода в жизни общества должна быть мысль о его связующей роли. Свидетельство такого понимания в глубоко философском смысле дошли до нас из времен глубокой древности еще из библейской легенды о вавилонском столпотворении. «На всей земле был один язык и одно наречие и Бог, для того, чтобы помешать людям довести до конца задуманное ими в их гордыне дело – выстроить город – башню до самых небес – «смешал язык всей земли» [1]. Связь между людьми была разрушена и строить вместе они уже не могли: «И рассеял их Господь оттуда по всей земле; и они перестали понимать друг друга» [1]. Но понимать друг друга было жизненно необходимо и первыми переводчиками были двуязычные люди, так называемые толмачи. В толковом словаре Ожегова дается следующее определение слову толмач: «Толмач – переводчик во время беседы, переговоров» [2, с.801]. В силу не разработанности основ перевода, они по всей вероятности занимались переводом на лексико-семантическом уровне. Намного позже стали переводить художественную литературу, так как это требовало

умения воссоздавать образный мир произведения. И для того, чтобы произведение стало функционировать как произведение искусства, переводчик должен был, как бы повторить творческий процесс его создания. Оно должно возродиться на другом языке заново только силою таланта переводчика. И этот процесс возрождения, исследование этого процесса должны стать основной задачей современных переводчиков. «Переводчик, – пишет К.И. Чуковский, – это художник, мастер слова, соучастник творческой работы того автора, которого он переводит. Он такой же служитель искусства, как актер, ваятель и живописец. Текст подлинника служит ему материалом для его сложного и часто вдохновенного творчества» [3, с. 24]. Естественно, успех переводной книги зависит от переводчика, его таланта, от того насколько полно и точно сумел он передать авторскую идею и своеобразие художественного стиля писателя. Если ему не удалось передать все своеобразие и тонкости авторской манеры, то перевод обречен на провал, он будет востребован только в пределах национальной культуры и только в оригинале.

Следует отметить, что в настоящее время в отечественной филологической науке ослаблено внимание к исследованию такой важной отрасли как перевод в целом, и в частности художественный перевод. Не должным образом изучаются функции перевода в развитии художественного типа сознания, являющегося основным моментом выявления генезиса и эволюционной динамики литературного процесса, не уделяется внимания проблеме роли перевода в художественном сознании писателя-переводчика, проблеме индивидуальности переводчика, которые связаны не только с лингвистическим, но в большей степени с художественным направлением.

Общеизвестно, что художественный перевод, занимает одну из ключевых позиций в межлитературной коммуникации. И, сегодня, в век нового мышления ведущей тенденцией в области переводоведения продолжает оставаться стремление к единству знания, к интеграции национальных литератур в мировой межлитературный процесс. Как особый вид межъязыковой коммуникации перевод издавна служил не только контакту между различными народами, но и взаимовлиянию и взаимообогащению разных этнокультур. Если перевод вообще – это своеобразный мост, связывающий национальные духовные миры с мировой духовностью, то художественный перевод – это, в первую очередь, самобытное искусство, где без «проявления творческой индивидуальности, которое принимает в переводе несколько иную форму, чем в оригинальном творчестве, обойтись трудно, так как то, что является индивидуальным своеобразием художественного произведения, может быть воссоздано через индивидуальное же» [4, с. 219], но уже

через индивидуальное воспринимающего сознания переводчика.

В истории каждой страны искусство перевода развивалось и развивается, опираясь на национальные традиции отношения к «иному», «чужому», в результате чего эволюционирует духовная культура народа-получателя и изменяется пространство бытия первоисточника.

Бурное развитие процессов «коммуникации без границ» и глобализации сделали XX век «веком перевода» [5, с. 118]. Сочетание в этом веке двух противоречащих друг другу тенденций – поиска новых путей этнической самоидентификации и острого интереса к совсем далекому, другому, экзотическому – принципиально изменило роль перевода в мировой культуре. Перевод способствует как внешнему, так и внутреннему обогащению языка, литературы, мышления в целом. Вследствие этого исследователи зачастую говорят о переводе как сочетающем в себе «внешнеконтактную и внутриконтантную» функции [6, с. 128].

Выбор переводчиком произведения зависит от целей и задач, которые он ставит перед собой. Простейшей ознакомительно-информационной задачей считалась передача (пересказ) фабулы произведения. При таком подходе перевод не был специально нацелен на воссоздание художественных особенностей оригинала. Но даже на этом этапе уже проявлялись «межкультурные различия», искажающие понимание произведения читателями перевода. Различия системы ценностей и культурных традиций, запечатленных в языке оригинала и языке перевода, препятствовали пониманию смысла поступков и особенностей поведения героев, так как переводчик лишь механически воспроизводил события, а воспринимающие, далекие от знания специфики национальных обычаев, образа жизни и языка, отраженных в оригинале, понимали и трактовали их не адекватно. Известный теоретик и практик перевода Н.В.Владимирова отмечает: «... воссоздавая конкретное произведение конкретного автора, переводчик воспроизводит его национальное и индивидуальное своеобразие и неповторимость» [4, с. 209]. Способность добиться этого является показателем качества переведенного произведения, т.к. перевод должен сохранить поэтические особенности, национальную самобытность и авторскую индивидуальность первоисточника.

При переводе происходит проникновение одной культуры в совершенно другую национальную культурную среду, возникает своего рода «диалог культур». По точному замечанию М.Бубера: «Границы возможности диалога – это границы проникновения» [7, с. 99-101]. Известно высказывание Л.Аннинского за «круглым столом» «Литературной учебы» в 1982 г. о писателях-билингвах: «Нерусские

писатели не просто используют язык, они активно на него воздействуют, они его тоже, в свою очередь, окрашивают, интонируют, обогащают. Факт обращения писателя к тому или иному языку есть акция глубоко творческая» [8, с.110]. Эту мысль продолжил Т.Пулатов: «И русский язык, называя и выражая жизнь другой нации, другого народа, «пропуская» через себя язык этого народа благодаря творчеству писателя, обогащает не только свой словарь, свою лексику, но и сферу своей жизни» [8, с. 97]. Если в процессе работы автор изначально существует в пространстве своего произведения, своих персонажей, то переводчик должен, прежде всего, подвергнуть это пространство анализу и лишь потом переходить к его воссозданию. Лишь соблюдая этот принцип, переводчик получает возможность не только интуитивно, но и рационально контролировать уровень адекватности оригинала и перевода. Как это ни парадоксально, но количество трудностей, связанных с несоответствиями, расхождениями и прямыми несходствами картин мира, отраженных в близкородственных и разносистемных языках, не только не сокращается, но явно возрастает. Это хорошо прослеживается на материале современных национальных писателей. Например, язык оригинала может быть чрезвычайно далек от языка перевода и по групповой принадлежности, и по образу жизни его носителей. Но именно это не только позволяет увидеть закономерно предполагаемые сложности, возникающие при переводе с русского языка, например на казахский, но и служит ярким фоном, на котором отчетливо прослеживаются проблемы, возникающие при контакте двух языков в процессе перевода.

Исследователи отмечают, что общие проблемы современного перевода и, останавливаясь особо на вопросах перевода с русского на казахский, указывают на ряд недочетов, имеющих в переводоведении и влияющих на уровень мастерства перевода. В частности: «не изучаются функции перевода в развитии художественного типа сознания, являющегося основным моментом выявления генезиса и эволюционной динамики литературного процесса, не проявляется интерес к проблеме роли перевода в художественном сознании писателей-переводчиков, проблем индивидуальности переводчика, которые связаны не только с лингвостилистическим, но и в главной своей части с художественным направлением» [4, с.262]. Подобные проблемы, как нам кажется, обусловлены тем, что при определении статуса переводоведения недостаточно учитывалась его безусловная и глубинная связь с литературоведением. Эти же проблемы поднимались переводоведами и неоднократно обсуждались как филологами-теоретиками, так и практиками-переводчиками на страницах научных

журналов, конференциях и симпозиумах, посвященных теории и практике перевода.

Обращение большинства национальных писателей второй половины XX века к русскому языку как средству воплощения инациональных реалий и основе синтеза восточной и западной ментальности стало крупнейшим их художественным достижением, и это единодушно отмечали практически все исследовавшие творчество писателей-билингвов. Подобный тип воплощения инациональных реалий был новым для литературы того времени, он во многом predetermined популярность их произведений за пределами советского, а потом и постсоветского пространства. В одном из интервью Ч.Айтматова спросили:

– Как Вы относитесь к переводам своих книг?

Он ответил:

«Перевод – еще один процесс, который переживает то или иное произведение, но как бы то ни было – это сложное дело. Каждый язык существует сам по себе, имеет свои достоинства и нюансы, и у каждого языка есть свои ресурсы. У меня есть переводчик на немецкий язык, который уже лет 15 или больше постоянно занимается переводом. У него прекрасный русский язык, немецкий – соответственно. Иногда мы с ним обмениваемся мнениями. Он мне говорит: «В каких-то местах я даже превышаю то, что есть в оригинале» [9]. Насчет переводов он говорил... «Это общемировая практика. Она должна развиваться, мы должны переводить всю мировую литературу, нас должны переводить. В этом плане я не сетую на судьбу. Многие, почти все мои произведения переведены, я вхожу в первую десятку самых переводимых авторов мира – 150 с лишним языков» [9].

В передаче идейного содержания переводчики, в первую очередь, должны исходить из целостного образа текста, из общего характера художественной ткани произведения. Такой подход позволяет определить степени свободы при сохранении верности подлиннику. В переводе важно передать и смысл, и стилистику текста. На это в свое время призывал обращать внимание замечательный лингвист, известный переводчик памятников средневековой грузинской и армянской литературы Н.Я.Март. В частности, он отмечал, что «в переводе, – мы в точности передаем на русский язык смысл, а не слова, стараясь не поддаваться тому ложному взгляду, по которому под точностью подразумевают буквальность перевода, уродующую и даже совсем затемняющую то, что желал выразить автор в оригинале; если где была возможность соединить точность с буквальностью, то мы, конечно, делали это охотно» [10, с. 95].

Точность воссоздания образно-философского смысла достигается тем, что переводчик должен сочетать почти буквальную передачу содержания с воссозданием стилистического рисунка авторской фразы, сохранив при этом естественность и экспрессивность синтаксиса родного языка. Вероятно подобная возможность возникает благодаря тому, что текст автора-билингва принадлежит мастеру, для которого тюркоязычие и тюркоязычные картины мира также естественны, как и русскоязычие и русская картина мира. Поэтому в тех случаях, когда переводчикам удается нащупать пусть даже очень скрытые черты тюркоязычного универсума в оригинале, переводы обретают особую свободу и креативность, а обычно несочетающиеся принципы буквального и смыслового перевода оказываются способными к взаимодействию.

Успешное языковое взаимодействие обосновывается и поддерживается тем, что философские проблемы добра и зла, жизни и смерти, образующие основу идейного содержания произведений национальных писателей, представляют собой сложные системы, в которых присутствуют и наднациональные, универсальные, и национально специфические элементы, что позволяет наводить мосты между национальным мышлением переводчиков и синтетическим кросскультурным мышлением писателя.

Находя в родных языках необходимые ресурсы, переводчики обычно прививают своим национальным литературам всю мощь, синкретизм и многомерность авторского слова. Это умение найти в родном языке слово, тип эстетической образности, соответствующие первоисточнику, отличало манеру выдающихся казахских переводчиков начала XX столетия, создавших свои национальные школы художественного перевода. Эту традицию продолжают молодые, талантливые и перспективные интерпретаторы современной мировой классики.

Таким образом, кросскультурное мышление на сегодняшний день – свойство очень редкое и индивидуальное, смоделировать его у человека, если он монолингв, практически очень сложно. Однако общепринятых способов воссоздания подобного приема при переводе основного текста на другой язык еще не существует, а большинство переводчиков, даже очень высокого класса, кросскультурным мышлением еще не обладают, поскольку само явление кросскультурности стало осознаваться совсем недавно, когда оно выделилось на фоне других форм взаимодействия культур, литератур и языков.

ЛИТЕРАТУРА

1 Происхождение языка / Тайны происхождения. – Режим доступа URL: <http://www.telenir.net> – (дата обращения 03.11.2017).

2 Ожегов С.И., Шведова Н.Ю. Толковый словарь русского языка. – М.: ООО «ИТИ Технологии», 2006. – 944 с.

3 Чуковский К.И. Принципы художественного перевода. – СПб., 1920. – С. 24.

4 Владимирова Н.В. Развитие узбекской прозы XX века и вопросы художественного перевода. – Т.: Фан, 2011. – 336 с.

5 Он войдет в генетическую память не только нации, но и всего рода. – Режим доступа: [aytmатов.com/index.php?option... article...2012-12-12](http://aytmатов.com/index.php?option=com_content&view=article&id=2012-12-12) – (дата обращения 03.11.2017).

6 Дюришин Д. Теория сравнительного изучения литератур. – М.: Прогресс, 1979. – 320 с.

7 Бубер М. Мыслители XX в. Диалог // Бубер М. Два образа веры. – М.: Республика, 1995. – С. 99-101.

8 Литературная учеба. - 1982. - № 6. – С. 91.

9 Айтматов Ч. Мне есть еще что сказать читателям. – Режим доступа? – (дата обращения 03.11.2017).

10 Михалков В.А. Николай Яковлевич Марр. – М.-Л., 1948. – С. 95.

АУДАРМАШЫНЫҢ ТРАНСМӘДЕНИЕТТІК ОЙЛАУЫ

Сыздықбаев Н.А.¹

¹филол.ғылымдары кандидаты, доцент
Абылай хан атындағы ҚазХК және ӨТУ,
Алматы, Қазақстан, e-mail: siznur@mail.ru

Мақалада аударма процесінің қиындықтарын сипаттау және оларды ажыратып көрсету көзде тұтылған. Өзіндік тілдік себептері туындайтын салдары ретіндегі қиындықтардың әлеуметтік лингвистикалық табиғатын, сондай-ақ жазушы шығармашылығының поэтикалық ерекшелігімен байланысты өзгеше сипаттары қарастырылған.

Тірек сөздер: әдебиет аралық коммуникация, трансмәдениеттік, кроссмәдениеттік ойлау, көркем аударма қиындықтарының түрлері.

Статья поступила 05. 12. 2017 г.

THE ROLE OF TRANSLATOR IN TRANSLATION OF EMOTIVE LEXIS

Utegenova K.Ch¹.

¹Undergraduate of Ablaikhan, KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
e-mail: kamilek2008@mail.ru

The article analyzes the use of emotive vocabulary, presented in the translation of Boris Zakhoder's novel "Alice's adventures in wonderland" by Lewis Carroll. Selected translational transformations in the transmission of emotive lexemes. It is argued that for the correct application of translation transformations, it is necessary that the translator equally possess both the source and the target cultures.

Keywords: emotional vocabulary, emotiveness, linguistic personality of an interpreter, translation transformations.

ӘӨЖ 327
ҒТАМА 16.31.41

ЭМОТИВТІ ЛЕКСИКАНЫ АУДАРУ БАРЫСЫНДА АУДАРМАШЫНЫҢ РӨЛІ

Утегенова К.Ч.¹

¹Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ магистранты,
Алматы, Қазақстан, e-mail: kamilek2008@mail.ru

Мақалада Льюис Кэрроллдың «Alice's adventures in wonderland» романын Борис Заходер орыс тіліне аудару барысында қолданған эмотивті лексикасы зерттелген. Эмоциялық лексемаларды аударуда орын алған аудармашылық трансформациялар көрсетілген. Аударма трансформацияларын дұрыс қолдану үшін аудармашы екі мәдениетті де жетік білуі тиіс деген қорытынды анықталды.

Тірек сөздер: эмотивті лексика, эмотивтік, аудармашының лингвистикалық тұлғасы, аударма трансформациялары.

XIX ғасырдың басында В. фон Гумбольдт адамның сөйлеу тілі сезімге толы екенін айтты. Қазіргі уақытта лингвистика қайтадан оның қалдырған іліміне сүйенді, яғни ол тілді адам табиғатымен тығыз байланыста үйренуге шақырды. Барлығымыз әрдайым түрлі эмоцияларды сезінеміз: қуаныш, қайғы, мұңаю және т.б. Эмоциялар бір-бірімізді жақсы түсінуге көмектеседі. Түрлі келген ұлттар бір-бірінің мимикасын және вербалды ымын жақсы тауып біледі. Түрлі мәдениеттер әртүрлі эмоцияларды әртүрлі қабылдайды, мұңайды және тағы басқа жеке эмоцияларға әлеуметтік түйін береді, бұл тәрбие мен әлеуметтендіруге әсер етеді және бұл өз кезегінде әлем түсініктеріне, әлеуметтік ұйымға және белгілі бір элементтердің семантикалық эмоционалдық лексика мәнінің құрылымы шеңберінде іске асуына әсер етеді. Эмоционалдық сала адамның ең күрделі жүйесі болып табылады. Сондықтан эмоциялар саласы физиологтар мен психологтардың көзқарасынан ғана емес, сонымен қатар тіл мамандарының көзқарасынан терең және егжей-тегжейлі зерттеуді талап етеді. Тіл мамандары үшін сөйлеушінің сезімдерін білдіру және тыңдаушылардың эмоционалдық саласына әсер ету үшін қолданылатын тіл құралдары қызықтырады. Көркем әдебиет мәтіндері ең алдымен адам эмоцияларымен және сезімдерімен тығыз байланысты. Эмоциялық лексиканы зерттеу өте қызықты, өйткені адамның сезімдері, құмарлықтары, эмоцияларының және олардың күшінің шынайы табиғаты ішкі әлемнен сыртқа шыққанда, яғни сөз арқасында пайда болатын нысанда танылады. Көркем әдебиет шығармаларының кейіпкерлерінің эмоциялары ерекше психологиялық шындық болып табылады. Филологтар бірауыздан айтылған сөз бен мәтіндердің эмоциялық мазмұнын шет тіліне толықтай және жеткілікті түрде жеткізу жолының жоқтығына назар аударды. Соңғы жағдай көбіне көркем әдебиет туындыларының аудармасы ең қиын екенін,

«сөзді тастап кету» тәсілі көп қолданылатынын көрсетеді. Көркем аударма саласындағы қазіргі жағдайға келетін болсақ, атап айтқанда, қазіргі заманғы ағылшын және американдық жазушылардың көптеген туындыларын орыс тіліне аудару - сапалы аудармаларға тән, яғни екі тілмен дұрыс жұмыс жасау заңдылықтар үлгісін табуды талап етеді. А.А. Бурукинаның айтуынша, «тілден тілге аудару - бұл менталитеттің өзгеруі болым табылады» [1, 8-9-бб.]. Сондықтан аудармашының осындағы рөлі мәселесі адамзат білімінің жалпы ғылыми саласында, әсіресе мәдениетаралық қарым-қатынас саласында ерекше қызығушылық тудырады. Зерттеудің ғылыми жаңалығы мынада, Льюис Кэрроллдың «Alice's adventures in wonderland» шығармасында эмоциялық лексиканы жіктеу, сондай-ақ бұл лексиканы орыс тіліне аударуды қарастырып, талдау. Сондықтан, автордың көп қырлы шығармашылығын талдай отырып, лексикалық аспектілеріне назар аударамыз және В. И. Шаховский ұсынғандай эмоциялардың жіктелуіне сәйкес эмоционалдық лексиканы жіктеуді қажет деп есептейміз, яғни эмоцияларды сипаттайтын және эмоцияларды білдіретін [6, 54-б.]. Зерттеу материалы ретінде Льюис Кэрроллдың «Alice's adventures in wonderland» романыны алынды [5]. Американдық ғалым К.Изардтың [2, 51-б.] эмоцияларының жіктелуін қолдана отырып, «Alice's adventures in wonderland» жұмысында ең жиі кездесетін эмоцияларды таптық, олар негізінен жақсы эмоциялар, атап айтқанда: «таңдану» (4810), «қызығушылық» (3587), «түсінбеушілік» (656), «таңқаларлық» (4290), қорқыныш (641), наразылық (411), ашулану (629), қуаныш (875), ұят (127).

И. Шаховскийдің эмоциялардың жіктелуі бойынша эмоциялық лексиканы талдау барысында Льюис Кэрроллдың романында айтарлықтай эмоцияны білдіретін сөздік қорлар арасында басым болып табылатын эмоцияны «таңдану» деп белгілеуге болады, бірақ, сонымен қатар, ашудың, қорқыныштың және түсінбеушілік эмоциясы да кездеседі:

- *Oh dear! Oh dear! I shall be late!* [5, 5-б.].

- **Құдайым-ау! Құдайым-ау!** Мен кешігетін болдым!

Құдайым-ау! Құдайым-ау! Сөзінен қобалжу, қорқыныш сияқты сезімдер көрінеді. Бұл жерде романның сюжетіне сәйкес кейіпкер қорқыныш сезімін сезініп отыр, себебі ол жиналысқа кешігіп барады.

- **I'm sure I shan't be able! I shall be a great deal too far off to trouble myself about you** [5, 12-б.],

- **Бұл менің қолымнан келмейді!** Сендерге қарамаймын да, өз күндеріңді өздерің көріңдер

Ал романның мына кескінінде ашу, ыза, қанағаттандырылмаушылық сезімі бейнеленген. Сюжет бойынша Алиса өз аяқ киімінің бауын

шеше алмай ызаланып отыр.

- **Dear, dear! How queer everything is to-day!** And yesterday things went on just as usual. **I wonder** if I've been changed in the night? **Let me think:** was I the same when I got up this morning? I almost think I can remember feeling **a little different**. But if I'm not the same, the next question is, **Who in the world am I?** [5, 19-б.].

- **Құдай! Құдай! Не деген күн еді?** Кеше ғана бәрі әдеттегідей еді. Мүмкін мен өзім де өзгерген шығармын, **О, құдайым! Сабыр, сабыр,** таң ертен тұрғанда мен өзім болдым ба, әлде? Менің ойымша, мен өзімді сәл **өзгеше сезінемін**. Дегенмен, солай болса, мен **Мен болмасам, кіммін?**

Романның осы кескінінде таңдану сезімі «**Dear, dear! How queer everything is to-day!**», «**I wonder**», «**Who in the world am I?**» сөз тіркестері мен сөйлемдерден анық көрініп отыр. Бұл жерде Алиса не болып жатқанын түсінбей, бұл оның түсі ма әлде өңі ме екенін түсінбей таңданып жатыр.

Эмоцияларды сипаттайтын лексика ішінде «ашулану», «қорқыныш», «қайғы-қасірет» «Five and Seven said nothing, but looked at Two. Two began in a low voice, 'Why the fact is, you see, Miss, this here ought to have been a RED rose-tree, and we put a white one in by mistake; and if the Queen was to find it out, we should all have **our heads cut off**, you know. So you see, Miss, we're doing our best, afore she comes, to--' At this moment Five, who had been anxiously looking across the garden, called out '**The Queen! The Queen!**' and the three gardeners instantly threw themselves **flat upon their faces**» сияқты теріс эмоцияларды сипаттайтын лексемалар басым [5, 115-б.]. Бұл эмоциялар, ең алдымен, кейіпкердің сыртқы өзгерістерімен немесе оның іс-әрекеттері арқылы сипатталады. Мысалы,

- **our heads cut off**
- Басын кесіп алу
- **The Queen! The Queen!**
- Ханшайым! Ханшайым!
- **flat upon their faces**
- Бастарын жерге иіп, сәлем берді

Осында, сюжет бойынша ойын карталарының Ханшайымнан қатты қорқатынын көре аламыз. Әрине, себебі ол кез келген нәрсе үшін бастарын шауып алады.

Льюис Кэрроллдың эмоцияларын білдіретін сөздік қор кейіпкерлер арасындағы диалог пен сөйлейтін сөздерді қолдану арқылы бейнеленеді. Мұнда «таңдану», «қызығушылық» және «түсінбеушілік» сияқты эмоциялар да басым: «**Oh, my dear!**» - «О, Құдайым!». «'**That's none of YOUR business, Two!**» - «Бұл сенің жұмысың емес, Екілік!» [5,

120-б.]. Тағы атап өтетін жайт, «ұят», «қуаныш», «қызығушылық» және «кінә» жалпы Льюис Кэрролл үшін тән емес. Сонымен бірге, бұл эмоциялар әлемнің эмоционалдық бейнесін қалыптастыруға, эмоциялық мазмұнның берілуіне ықпал етеді. Льюис Кэрроллдың өмірі эмоцияларға, эмоционалдық сәтсіздікке және қуаныш пен қайғыға толы болғандықтан, бұл оның шығармаларында, оның ішінде ««Alice's adventures in wonderland»» романында көрініс тапты. Роман жазған кезде автордың эмоционалды жағдайын анықтап, түпнұсқадағы кейіпкерлердің эмоцияларын орыс тіліне аудару барысында аударма сәйкестігін анықтау міндетін қойдық. Зерттеу барысында аудармашы көбінесе лексикалық түрлендірулерді қолданғанын байқадық: грамматикалық түрлендірулер (28%) және ауыстыру (35,5%) алмастыру (44,8%) қолданды. Лексикалық түрлендірулер: жалпылау (10,9%) және антонимдік аударма (2,1%), сондай-ақ грамматикалық түрленулер: қосу амалы (45,36%) және алып тастау амалы (36,25%). Бір ғана мысалды қарастырсақ: 'You can't think how glad I am to see you again, you dear old thing!' said the Duchess, as she tucked her arm affectionately into Alice's, and they walked off together [5, 41-б.]. Ах ты, моя душечка-дорогушечка, ты себе не представляешь, как я рада снова видеть тебя! - сказала Герцогиня с чувством. Она нежно взяла Алису под руку, отвела ее в сторонку, и они пошли дальше вместе [4, 131-б.]. Бұл мысалда аудармашының қолданған трансформациялар жиыны көрсетілген, атап айтқанда, қосу, ауыстыру және нақтылау амалдары. Аудармашы «душечка-дорогушечка» сөзімен алмастырып қосты. «сказала Герцогиня с чувством» етістігін орыс тілінде әсерлеу үшін «с чувством» сөзін қосып аударды. Аудармашы түсінуге оңай болу үшін сөйлемді екіге бөліп аудару тәсілін қолданып аударды. Аудармашы бұл сөздерді экспрессивті мағынаны күшейту үшін әдейі таңдады. Осылайша, екі тіл құрылымындағы сәйкессіздіктер аудармада үлкен қиындықтар туғызатынын атап өткен жөн. Бұл қиындықтар өте кең ауқымда ауытқиды: жекелеген ауыспайтын элементтерден бастап бастапқы мәтінге дейін. Осындай проблемаларды шешу әртүрлі аударма түрлі трансформацияларды дұрыс таңдап қолдану арқылы жүзеге асады. Қазіргі заманғы аудармашылардың түпкі мақсаты - екі мәдениеттің ұлттық ерекшелігін, яғни мәдениетаралық коммуникацияның асимметриясын барынша азайту үшін оларды қолда бар құралдармен анықтау және дұрыс аударып, жеткізу» [3, 2-б.].

Льюис Кэрроллдың өмірі эмоцияларға, эмоционалдық сәтсіздікке және қуаныш пен қайғыға толы болғандықтан, бұл оның шығармаларында, оның ішінде ««Alice's adventures in wonderland»» романында көрініс тапты. Мәтіндегі олардың жиынтығы әңгіме дамып, әртүрлі жағдайларда кейіпкердің ішкі дүниесін көрсете отырып, басқа

тақырыптармен қарым-қатынаста өзгертін өзіндік жиын болып табылады. Эмоциялардың атауларын, олардың семантикалық және прагматикалық қасиеттерін жан-жақты қарастыру тілдің лексикалық-семантикалық жүйесінің бөлігі болып табылатын эмоциялық сөздік қорын толығымен түсіну үшін қажет.

ӘДЕБИЕТ

1. Бурукина О.А. Перевод в контексте современной когнитивной парадигмы // Вестник МГЛУ. Перевод как когнитивная деятельность. – 2003. – № 2. – С. 5–21.
2. Изард К. Психология эмоций. – СПб., 2000. – 464 с.
3. Кушникова Л. В. Языковая личность переводчика в сфере концепции переводческого пространства // Вестн. Перм. ун-та. Сер. Российская и зарубежная филология. – 2011. – С. 71–75.
4. Льюис, Кэрролл. Алиса в стране чудес / Перевод с англ. Б. Заходера. – OCR: Alex Mazor, 1990.
5. Alice's adventures in wonderland by Lewis Carroll // Volume One Publishing A Book Virtual Digital Editio. - Chicago, Illinois, 2000
6. Шаховский, В. И. Категоризация эмоций в лексико-семантической системе языка. – Изд. 2-е, испр. и доп. – М., 2008. – 208 с.

РОЛЬ ПЕРЕВОДЧИКА ПРИ ПЕРЕВОДЕ ЭМОТИВНОЙ ЛЕКСИКИ

Утегенова К.¹

¹Магистрант, КазУМОиМЯ им.Абылай хана,
Алматы, Казахстан, e-mail: kamilek2008@mail.ru

В статье анализируются особенности использования эмотивной лексики при переводе Б. Заходером романа Льюиса Кэрролла "Alice's adventures in wonderland". Проанализированы и выделены переводческие трансформации при передаче эмотивных лексем. Автор приходит к выводу, что переводчик в равной степени владел как исходной, так и переводящей культурами.

Ключевые слова: эмотивная лексика, эмотивность, языковая личность переводчика, переводческие трансформации.

Статья поступила 05. 12. 2017 г.

THE TYPES OF LEXICAL TRANSFORMATIONS FROM CHINESE INTO KAZAKH DURING THE SIMULTANEOUS INTERPRETATION

Utemissova A.U.¹

¹MA student, specialty «6M020700 - Translation Major» at Ablai Khan KazUIRandWL,
Almaty, Kazakhstan, e-mail: utemissovalmagul@mail.ru

This article investigates the types of lexical transformations strategy from Chinese into Kazakh languages during the simultaneous interpretation. Interpretation is an informational process, which means that the interpreter should render information transmitted as fully as possible. As we know Kazakh and Chinese belong to different language groups, different types of morphological structures, differ their grammatical and lexical aspects, so using the transformations during the interpretation is necessary. There are different approaches of

classification of interpreting transformation. Learning of types of transformation can help to improve the quality of interpretation.

Keywords: interpretation, lexical transformation, varies.

ӘӨЖ 81`25

ҒТАМА 16.31.41

ҚЫТАЙ ТІЛІНЕН ҚАЗАҚ ТІЛІНЕ ІЛЕСПЕ АУДАРМА БАРЫСЫНДАҒЫ ЛЕКСИКАЛЫҚ ТРАНСФОРМАЦИЯЛАУ ТӘСІЛДЕРІ

Утемисова А.У.¹

¹«6M020700 - Аударма ісі» мамандығының магистранты,
Абылайхан атындағы ҚазХК және ӘТУ,
Алматы, Қазақстан, e-mail: utemisovalmagul@mail.ru

Мақалада қытай тілінен қазақ тіліне ілеспе аударма барысындағы лексикалық трансформациялау тәсілдері қарастырылған. Аударма – бұл ақпараттық процесс, яғни аудармашы ақпаратты мүмкіндігінше толығымен жеткізу керек дегенді білдіреді. Баршамызға белгілі, қазақ тілі және қытай тілі әртүрлі тілдік топтарға және морфологиялық құрылымдарға жатады, сондықтан аударма жасау кезінде трансформацияларды қолдану қажеттілігі туындайды. Аударма трансформациясының классификациясына түрлі әдістер бар. Трансформациялардың түрлерін меңгеру аударманың сапасын жақсартуға септігін тигізе алады.

Тірек сөздер: аударма, лексикалық трансформация, түрлендіру.

Кезкелген аударма кезінде шет тілін жетік білу жеткілікті емес, сонымен қатар аударма жасаудың әдіс-тәсілдерін меңгеру өте маңызды. Өйткені тілді білу және аударма жасау, бұл – екі бөлек дүние.

Қазіргі жаһандану заманында мемлекеттер арасындағы дипломатиялық байланысты нығайту өте маңызды екені баршамызға аян. Осы орайда екі елді байланыстыратын аудармашылардың атқаратын қызметінің рөлі артпақ. Соның ішінде ілеспе аударманы ерекше атап өту керек.

Ілеспе аударма – бір тілде сөйлеген сөзді тыңдау арқылы сөйлеушімен бір уақытта екінші бір тілге ауызша аудару. Ілеспе аударма негізінен мемлекет және саяси басшылар кездесуі, келіссөздер, баспасөз мәслихаттарында, форумдарда, халықаралық жиындарда жүргізіледі.

Жалпы ілеспе аударма барысында ілеспе аудармашыға жүктелетін жауапкершілік өте үлкен болып табылады. Ілеспе аударма кезінде ең маңыздысы - ойды дәл, дұрыс жеткізу. Ал, дәлме-дәл аударманың болуы мүмкін емес, өйткені, тіпті, әр түрлі мәдениетті сөз етпегеннің өзінде олардың қарапайым ғана грамматикалық құрылымдары мен сөздік қорларында елеулі айырмашылықтар көп болады. Алайда, аударма кезінде аударманың түпнұсқамен адекватты болуы өте маңызды. Сондықтан да аударманың түпнұсқамен адекваттылығына қол жеткізу үшін аудармашыға жүктелетін міндеттердің бірі әртүрлі аудармалық трансформациялар жасау болып табылады. Аударматануда бұл

тақырыптың зерттелу аясы өте кең болғанымен, аталмыш зерттеулердің басым көшлігі жазбаша аударманы саралау арқылы жүргізілген.

Л.С. Бархударов айтқандай, аударма адекватты болуы үшін түпнұсқа мен аударма тілінің тілдік жүйелеріндегі айырмашылықтарға қарамастан, аудармашы аудармалық трансформацияларды жүзеге асыруы тиіс, тек сонда ғана аударма тілінің нормалары қатаң сақталып, түпнұсқа тіліндегі мазмұн аударма мәтінінде максималды түрде толыққанды беріледі [1, 190-б.]. А.Д.Швейцердің ойынша, «трансформация» термині аударматануда ауыспалы мағынада қолданылады [2, 118-б.]. Алайда Н.К.Гарбовский бұл пікірмен келіспейді, оның айтуы бойынша, аудармалық трансформация деп түпнұсқа тілінде де, аударма тілінде де бар изоморфтық (тілде қалыптасқан) бірліктерді қолданудан ауытқуды түсінеміз [2, 97-109-б.]. Негізінен аудармалық трансформация мәселесін зерттеуде Я.И.Рецкер үлкен үлес қосқан болатын.

Аудармадағы трансформация лингвистикалық теорияның маңызды бөлігі болып табылады. Я.И.Рецкер аудармалық трансформациялардың қолданылу өлшемі ретінде логикалық семантиканы негізге алады. Көп жағдайда трансформация, бұл сөздің сөздікте берілген мағынасын қолданудан бас тарту дегенді білдіреді. Бұл дегеніміз - логикалық ойлау тәсілін қолдана отырып, өзге тілдегі сөздің аударма тіліндегі баламасын табу [3, б.38].

Әртүрлі ғалымдардың жіктемесін саралай келе, лексикалық трансформациялардың мынадай түрлерін анықтадық: нақтылау немесе конкретизация, жалпылау немесе генерализация, айқындау немесе дифференциялау, шендестіре аудару немесе антонимдік аударма, транскрипциялау, транслитерациялау, калькалау, түсіндірме беру немесе экспликация, орын толтыру немесе компенсация, мағынаны дамыту немесе логикалық даму немесе модуляциялау, тұтас түрлендіру, сөздердің орын тәртібінің өзгеруі, қосу, түсіріп тастау, сөз таптары мен сөйлем мүшелерін ауыстыру.

Зерттеу жұмысымызға сараптама жүргізе келе, әрбір тәсілді мысалмен түсіндіре кетсек. Келесі мысалдар қытай тілінен қазақ тіліне ілеспе аударма кезінде қолданылатын лексикалық трансформациялар негізінде құралған.

Қосу тәсілі. Кейде түпнұсқа тілдегі құрылымы белгілі бір сөздің не элементтің айтылмай тұруы, көрінбей тұруы мүмкін. Ал аудармада сол элементті көрсетуге тура келетін жағдаяттар болады, осыған байланысты қосу тәсілі қолданылады.

我们的先辈以远见卓识，建立了联合国 - Ата-бабамыздың көрегендігінің арқасында БҰҰ құрылды.

70 年前，我们的先辈集各方智慧，制定了联合国宪章 - 70 жыл

бұрын, адамзаттың сан ғасырлық даналығын тоғыстыра отырып, БҰҰ-ның жарғысын қабылдады.

铭记历史，不是为了延续仇恨，而是要共同引以为戒- Біз тарихты жүрегімізде өшпенділік отын сақтау үшін емес, өткеннен сабақ алу үшін есте сақтаймыз.

Антонимдік аударма. Антонимдік аударма дегеніміз – түпнұсқадағы болымды мағынаны болымсыз түрмен я, керісінше, болымсыз мағынаны болымды түрмен жеткізу.

实现中国梦，离不开和平的国际环境和稳定的国际秩序，离不开各国人民的理解、支持、帮助- Халықаралық бейбітшілік пен тұрақтылық сақталып, бүкіл әлемде өзара түсіну, қолдау және көмек көрсету болғанда ғана Қытай халқының арманы орындалады.

Калькалау – бастапқы лексикалық бірліктердің құрылымын көшіре отырып, аударма тілінде қайта жаңа сөз немесе тұрақты тіркес жасау болып табылады.

世界的前途命运必须由各国共同掌握 – Әлемнің болашағын әрбір мемлекет құрастыруы керек. Дұрыс аударма: Әлемнің болашағын қалыптастыруда барлық мемлекет атсалысуы керек.

Түсіріп тастау. Түпнұсқа мзмұнына нұқсан келтірілмейтін жағдайда аударма үдерісінде түпнұсқадағы артық сөздерді тастап кету тәсілі. Аудару үстінде түпнұсқадағы мағыналық тұрғыдан басы артық сөздер, оларды алып тастаса да, мағына – мазұнды өзгеріске ұшыратпайтын, тым болмаса, нұқсан келтірмейтін сөздер түсіріліп тасталуы мүмкін [4, 98-б.].

经济全球化、社会信息化极大解放和发展了社会生产力- Экономикалық жақтағы жаһандану және ақпараттық қоғам әлеуметтік өнімділік күшін алға ілгерілетті.

解放和发展 – босату және дамыту → алға ілгерілету.

Лексикалық-семантикалық ауыстырулар - бастапқы лексикалық бірліктерін аударма тілінің бастапқы тілдің бірліктерімен мағыналық жағынан сәйкес келмейтін, бірақ белгілі бір логикалық қайта жасаудың көмегімен жасалынатын тәсіл. Мұндай ауыстыруларға негізінен конкретизация-нақтылау, генерализация-жалпылау және модуляция жатады.

Модуляция немесе мағыналық даму дегеніміз – бастапқы тілдің сөздері мен сөз тіркестерін аударма тіліндегі, яғни мағыналары логикалық түрде бастапқы тілдің бірліктеріне шығатын бірліктермен ауыстыру өте жиі аударма мен оригиналдың сәйкес келетін сөздерінің мағыналары себеп-салдарлық қатынасы байланыста болуы.

我不怪他们 – Мен оларды түсінемін. Мен оларды кінәламаймын, себебі, мен оларды түсінемін. Себеп-салдармен ауыстырылып отыр .

Нақтылау әдісі. Түпнұсқа тіліндегі кең мағыналы сөзді немесе сөз тіркесін аударма тілінің тар мағыналы сөзімен немесе сөз тіркесімен ауыстыру [5, 198-б.].

为了支持和平与稳定的世界,我提出创造一个创作大陆 – Әлемдік бейбітшілік пен тұрақтылықты қолдау мақсатында, жасампаздық құрлығын құруды ұсынамын.

创作大陆 – шығармашылық құрлығы → жасампаздық құрлығы. Соңғы кездері «жасампаздық» термині «шығармашылық» терминінің орнына көптеп қолданылып жүр. Алайда «жасампаздық» ұғымы «шығармашылық» ұғымымен салыстырғанда, тар мағыналы болып табылады. Шығармашылық процессін жасампаз (креативті) деп атауға болады, ол прагматикалық мақсатқа бағынышты болған кезінде, яғни нені, не үшін, қалай жасау керек екендігі белгілі болған кезде. Жасампаздық шығармашылықсыз пайда болуы мүмкін емес. Осылайша мұнда аталмыш сөз нақтылауды қажет етеді.

我们要继承和弘扬联合国宪章的宗旨和原则, 构建以合作共赢为核心的新型国际关系 – Біз БҰҰ-ның жарғысының мақсаты мен қағидаттарын ұстанып, өзара ұтымды ынтымақтастықты негізге ала ала отырып, халықаралық қатынастардың жаңа үлгісін құрастыруымыз керек.

核心 – «ядро» → негіз. Стилистикалық нормаға сай болу мақсатында берілген сөз нақтылауды қажет етеді.

Жалпылау әдісі. Түпнұсқа тіліндегі тар мағыналы сөзді немесе сөз тіркесін аударма тілінің тең мағыналы сөзімен немесе сөз тіркесімен ауыстыру [6, 198-б.].

有些行业取得了一定的进步, 但整体情况非常复杂 – Алға жылжығанымызға қарамастан экономикалық жағдайымыз өте нашар.

有些行业取得了一定的进步 – деген жалпылау әдісі арқылы *Алға жылжығанымызға қарамастан* деп аударылған.

Негізінен қытай және қазақ тіліндегі сөздердің логикалық мағына жағынан сәйкес келмейді. Бұл жағдай екі елдің мәдени тұрғыдан алғандағы ерекшеліктеріне тікелей байланысты.

Аударманың сапалы болуы аудармашының аялық, филологиялық біліміне және шығармашылық дарынына тікелей байланысты. Онымен қоса, ілеспе аудармашыға жүктелетін жауапкершілікте өте үлкен, сондықтан оның (ілеспе аудармашының) аталмыш қасиеттерінен тыс, эмоционалдық жағдайы да қалыпты болуы өте маңызды болып табылады.

ӘДЕБИЕТ

1 Бархударов Л.С. Язык и перевод (Вопросы общей и частной теории перевода). М.: «Междунар. отношения», 1975. – 240 с.

2 Швейцер А.Д. К вопросу о наиболее рациональной схеме синхронного перевода.

Тетради переводчика. – М., 1967.

3 Рецкер Я.И. Теория перевода и переводческая практика. – М., 1982.

4 Гурин И.В. Приемы речевой компрессии при синхронном переводе с русского языка на английский. – М., 2008.

5 Комиссаров В.Н. Современное переводоведение. – М., 1996.

6 中国主席习近平在联合国讲话. – 28.09.2015. – URL: <https://www.youtube.com/watch?v=UBPS63MK5yk>

ВИДЫ ЛЕКСИЧЕСКИХ ТРАНСФОРМАЦИЙ ПРИ КИТАЙСКО-КАЗАХСКОМ СИНХРОННОМ ПЕРЕВОДЕ

Утемисова А.У.¹

¹магистрант по специальности «6М020700-Переводческое дело»,
КазУМОиМЯ им. Абылай хана, Алматы, Казахстан,
e-mail: utemissovalmagul@mail.ru

Данная статья посвящена приемам лексических трансформаций при синхронном переводе с китайского языка на казахский язык. Перевод представляет собой информационный процесс, а это означает, что переводчик должен полностью передать информацию, насколько это возможно. Казахский и китайский языки принадлежат к разным языковым группам, к разным типам морфологической структуры, значительно отличаются в грамматическом и лексическом аспекте, поэтому использование трансформаций во время перевода является необходимым. Существуют различные подходы к классификации переводческих трансформаций. Изучение видов трансформации может способствовать улучшению качества перевода.

Ключевые слова: перевод, лексические трансформации, преобразования.

Статья поступила 05. 12. 2017 г.

UDC 85'25
IRSTI 17.09.91

XVII YÜZYILDA TURK-ISLAM EDEBİYATI

Prof. Dr. Houria Yekhlef¹

¹ Yabancı Diller ve Mesleki Kariyer Üniversitesi
Rektör Yardımcısı, e-mail: ydu2006@mail.ru

The article analyzes the works of prominent representatives of the Turkish Islamic literature XVI-XVII centuries. Ottoman literature had, for the most part, religious nature and was limited by the requirements of Islam. Its development greatly influenced the ancient traditions of Persian and Arabic literature Ottoman court poetry of the period (“Haq lyrics” Baki, “Ottoman Sappho” Myhr Khatun) is also a special, unique genre of Turkish literature. Features of Turkish literature - Availability rich folkloric tradition, which included, in particular, stories and anecdotes about Hodja Nasreddin, oral and written heroic epic recounting of the exploits of their ancestors.

Keywords: Ottoman literature, Turkish Islamic literature, Hodja Nasreddin, oral heroic epic.

Türk İslam Edebiyatı Türkler'in Müslüman olmasıyla başlamış, Türk devletleri sahasında dini-tasavvufi eserler aracılığıyla gelişip kurumlaşmıştır. Kurulan herbir Türk İslam devleti devrinde çok değerli temsilcilere ve mahsüllere sahip olmuştur. Karahanlı, Gazneli, Harezmsah, Timurlu, Çağatay, Altınorda, Selçuklu devletleri biryandan İslam'ın yayılıp kurumlaşmasına gayret gösterirken, diğer yandan İslam ilimlerinin, özellikle de tekke-tasavvuf edebiyatının öğrenilmesi ve gelişmesi için hertürlü desteği vermişlerdir.

XVII yüzyılda Osmanlı Devleti sahasında dini-tasavvufi edebiyat hem nesir hem de manzum türdeki mahsulleriyle en parlak devirlerinden birini yaşamıştır. Siyasi, idari ve askeri alanlarda önemli sıkıntıları olan ve gerileme sürecine giren Yüce Osmanlı Devleti [Devlet-i Aliye-i Osmaniye], ilim ve kültürde büyük canlılık ve gelişmişlik içerisindedir. XVII asra adını veren Katip Gelebi (1609-1657), meşhur gezgin Evliya Çelebi (doğ. 1611), Nefi (1575-1635), Nev'izade Atayi (1583-1635), Nabi (1642-1712), Şeyhülislam Yahya (1561-1644), Türk-İslam Edebiyatının bu asırdaki önde gelen isimlerindedir [1-4].

Bu asrın Türk edebiyatının en büyük şairlerine ve en değerli eserlerine sahip oluşunun önemli sebeplerinden biri, önceki asırda olduğu gibi, padişahların şairler olması, şaire ve şiire, ilim ve kültüre kıymet vermeleridir. Bir öteki neden ise, edebiyat üslûbunun Baki ve Fuzuli gibi, yeni üstatlarla temsil edilerek sürdürülmesidir.

Türk İslam edebiyatı, XVII. Yüzyılda manzum türlerinin herbirinde kendini geliştirmiştir Nev'izade Atayi mesnevi türünde yazarken, Nefi de kaside dalında klasik Türk şiirinin şaheserlerinden birini vermiştir. Şeyhülislam Yahya ise, gazel türünde çok değerli şiirler yazmıştır. Ancak bu asrın ikinci yarısının büyük şairi, nesir, gazel, kaside ve mesnevileri ile ünlüleşen Nabi'dir. Rubaide Azmizade Haleti ile, şiirleriyle büyük şöhrete kavuşmuş Şeyhülislam Bahai, Vecdi, Fehim ve Nail-i Kadim, Türk edebiyatının bu asırdaki üstatları olmuşlardır.

XVII. yüzyılın belirtilen şairleri klasik Türk şiirinin gelişmesine önemli katkıda bulunmuştur öz ve mana yüklü şiirlerini derin ruh alemleri ve engin hayal dünyalarıyla beslemişlerdir. Bu bağlamda Türk şiir üslûbunun, İran'da doğan ve Hindistan Türk sultanlıkları sahasında gelişen "*Sebk-i Hindi* "den etkilenmiş olduğu gözlenmiştir.

Çünkü bu dönem şiirlerinde anlam derin, geniş ve içiçedir. Hayal unsurları ise, bu derin ve geniş anlamı anlamak için en çok başvurulan kuvvettir, işte bu yeni anlayış şiire yeni içerikler-mazmunlar, anlamlar ve görünümeler getirmiştir. Dini- tasavvufi konular bu tür şiirlerin başlıca kaynağını meydana getirmiştir. Nabi'nin "Hayriye" isimli şiirinde XVII. asrın şiire ve şaire bakışı açıkça yer almaktadır:

Hikmet-amiz gerekdür eş'ar Ki meali ola irşada medar
Ab-ı hikmetle bulur neşv ü nema Gülşen-i şî'r riyaz-ı inşa
Söyleme si'ri tehi manadan Ağunı çekme balıksuz madan
Kokusuz laleye benzer o sühan
Ki ola lafzı tehi manadan

Hüsne sarf eyle sözi şair isen Halkı teshire çalış kadir isen

XVII. yüzyılda nesir alanında da büyük şahsiyetler görülmektedir Katip Çelebi, Evliya Çelebi gibi tanınmış üstatlar aracılığı ile Türk nesri kendini tanıtmaya ve geliştirme imkanı bulmuştur. Bilimsel anlayış ve yaklaşım, sözleri açık ve oturaklı kullanma bu yüzyıl nesrine hakim olan unsurlar olmuştur.

XVII. yüzyılda Türk İslam edebiyatının gelişmesine zenginleşmesine ve yaygınlaşımına etki eden bir başka çevre, halk şiiri ve şairleridir. Kuloğlu, Katibi, Kul Mustafa Gevheri, Karacaoğlan ve Aşık Ömer bu asırdaki Türk halk şiirinin en tanınmış temsilcilerindedir. Söz konusu şairler dini-ahlaki konuları şiirlerinde ustaca kullandıkları gibi, halkın milli ve manevi değerlerini öğrenmelerine de önemli katkıda bulunmuşlardır. Tıpkı İslam öncesi devirlerde Orta Asya'nın erenleri ve alperenleri gibi sazları ve sözlerinde, deyişleri ve aytışlarında Müslüman Türk halkının dini-ahlaki değerlerini terennüm etmişlerdir. Bu sebeptendir ki, hem halk hem de Saray tarafından sevilip takdir edilmişlerdir. Özellikle şair sultanların, sultan hanımların, şahzadelerin ve çelebilerin himayelerini görmüşler, büyük mükafatlarla taltif edilmişlerdir.

Bu devirde halk şairlerinin başarılı oldukları bir başka konu ise, halk şiirini divan tertip ederek klasik şiire yaklaşımlarıdır. Nitekim divan şairleri de halk şiiri yoluna yaklaşmaya çalışmışlardır.

XVII. yüzyıl Türk-İslam Edebiyatının belirtilen temel özelliklerini, manzum ve nesir türlerinden örnekler vererek ortaya koymayı uygun görüyoruz.

Nabi (1642-1712); asıl adı Yusuf olan Nabi, Urfa'da doğmuş ve 70 yaşlarında İstanbul'da ölmüştür. Belli bir süre Saray hizmetlerinde çalışmış; Sultan IV. Murat ve Saray erkanının iltifatına mazhar olmuştur.

Nabi hem nesir hem de manzum türünde eser vermiştir. Farsça ve Arapça'yı da çok iyi bildiği için bu iki dilde de eser vermiştir. Nabi'nin eserleri şunlardır:

Divan, Divançe (farsça), Hayriye, Hayrabad, Surname, Tercüme-i Hadis-i Erbain, TuhfetüT - Haremeyn, Zeyl-i Sıyer-i Veysi, Fetihname-i Kamanıçe, Münşeât.

Nabi şiirlerini hikmet, gazel, mesnevi ve kaside türlerinde yazmıştır. Şiirlerinde, nesrine göre sade ve edebi sanatlardan uzak bir dil kullanmıştır. Sultan IV. Murat'ı öven şiirlerinin yanında, dini ahlaki konuları ele alan şiirler de yazmıştır.

Karacaoğlan (1606-1679); XVII. yüzyılın en tanınmış halk şairidir. Bir saz şairi olarak çok gezmiş ve çok söylemiştir. Güneydoğu Türk oymaklarından olup Anadolu'nun birçok şehrini, Mısır ve Trablusgarp'ı gezip görmüştür. Hayatında geniş bir halk çevresinde yayılan şiirleri günümüze kadar gelmeyi başarmıştır.

Şiirlerinde aşka, hayata ve çeşitli güzelliklere yer veren Karacaoğlan gurbet, ayrılık, hasretlik ve vatan konularını da ustalıkla işlemiştir. Aşık olduğu sevgilisiyle birlikte zengin olup köşklerde ve saraylarda müreffeh bir yaşantı sürmek ise, nihayi emelidir.

Karacaoğlan gerçekten de bir aşk ve tabiat şairidir. Yaratılan ile Yaratan arasındaki ilişkilere şiirlerinde sıkça vurgu yapmıştır. Allah'tan dilek dilmeyi, istekte bulunmayı da ihmal etmemiştir. İşte bu özellikleriyle saz şairi Karacaoğlan'm şiirleri Türk İslam edebiyatının XVII. yüzyıldaki gelişim sürecine önemli katkıda bulunmuştur. Onun şiirlerinden bir örnek:

KOŞMA

Dinle sana bir nasihat edeyim
Hatırdan, gönülden geçici olma
Yiğitin başına bir iş gelince
Anı yad illere açıcı olma
Mecliste arif ol kelamı dinle
İl iki söylerse, sen birin söyle
Elinden geldikçe iyilik eyle
Hatıra dokunup yıkıcı olma.
Dokunur hatıra kendisin bilmez
Asilzadelerden hiç kemlik gelmez
Sen iyilik et de o zayi olmaz
Darılıp da başa kakıcı olma

İl ariftir yoklar senin bendini
Dağıtırlar tuzağını, fendinin
Alçaklarda otur gözet kendini
Kati yükseklerden uçucu olma
Muradım nasihat bunda söylemek
Size layık olan onu dinlemek
Sev, seni seveni zay(i) etme emek Sevenin sözünden geçici olma

Karacaoğlan söyler sözün başarur Aşkın deryasını boydan aşırur Seni her mecliste hacil düşürür Kötülerle konup göçücü olma Karacaoğlan

Aşık **Ömer** (öl. 1707); Anadolu‘nun Aydın ilinde yaşamış bir ailenin çocuğu olsa da, Ordu şehrinin şairlerinden sayılmıştır. Saz şairlerinin en meşhurlarındandır. Çok gezmiş ve çok görmüş bir şair olarak pekçok konuyu terennüm etmiştir. Klasik şairlerin etkisinde kalmış ve aruz vezniyle tevhitler, natlar yazmıştır. Ancak halk geleneğine bağlı olarak hece vezniyle yazdığı şiirlerinde daha çok başarılı olmuştur [5].

Onun şiirlerinden bir örnek:

Gel ey dilber kan eyleme

Seni kandan sakınırım Doğan aydan, esen yelden Seni gülden sakınırım

Habibim hışm ile bakma Ben kulun odlara yakma Yanağıma güller takma

Seni gülden sakınırım

Halden bilür haldaşım var Yoldan bilür yoldaşım var Bir küçücük kardaşım var Seni ondan sakınırım

Der ki Ömer ben bir kurdum Tazelendi eski derdim

Sen bir kuzu ben bir kurdum Seni benden sakınırım.

Aşık Ömer

Niyazi-i Mısri (1618-1694); asıl adı Mehmet olup Malatya‘da doğmuştur Medrese tahsilini tamamladıktan sonra bir süre canilerde vaazetmiştir. Mutasavvif bir şairdir ve Halveti şeyhi Hüseyin Efendi‘ye bağlanmıştır. Kahire‘de gördüğü bir rüya üzerine Bursa‘ya gelmiş; daha sonar Uşak, Kütahya, Elmalı ve Çalı dolaşmıştır. Birkaç kere de Bursa-Edirne arasında gidip gelmiştir. Bir ara Lodos‘a sürülmüşse de, affedilerek tekrar Bursa‘ya dönmüştür [6].

Mutasavvıf şair Niyazi-i Mısri 1694‘de Limni‘de ölmüştür.

Şiirlerinde Nesimi, Fuzuli ve Yunus Emre‘den etkilendiği görülen Niyazi-i Mısri‘nin eserleri şunlardır: Divan, Risaletü‘t-Tevhid, Şerh-i Esmâ-i Hüsna, Sure-i Yusuf Tefsiri, Fatiha Tefsiri.

Görüldüğü üzere, Niyazi-i Mısri tamamen dini konularda eser vermiştir.

İLÂHÎ

Bahr içinde katreyim Bahr oldu hayran bana Ferş içinde zerreyim Arş oldu seyran bana

Dost göründü çün ayan Kalmadı bir şey nihan Tufan olursa cihan Bir katre tufan bana

Surette nem var benim Sirettedir madenim Kopsa kıyamet bugün Gelmez perişan bana

Kaf-ı dil ankasıyım Sırrın aşınasıyım Endişeler hasıyım Ad oldu insan bana

Niyazi'nin dilinden Yunus-durur söyleyen Herkese çün can gerek Yunus-durur can bana

Niyazi-i Mısri

EDEBİYAT

- 1 Banarlı N. S. Resimli Türk Edebiyatı. 2. Cilt . - İstanbul, 1971.
- 2 Gölpınarlı, Abdülbaki. Yunus Emre. - İstanbul, 1965.
- 3 Yekhlef, Houria. Türkistan'dan Anadolu'ya. Türk İslam Edebiyatı. - Çimkent, 2004.
- 4 Pekolcay, Necla. Eraydın S. İslami Türk Edebiyatı. - İstanbul, 1975.
- 5 Levend, A. Sırrı. Divan Edebiyatı. - İstanbul, 1943.
- 6 Köprülü M. F. Türk Edebiyatı Tarihi. – İstanbul, 1926.

XVII ҒАСЫРДАҒЫ ТҮРІК-ИСЛАМ ӘДЕБИЕТІ

Хурие Екхлеф¹,

PhD, проф. Шет тілдер және іскерлік карьера университеті
ректор көмекшісі, e-mail: ydu2006@mail.ru

Мақалада XVI-XVII ғасырлардағы түрік-ислам әдебиетінің көрнекті өкілдерінің шығармашылығына талдау жасалады. Осы кезеңдегі Осман империясы тұсында танзимат дәуірі деп аталатын реформалармен қоса туындаған әдебиеттің ерекшеліктері оқытылады. Еуропа әдебиеті мен халықтық әдебиеттің синтезінен құралған жаңашыл әдебиеттің көрнекті өкілдері Ибрахим Шинасы, Намық Кемал, Ахмет Мидхат, Шамсаддин Сами т.б. шығармашылығынан білім беріледі. Жалпы түрік әдебиетінің тарихы мен оның кезеңдері туралы ғылыми-зерттеу еңбектері және XXI ғасырдағы түрік әдебиетінің негізгі идеясы мен көрнекті өкілдері, түрік әдебиетінің әлемдік әдеби аренада алатын орны туралы мәліметтер сұрыпталады.

Тірек сөздер: түрік әдебиеті, түрік-ислам әдебиеті, Ходжа Насреддин, батырлар эпосы.

ТУРЕЦКО-ИСЛАМСКАЯ ЛИТЕРАТУРА XVII ВЕКА

Хурие Екхлеф¹,

¹ PhD, проф., помощник ректора
университет иностранных языков и деловой карьеры
e-mail: ydu2006@mail.ru

В статье дан анализ творчества выдающихся представителей турецкой исламской литературы XVI-XVII веков. Османская литература имела, по большей части, религиозный характер и была ограничена требованиями ислама. На её развитие оказали огромное влияние древние традиции персидской и арабской литературы. Придворная поэзия Османского периода («хакан лирики» Баки, «османская Сапфо» Михрихатун) является особым, уникальным жанром турецкой литературы. Особенности турецкой литературы - наличие богатой фольклорной традиции, которая включала в себя, в частности, байки и анекдотические рассказы о Ходже Насреддине; устный и письменный героический эпос, рассказывающий о подвигах предков.

Ключевые слова: Османская литература, турецкая исламская литература, Ходжа Насреддин, героический эпос.

Статья поступила 05. 12.2017 г.

4 бөлім.
ШЕТ ТІЛДЕРДІ ОҚЫТУДАҒЫ ҒЫЛЫМИ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ
ЗЕРТТЕУЛЕР
Раздел 4.
НАУЧНО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ РАЗРАБОТКИ В ОБУЧЕНИИ
ИНОСТРАННЫМ ЯЗЫКАМ
Part 4.
SCIENTIFIC AND PEDAGOGICAL DEVELOPMENTS IN FOREIGN
LANGUAGE TEACHING

THE ROLE OF STUDENT'S UNASSISTED WORK TO ENSURE
PROFESSIONAL DIRECTED LINGUISTIC TRINITY

Tairbekova L.N.¹, Amirova Zh.G.²,

¹D.of Ph.s., professor, Ablai Khan KazUI and WL,
Almaty, Kazakhstan, e-mail: leila27051944@mail.ru

²Ph.D., docent, Ablai Khan KazUI and WL,
Almaty, Kazakhstan, e-mail: amirova2006@mail.ru

In this article, we consider the problem of optimization of student's unassisted work for linguistic courses in higher learning system. This problem is connected with a new line in linguistic policy of Kazakhstan, so named "linguistic trinity".

Keywords: student's unassisted work, linguistic courses, learning system, linguistic trinity.

УДК 378

МРНТИ 14.01.85

РОЛЬ САМОСТОЯТЕЛЬНОЙ РАБОТЫ
СТУДЕНТА В ОБЕСПЕЧЕНИИ ПРОФЕССИОНАЛЬНО
НАПРАВЛЕННОГО ТРИЛИНГВИЗМА

Таирбекова Л.Н.¹, Амирова Ж.Г.²

¹ф.ғ.д., профессор, КазУМО и МЯ им Абылай хана,
Алматы, Қазақстан, e-mail: leila27051944@mail.ru

²ф.ғ.к., доцент, кафедра теоретического и прикладного языковедения
Алматы, Қазақстан, e-mail: amirova2006@mail.ru

Авторы статьи поднимают проблему соблюдения условия целенаправленной и систематизированной самостоятельной работы в ходе изучения языковых дисциплин. Ориентация на трилингвизм в контексте компетентностного подхода, по мнению авторов, позволит такие методы работы, как эссе, реферативное изложение, сочинение, доклад, сообщение, личное или деловое письмо, проверка знаний лексического минимума перенести в самостоятельную работу.

Ключевые слова: самостоятельная работа студента, лингвистические курсы, трилингвизм.

Кардинальные изменения, происходящие в социально-экономической структуре нашего общества, интеграция не только в мировую

рыночную экономику, но и в мировое научное, образовательное и профессиональное пространство предъявляют особые требования к личности будущего специалиста. Выпускник современного вуза должен обладать не только высоким уровнем квалификации, но и уметь быстро принимать решения, мыслить нестандартно, быстро адаптироваться в меняющихся жизненных условиях, быть конкурентоспособным, самостоятельно инициативным, уметь ориентироваться в потоках профессиональной и иной информации.

В современном мире действуют две противоположных тенденции – интеграция и дифференциация наук. В этих условиях наблюдается лавинообразный прирост научного знания, приобретающего временный и неустойчивый характер. Это приводит к довольно быстрому устареванию профессиональных знаний и вызывает необходимость постоянного пополнения и обновления знаний через самообразование личности, которая становится способной к полной самореализации в стремительно меняющемся мире. В таких условиях самооценку самостоятельной работы будущего специалиста в любой профессиональной сфере представляется неоспоримой.

Важнейшим фактором, способствующим формированию способности самостоятельно пополнять и критически оценивать новую информацию, является глубокое и всестороннее развитие речемыслительной деятельности студента, которое может быть достигнуто лишь при условии целенаправленной и систематизированной самостоятельной работы в ходе изучения языковых дисциплин.

В этой связи необходимо отметить особую роль концепции триединства языков (казахского, русского и английского), выдвинутой в Республике Казахстан. Эта концепция как основная идея языковой политики, направленной на формирование новой языковой картины Казахстана, продиктована требованиями нашего времени и исторически обоснована.

Еще 550 лет назад, в пору создания Казахского ханства, завершенное централизованное государственное устройство, которому придал Есим хан, повсюду в Великой степи использовалась тюркская речь: предки казахов были моноглотами, то есть, людьми, говорившими на едином для них общетюркском языке. Далее, начиная с середины XVIII века, особенно с того момента, когда Абылай хан подписал в Оренбурге договор о принятии покровительства Российской империи, ускорилось проникновение в Великую степь русского языка. Кстати, хан Абылай, правитель всех трех жузов (старшего, среднего, младшего), объединивший в единое целое казахские земли, владел, как известно, помимо родной речи, монгольским и манчжурским языками. Таким

образом, именно в этот период в истории Казахстана закладываются основы казахско-русского билингвизма как владения обоими языками в устной и письменной форме. Этот процесс усиливается после революции, когда русский язык в Казахской ССР, вошедшей в состав СССР, занял особое положение, став вторым родным языком для миллионов казахов. Это положение сохранилось после распада СССР, с учетом того, что теперь, согласно Конституции Республики Казахстан, казахский является государственным, а русский – официальным языком межнационального общения.

Анализируя сегодняшнюю языковую ситуацию в Казахстане, современные исследователи пришли к выводу, что в республике функционируют казахско-русский билингвизм (75% казахов владеют русским языком), а также сочетание родного языка с казахско-русским двуязычием (среди уйгур, турок, курдов, азербайджанцев, чеченцев, татар, дунган, башкир). Нельзя не отметить, что в этом полиязычии разных этносов доминирует русский язык. Видимо, это обусловлено тем, что сохранение сферы функционирования русского языка обеспечивается стремлением Казахстана к интеграционным процессам, сохранению единого культурного и образовательного пространства стран СНГ. К настоящему времени в Казахстане сформировалось множество типов билингвизма как частного проявления многоязычия. Они отличаются регионами распространения, охватом разных сфер функционирования языков, спецификой влияния первого языка на второй. Внедрение и расширение на территории полиэтнического Казахстана различных типов би- и полилингвизма способствует межэтническому согласию и консолидации общества. Президент Республики Казахстан Н.А. Назарбаев призывает сограждан к триединству языков – овладению устной и письменной речью на трех языках – казахском, русском и английском. Предпринимаются практические шаги в этом направлении. Министерство образования и науки подготовилось к преподаванию в средней школе, независимо от языка обучения части предметов гуманитарного цикла только на казахском, а ряда естественно-научных дисциплин в старших классах на английском языке. Глава государства, сообразуясь с вызовами XXI века, полагает целесообразным знание казахстанцами и китайского (ханьского) языка. Такова обозримая панорама становления и развития языковой ситуации в Казахстане – от многогоссии к полилингвизму, с первых лет установления казахской государственности по нынешний день.

Что необходимо в первую очередь для этих нововведений? Научно-образовательная база и подготовленные преподаватели.

Важной составной частью научно-образовательной базы являются своевременные учебно-методические разработки, включающие создание новых учебных планов специальностей, разработку программ языковых дисциплин, а также внедрение современных образовательных технологий.

Одним из необходимых нововведений в вузовской практике преподавания казахского, русского и английского языков представляется разработка профессионально ориентированных курсов, специфика которых заключается в том, что в отличие от дисциплин блока ООД «Казахский / Русский язык», для которого прогнозируемым максимальным результатом является уровень В2 (уровень базовой стандартности, характерный для выпускника вуза), профессионально ориентированные курсы предполагают достижение обучаемым уровня сверхбазовой стандартности (С1, С2), необходимого для его успешной профессиональной деятельности.

Содержание этих курсов определяется направленностью на формирование *лингвокоммуникативной* компетенции обучающихся и корректируется специфическими коммуникативными потребностями современного специалиста в той или иной профессиональной сфере. Специфика этих коммуникативных потребностей соответствует социальному заказу, обусловленному особенностями современного лингвосоциума РК и задачами реализации концепции триединства языков как приоритетного направления в государственной языковой политике Республики Казахстан. Профессионально ориентированный курс языка (казахского, русского или английского) в свете новой парадигмы образования требует особого подхода к отбору языкового и речевого материала, который должен быть целесообразным и упорядоченным, учитывающим как собственно лингвистические, так и когнитивные, лингвокультурологические, социокультурные факторы, определяющие характер и целевую ориентацию аудитории.

Цель обучения в этом случае подчинена общей задаче профессиональной подготовки студента и предусматривает формирование у него компетенций, необходимых для выполнения конкретных видов профессиональной речевой деятельности, определяемых квалификационной характеристикой выпускника того или иного факультета (вуза), а именно:

- практической работы по поддержанию контактов с коллегами в устной и письменной форме;
- практической работы, направленной на формирование у студентов профессиональных компетенций, необходимых для выполнения конкретных видов речевой деятельности в конкретных

профессиональных и непрофессиональных ситуациях общения;

- информационно-аналитической работы с различными источниками информации (пресса, радио, телевидение, интернет, документы, специальная и справочная литература.

Так, например, в Казахском университете международных отношений и мировых языков им. Абылай хана разрабатываются программы профессионально ориентированных курсов русского, казахского и иностранных языков для переводчиков, юристов, экономистов, которые соответствуют кредитной технологии обучения и опирается на современные методические и лингвистические разработки, аккумулирующие достижения в области преподавания русского языка как иностранного в высших учебных заведениях Республики Казахстан [см., например: 2, 3]. Принципы построения таких курсов применимы в обучении студентов не только по гуманитарным, но и по естественно-научным специальностям, в том числе и в медицинском университете.

Научно-теоретической и методологической базой этих учебных курсов является разработанная академиком С.С. Кунанбаевой *когнитивно-лингвокультурологическая методология* как универсальная концептуальная основа современной теории и практики иноязычного образования, обеспечивающая инновационный подход к организации и содержанию языковых курсов [4, 5]. В соответствии с принципами когнитивно-лингвокультурологической методологии иноязычного и полиязычного образования, разработанной академиком С.С. Кунанбаевой, предметное содержание курса должно быть сформировано в профессионально ориентированные *когнитивно-лингвокультурологические комплексы* (КЛК), каждый из которых включает следующий набор компонентов: 1) **коммуникативную сферу** общения (общественно-политическая, социальная, экономическая, внешнеполитическая, внешнеэкономическая); 2) **набор речевых тем и субтем** общения, реализующих данную сферу общения; 3) наиболее **типичные ситуации** общения в рамках данной темы. В рамках каждой темы (субтемы) происходит формирование и развитие навыков **устной** и **письменной** форм коммуникации, осуществляемое межкультурно-коммуникативными технологиями (М-КТ) – типовыми ситуациями, ролевыми играми, продуцированием письменного текста определенного жанра (эссе, реферативное изложение, сочинение, доклад, сообщение, личное или деловое письмо и др.). Для углубления лексической, грамматической и стилистической базы коммуникации используется составление глоссария по теме, включающего основные казахские, русские и английские межъязыковые синонимы – термины и

устойчивые сочетания слов. Информационными источниками по каждой коммуникативной сфере являются соответствующие тематические блоки текстов, демонстрирующие различные композиционно-речевые и функционально-смысловые формы и жанры речи. Для усвоения различных видов информации, представленной в текстах, и способов ее языкового и речевого выражения используются элементы технологии когнитивного картирования текста как инструмента анализа и интерпретации его основного содержания.

Собственно *лингвистическую базу* всех КЛК составляет необходимый комплекс основных и сопутствующих языковых знаний по лексике, коммуникативной грамматике и стилистике языка, соотнесенных с проблемами профессиональной коммуникации [2]. Этот комплекс должен дать общее представление об императивных (обязательных) и диспозитивных (вариантных) нормах литературного языка, его коммуникативно-грамматической и стилистической системе, а также представить основные принципы целесообразного использования языковых средств в соответствии со сферой общения, коммуникативным заданием, содержанием и жанром текста.

Таким образом, структура курса образуется двумя взаимосвязанными блоками – рядом, профессионально ориентированных когнитивно-лингвокультурологических комплексов и комплексом необходимых основных и сопутствующих языковых знаний, соотнесенных с практикой профессиональной коммуникации.

Основной формой учебного аудиторного занятия в рамках таких курсов являются традиционные практические занятия. Однако большое значение придается правильно организованной работе по самообразованию – самостоятельной работе под руководством преподавателя (СРОП) и самостоятельной работе обучающихся (СРО). В организации этого вида учебной деятельности особое значение имеет использование современных технологий, в частности – интерактивной информационной технологии, позволяющей проводить СРОП и СРО и оценивать знания студентов в режиме on-line и off-line. С начала 2010 г. в КазУМОиМЯ им. Абылай хана действует Портал дистанционного образования «Modular Object Oriented Digital Learning Environment» (MOODLE), обеспечивающий обратную связь между обучаемым и обучающим.

Внедрение этой формы обучения требует тщательной подготовки, в ходе которой преподаватель должен создать и рационально наполнить электронный курс логически структурированной учебной информацией по предмету с учетом его специфики и направленности. Следующий этап – это организация работы студентов по данному курсу в соответствии с

графиком учебного процесса, формирование журнала оценок. Благодаря этой системе преподаватель и студент имеют возможность использовать удаленный контакт, способствующий оптимизации самостоятельной работы обучающегося (систематизированные задания, регулярный опрос, тестирование и оценка знаний по темам, консультирование). Профессионально ориентированные курсы казахского, русского или английского языка могут быть существенно обогащены формами электронного обучения. Студент получает возможность работы с текстами, включенными в КЛК, вне аудитории. Такие виды работы, как эссе, реферативное изложение, сочинение, доклад, сообщение, личное или деловое письмо, проверка знаний лексического минимума по теме и др., требующие значительных затрат времени, могут быть с успехом вынесены за рамки аудиторных занятий и выполняться строго по графику в соответствии с требованиями кредитной системы обучения.

ЛИТЕРАТУРА

1. Государственная программа развития языков в Республике Казахстан на 2011 – 2020 годы. Астана, 2010.
2. Профессиональный русский язык. – Типовые учебные программы (Высшее образование) 5 В021000 –Иностранная филология. - Алматы, 2014. - С. 185 - 204.
3. Базовый иностранный язык (уровень В 1, В 2). – Типовые учебные программы (Высшее образование) 5 В021000 –Иностранная филология. - Алматы, 2014. - С. 50 - 72.
4. Кунанбаева С.С. Теория и практика современного иноязычного образования. – Алматы, 2010.
5. Кунанбаева С.С. Компетентностное моделирование профессионального иноязычного образования. Алматы, 2014.

КӘСІБИ БАҒЫТТАҒЫ ҮШТІЛДІКТІ ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУДЕГІ СТУДЕНТТЕРДІҢ ӨЗІНДІК ЖҰМЫСЫНЫҢ РОЛІ

Таирбекова Л.Н.¹, Амирова Ж.Г.²

¹ф.ғ.д., профессор,

²ф.ғ.к., доцент, теориялық және қолданбалы тіл білімі кафедрасы

Абылай хан атындағы ҚазХҚ және ӘТУ, Алматы, Қазақстан

e-mail: leila27051944@mail.ru, amirova2006@mail.ru

Мақалада тілдік пәндерді үйрету барысында білім алушылардың өзіндік жұмысын мақсатқа бағытталған және жүйелі ұйымдастыру мәселелері қарастырылады. Авторлардың пікірінше, күзиреттілік әдіс тұрғысынан үштілділікке бағыт алуда эссе, рефераттық мазмұндама, шығарма, баяндама, хабарлама, жеке немесе іскери хат, лексикалық минимум бойынша білімін тексеру сияқты жұмыстарды студенттердің өзіндік жұмыстар қатарында қарастырып өткізуге болады.

Тірек сөздер: студенттердің өзіндік жұмысы, үштілдік, кәсіби бағытталған тіл.

Статья поступила 27. 11.2017 г.

**MODERN EDUCATIONAL TECHNOLOGIES IN TEACHING FOREIGN
LANGUAGE COMMUNICATION AS A FORM OF REALIZATION TEACHER OF
DEPARTMENT OF THEORETICAL AND APPLIED LINGUISTICS**

Khavaidarova M.M.¹,

¹ candidate of philological sciences,

Senior Teacher Kazakh Alai Khan UIR&WL, Almaty, Kazakhstan

e-mail: mechrinisa_73@mail.ru

The article deals with the problem of applying new educational technologies in the educational process. The author focuses on methods such as setting the SMART goal, associative methods, case study, project method, etc. The competence approach is the basis of application of these technologies.

Keywords: educational technologies, educational process, associative methods, case study, project method, competence.

УДК 378

МРНТИ 14.01.85

**СОВРЕМЕННЫЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В ОБУЧЕНИИ
ИНОЯЗЫЧНОМУ ОБЩЕНИЮ КАК ФОРМА РЕАЛИЗАЦИИ
КОМПЕТЕНТНОСТНОГО ПОДХОДА**

Хавайдарова М.М.¹,

¹к.ф.н, старший преподаватель

кафедры теоретического и прикладного языковедения

КазУМО и МЯ им Абылай хана, Алматы, Казахстан

e-mail: mechrinisa_73@mail.ru

В статье рассматривается проблема применения новых образовательных технологий в образовательном процессе. Автор акцентирует внимание на таких методах, как постановка SMART-цели, методы ассоциогамм, кейс-стади, проектный метод и т.д. Основой применения данных технологий выступает компетентностный подход.

Ключевые слова: образовательные технологии, SMART-цель, компетентностный метод, жобалау әдісі.

Для казахстанской модели образования является насущной проблема компетентностного подхода и личностного ориентирования в образовании. Такой подход способствует гармонизации профессиональной подготовленности студентов, что предполагает перемещение приоритетов с приобретения знаний, умений и навыков на способность совершать коммуникацию в конкретной ситуации. Основой целеполагания и соответственной организации учебного процесса становится при этом ориентация на практические навыки и умения, применяемые в процессе обучения.

Компоненты компетентностного метода составляют мобильность профессионала. Компетенции, формируемые на занятиях по русскому языку в среде студентов, окончивших казахскую школу, также призваны сформировать модель выпускника, готового и полномочного выполнять

коммуникативные роли в рамках повседневного и делового общения.

Русский язык в Казахстане имеет статус языка межнационального общения и занимает достаточно прочные позиции, продолжает выполнять необходимые функции. В стране реализуется программа триединства языков, которая предполагает обучение казахскому как государственному, русскому языку как языку межнационального общения и английскому как инструменту вхождения в мировое культурное пространство. При такой политике русский язык является важным основанием подготовки профессионала и составной частью компетентностной модели выпускника вуза.

В образовательных документах Совета Европы рассматривается два вида компетенций в области иноязычного общения: общие компетенции и коммуникативная компетенция. Общие включают экзистенциальную, способность учиться, декларативные знания, умения и навыки. Коммуникативная включает лингвистический, социолингвистический, прагматический компоненты [1].

Таким образом, основными выступают поведенческие, деятельностные, навыки, умения, развитие личностных качеств, освоение социально-профессиональных норм. На это, в большей степени, обращается внимание при моделировании образовательной траектории студентов казахских групп КазУМОиМЯ им. Абылай хана.

По мнению А.В.Хуторского, ключевыми образовательными компетенциями являются следующие [2]:

1. Ценностно-смысловые компетенции.
2. Общекультурные компетенции.
3. Учебно-познавательные компетенции.
4. Информационные компетенции.
5. Коммуникативные компетенции.
6. Социально-трудовые компетенции
7. Компетенции личностного самосовершенствования.

В условиях развития современной экономической ситуации, в которой основным ресурсом становятся человеческие ресурсы, важной целью образования должны стать развитие у студентов способности действовать и быть успешными, формирование таких качеств, как профессиональный универсализм, способность менять сферы деятельности, способы деятельности на достаточно высоком уровне. Востребованными становятся такие качества специалиста, как мобильность, ответственность, способность принимать решения в конкретной ситуации, способность выстраивать коммуникацию с другими людьми.

Для реализации поставленных образовательных задач использу-

ются разнообразные образовательные технологии. В 2017 в РНЦПК «Орлеу» были организованы курсы повышения квалификации для преподавателей вузов, обучаясь на которых, можно было получить знания и приобрести навыки по обучению иноязычному общению на новой платформе, с опорой на компетентностный подход. Весь комплекс образовательных технологий был разбит на модули, в которых выделялись информационные технологии и методические приемы, позволяющие эффективно построить работу в учебной аудитории.

Рассмотрим применение современных образовательных технологий в рамках одного модуля, используемого при преподавании русского языка – обучение основам делового общения в курсе «Профессиональный русский язык». профессионального русского языка для специальности Основнойлюбогo действия, а в рамках учебного процесса – образовательной технологии, должно лежать четкое определение цели. Для этого эффективным может оказаться постановка SMART-цели. Этот термин введен американским теоретиком менеджмента Питером Друкером в 1954 году и расшифровывается он как S – specific – конкретность; M – measurable – измеримость; A – achievable – достижимость; R – relevant – актуальность; T – time bound – ограниченность во времени.

Отличие данного метода целеполагания в том (как мы сформулировали SMART-цель модуля), чтобы обучающиеся овладели навыками делового общения на русском языке путем освоения речевых моделей делового общения, решения case-заданий, выполнения Flash-тестов, создания ассоциограммы и участия в проектной деятельности и к 15-й неделе могли использовать полученные знания на практике.

Далее были сформированы знания, умения и навыки в рамках планируемого формирования компетенции с опорой на таксономию Блума, где выделяются, как известно, знание, понимание, применение, анализ, синтез и оценка. К ним были отнесены: на уровне знания: классифицирует типы делового общения; воспроизводит термины; запоминает основные правила речевого поведения в деловой сфере; на уровне понимания выбирает речевые модели соответственно ситуации делового общения; синхронно переводит формулы делового этикета с казахского на русский язык; на уровне применения использует формулы делового этикета в новых ситуациях; применяет речевые модели в конкретных ситуациях.

Для достижения поставленной цели мы использовали метод ассоциограмм, при котором необходимо создать ассоциативный ряд на определенное понятие.

Следующим методом, используемым в ходе обучения иноязычному общению на занятиях по профессиональному русскому языку, был

использован метод проектов. В качестве проекта стало создание видеоролика, демонстрирующего деловые переговоры. Для этого определены задачи проекта: написать сценарий, распределить роли, осуществить монтаж видеоролика. Продуктом проектной деятельности должен выступить ролик на тему «Деловые переговоры». В завершение модуля проводится рефлексия студентов, которые должны ответить на вопросы: «Что мне дало участие в проекте?», «Какие трудности мне встретились?», «Что мне не удалось реализовать?».

Также нами использованы методы деловой игры. Деловые игры моделируют живую коммуникацию. Вербальная и невербальная коммуникация представляют собой объект такого обучения. Целью игр становится создание ситуации естественного общения на изучаемом языке. К задачам относятся:

- сформировать умения и навыки использования лексических средств в каждой конкретной ситуации общения;
- научить использовать синтаксические конструкции для выполнения коммуникативных задач;
- использовать невербальные средства общения;
- использовать идиоматический языковой комплекс соответственно речевой ситуации;
- способствовать раскрепощению студентов в иноязычной ситуации общения;
- развить лидерские качества и умения общаться в коллективе;
- усилить интерес обучающихся к изучаемому предмету.

Обучение студентов умению общаться в общих коммуникативных ситуациях проводится в рамках спаренного занятия, на котором развиваются устные речевые навыки и умения. В качестве деловой игры мы используем различные моделируемые коммуникативные ситуации. В отличие от обычных игр дидактическая игра отличается четко поставленной целью и соответствующим результатом. Классификация игр осуществляется по различным принципам

К используемым нами играм относятся: взятие интервью у ведущего эколога при изучении темы «Деловые переговоры». Студенты делятся на пары и конструируют коммуникативную ситуацию, где один из студентов задает вопросы, другой отвечает. При изучении темы «Перевод международных переговоров» студенты моделируют ситуацию, в которой осуществляется решение международной проблемы, разбирается конкретная ситуация международного конфликта, предлагаются решения ситуации и возможные варианты перевода. При этом в качестве участников переговоров выступают казахстанские и российские дипломаты.

Согласно теории Спенсера, игра – это способ компенсации активности, то есть возможность высвобождения избытка энергии. Это так называемая «компенсаторная» теория.

А.Н. Леонтьев считает игру способом разрешения конфликта между развитием потребности в действии и развитием способов действия. Применительно к обучению русскому языку в вузе можно сказать, что это означает разрешение конфликта между стремлением осуществлять коммуникативную деятельность в обычной или профессиональной сфере и недостатком умений и навыков ее осуществления.

Теорию игры разрабатывали многие ученые-психологи, в числе которых Л.С. Выготский, А.Н. Леонтьев, Д.Б. Эльконин и др. Опираясь на труды Д.Б. Эльконина мы выделили следующие компоненты игры, организуемой в аудитории в рамках конкретной языковой ситуации [3-5]. Это:

- 1) распределение исполняемых ролей при решении коммуникативной задачи;
- 2) демонстрация набора действий, выполняемых в рамках выбранной роли;
- 3) игровое употребление лексики и синтаксических конструкций в рамках темы занятия;
- 4) реальное отношение между студентами, реализуемое вне зависимости от назначения игры, то есть построение межличностных отношений в коллективной работе.

Мы применяем в своей практике обучающие игры, которые М.Ф. Стронин определяет как «ситуативно-вариативное упражнение, где создается возможность для многократного повторения речевого образца в условиях, максимально приближенных к реальному речевому общению с присущими ему признаками – эмоциональностью, спонтанностью, целенаправленностью речевого воздействия» [6-7]. Именно момент спонтанности вырабатывает автоматизацию речевых навыков и умений и формирует модели, структуры коммуникации, которые могут быть развернуты при столкновении в реальности с подобной ситуацией. Тренинговая основа игр позволяет участникам коммуникации в реальную ситуацию, закрепить фреймы как модели общения.

Существует различная типология игр, различные формы игрового взаимодействия учащихся. Например, игры классифицируются в соответствии с целями применения (лексика, грамматика и т.п.), по функциональному предназначению (речевые навыки и умения), по сюжетной линии (инструментальные игры, ролевые игры, деловые игры и так далее. Мы используем преимущественно ролевые игры как дидактическое средство формирования коммуникативной компетенции.

В заключение отметим, что значительные изменения, которые произошли в характере образования конца XX – начала XXI века – в его направленности, целях содержания – всё более явно ориентируют его на «свободное развитие человека», на творческую инициативу, самостоятельность обучаемых, конкурентоспособность, мобильность будущих специалистов. В связи с этим становится актуальным вопрос об использовании компетентностного подхода, в том числе в преподавании английского языка. Это объясняет наличие необходимости использовать различные формы внутреннего контроля для определения степени владения учащимися компетенциями, которые так необходимы в их будущей профессии.

ЛИТЕРАТУРА

1 Council of Europe. Современные языки: Изучение, преподавание, оценка. «Общеввропейские компетенции владения иностранным языком. – Страсбург, 1996.

2 Хуторской А.В. Определение общепредметного содержания и ключевых компетенций как характеристика нового подхода к конструированию образовательных стандартов. – Режим доступа: <http://www.eidos.ru/journal/2002/0423.htm> - (дата обращения 11.11.2017).

3 Филатова Л.О. Компетентностный подход к построению содержания обучения как фактор развития преемственности школьного и вузовского образования // Дополнительное образование. – 2005. – №7. – С.9-11.

4 Лебедев О.Е. Компетентностный подход в образовании. – Режим доступа: <http://www.nekrasovspb.ru/publication/cgi-bin/publ.cgi?event=3&id=22> - (дата обращения 10.11.2017).

5 Зимняя И.А. Ключевые компетенции – новая парадигма результата образования. – Режим доступа: <http://quality.petsu.ru/file/74/%EA%EB%FE%F7%E5%E2%FB%E5%20%EA%EE%EC%EF%E5%F2%E5%ED%F6%E8%E8.doc> (дата обращения 11.11.2017).

6 Бермус А.Г. Проблемы и перспективы реализации компетентностного подхода в образовании. – Режим доступа: <http://www.eidos.ru/journal/2005/0910-12.htm> - (дата обращения 11.11.2017).

7 Андреев А. Знания или компетенции? // Высшее образование в России. – 2005. – № 2. – С. 3-11

ШЕТ ТІЛДЕ ТІЛДІК ҚАРЫМ-ҚАТЫНАС ЖАСАУДЫ ОҚЫТУДАҒЫ БІЛІМ БЕРУ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫН ҚҰЗІРЕТТІЛІК ӘДІСІН ІСКЕ АСЫРУ

Хавайдарова М.М.¹,

¹ф.ғ.к, Абылай хан атындағы ҚХҚ және ӨТУ
теориялық және қолданбалы тіл білімі кафедрасының аға оқытушысы
Алматы, Қазақстан, e-mail:mechrinisa_73@mail.ru

Мақалада оқу үрдісінде жаңа білім беру технологияларын қолдану мәселесі қарастырылады. Автор SMART-мақсатын орнату, қауымдастырылған әдістер, кейстерді зерттеу, жобалау әдісі және т.б. сияқты әдістерге баса назар аударады. Бұл технологиялардың негізі құзыреттілік көзқарасы болып табылады.

Тірек сөздер: білім беру технологиялары, SMART-мақсат, жобалау әдісі, технология.

Статья поступила 05.12.2017 г.

Абылай хан атындағы ҚазХҚ және ӘТУ
ХАБАРШЫСЫ
«ФИЛОЛОГИЯ ҒЫЛЫМДАРЫ» сериясы

ИЗВЕСТИЯ
КазУМОиМЯ имени Абылай хана
серия «ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ НАУКИ»

BULLETIN
of Ablai khan KazUI and WL
Series «PHILOLOGICAL SCIENCES»

050022, г. Алматы, ул. Муратбаева, 200
+7 (727) 292 03 84 (вн. 3326)
e-mail: fimo@ablaikhan.kz

Отв. за выпуск
директор издательства
Есенғалиева Б.А.

Компьютерная верстка
Кынырбеков Б.С.

Подписано в печать 20.12.2017 г.
Формат 70x90 1/16. Объем 7,3 п.л. Заказ № 516. Тираж 300 экз.
Отпечатано в издательстве «Полилингва»
при КазУМОиМЯ имени Абылай хана

Издательство «Полилингва» КазУМОиМЯ имени Абылай хана
050022, г. Алматы, ул. Муратбаева, 200
Тел.: +7 (727) 292-03-84, 292-03-85, вн. 24-09
E-mail: kazumo@ablaikhan.kz, ablaikhan@list.ru